

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Серія: Навчально-методичні посібники

**Ю. П. АЛЕНІН, В. Г. ПОЖАР, Д. В. ШИЛІН, В. К. ВОЛОШИНА,
А. В. МУРЗАНОВСЬКА, В. А. ЗАВТУР**

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник
для студентів Юридичного фахового коледжу

Одеса
Фенікс
2022

УДК 343.1(447)(0758)
К 82

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(рішення від _____ 2022 року, протокол № ____)*

Розробили:

Аленін Ю. П.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(Вступ, Тема 6)

Пожар В. Г.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(Тема 2,3,7,8)

Шилін Д. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(Тема 1,4)

Волошина В. К.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(Тема 9, 10)

Мурзановська А. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(Тема 11, Плани практичних занять, Питання для підготовки до іспиту)

Завтур В. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(Тема 5)

Рецензенти:

1. Тіщенко В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія».
2. Тетерятник Г. К., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ.

Кримінальний процес України : навч.-метод. посібник для студентів Юридичного фахового
К 82 коледжу. 4-те вид. допов. та переробл. [Електронне видання] / Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар,
Д. В. Шилін, В. К. Волошина, А. В. Мурзановська, В. А. Завтур. – Одеса : Фенікс, 2022. – 207
с. – **Режим доступу:**

ISBN 978-966-928-817-2

ISBN 978-966-928-817-2

© Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар, Д. В. Шилін, В. К. Волошина,
А. В. Мурзановська, В. А. Завтур, 2022

ВСТУП

Однією з головних передумов становлення ефективної змагальної системи кримінального судочинства в Україні повинен стати процес гармонізації вітчизняного та європейського законодавства в цілому та кримінально-правових систем зокрема. У цьому напрямку проводиться процес реформування кримінального процесуального законодавства в Україні вже більше двадцяти років. Прийняттям 13 квітня 2012 р. Верховною Радою України нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) цей тривалий процес не закінчився. Навпаки, в процесі його правозастосування виявилось багато прогалин та недоліків, які обумовили постійне внесення Верховною Радою України змін та доповнень до діючого КПК України з метою його вдосконалення та запровадження основних європейських цінностей і стандартів щодо захисту прав людини і основних свобод у сфері кримінального судочинства.

Розуміння сутності та основних параметрів кримінального процесу дозволить майбутнім юристам оволодіти необхідними професійними знаннями та навичками. Крім того, вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес України» направлено на досягнення таких цілей, як: освітня, яка полягає у оволодінні теорією кримінального процесу, засвоєнні змісту та сутності норм кримінально-процесуального права; практична, яка полягає у набутті професійних навичок з тлумачення та застосування кримінально-процесуальних норм; виховна, яка знаходить свій прояв у формуванні студентів професійного світогляду у сфері кримінально-процесуальної діяльності, виховання переконання необхідності дотримання кримінально-процесуальної форми, вимог законодавства та професійної етики.

У навчально-методичному посібнику знайшли відображення основоположні тенденції розвитку кримінально-процесуального законодавства, які пов'язані з демократизацією і гуманізацією кримінального судочинства, посиленням гарантій захисту прав, свобод та законних інтересів його учасників, підвищенням ролі суду при здійсненні правосуддя та вимог до мотивування рішень, які приймаються особами, що ведуть кримінальний процес.

Складність у вивченні курсу кримінального процесу України пролягає у тому, що до діючого КПК України вносяться постійні зміни та доповнення, які містять нові інститути, що вимагають детального аналізу та дослідження.

Не дивлячись на наявність великої кількості учбової, наукової літератури с проблем теорії та практики кримінального процесу, у них нерідко висловлюються протилежні погляди з окремих правових проблем, що поглиблює складнощі у засвоєнні курсу кримінального процесу.

У зв'язку з цим викладачами кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» був підготовлений цей навчальний посібник. У ньому викладені ключові положення курсу кримінальний процес України. Він направлений на допомогу студентам при підготовці до семінарських занять,

іспитів з кримінального процесу, написанні рефератів та інших письмових робіт.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

№	Назва структурного підрозділу	Курс	Семестр	Лекції	Практичні заняття	Всього аудиторних годин	Екзамен
1	Юридичний фаховий коледж НУ ОЮА	3 Очна форма навчання	2	22	22	44	+
2	Юридичний фаховий коледж НУ ОЮА	4 Заочна форма навчання	1,2	12	2	14	+

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Поняття, завдання, основні інститути кримінального процесу

Тема 2. Кримінальні процесуальні функції, поняття, види.

- 1. Поняття кримінального провадження. Завдання кримінального провадження.**
- 2. Диференціація форм кримінального провадження України.**
- 3. Кримінально-процесуальні функції.**
- 4. Форми фіксування кримінального провадження.**
- 5. Система кримінального провадження України. Поняття стадії кримінального провадження. Загальна характеристика стадій кримінального провадження України.**
- 6. Поняття та система засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу).**

Кримінальний процес (кримінальне судочинство) це урегульований нормами Кримінального процесуального кодексу України порядок діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді та суду щодо розслідування, розгляду і вирішення кримінальних проваджень, а також діяльність інших суб'єктів кримінального провадження – підозрюваних, обвинувачених, засуджених, виправданих, їх захисників, потерпілих, цивільних позивачів і цивільних відповідачів, їх представників та інших осіб залучених до кримінального провадження з метою захисту своїх конституційних прав, свобод і законних інтересів або виконання покладених на них законом обов'язків.

Кримінальне провадження – це процесуальна діяльність, що включає в себе досудове розслідування і судове провадження та всі процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. При цьому, досудове розслідування - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, а судове провадження - кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами.

Значення кримінального провадження полягає в тому, що він є єдино можливим в державі способом встановлення обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом, застосування норм кримінального права шляхом притягнення винних осіб до кримінальної

відповідальності, або застосування до осіб, які вчинили суспільно-небезпечне діяння, заходів соціального захисту (примусових заходів медичного або виховного характеру).

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Законодавець, формулюючи завдання кримінального провадження, створив певну "ієрархію" тих параметрів, які повинні бути досягнені, поставивши на перше місце захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. У цьому полягає призначення кримінального провадження, яке відіграє допоміжну роль щодо матеріального кримінального права, виступаючи правовим засобом розв'язання кримінально-правових конфліктів.

Не менш важливим завданням є і охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це завдання кримінального провадження виходить із конституційної норми, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Кримінальне процесуальне законодавство повинно таким чином врегулювати кримінальне провадження, щоб забезпечити досягнення визначеної мети, тобто забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, викриття осіб, які вчинили такі правопорушення, забезпечення притягнення їх до кримінальної відповідальності в міру їх вини.

Кримінально-процесуальна форма – особливий, встановлений законом процесуальний порядок розслідування, розгляду і вирішення обставин кримінального правопорушення, який полягає у визначенні: а) послідовності стадій кримінального провадження і умов переходу з однієї стадії в іншу; б) загальних умов провадження в конкретній стадії; в) підстав, умов і порядку провадження окремих процесуальних дій, за допомогою яких державні органи і посадові особи реалізують свої процесуальні повноваження, а громадяни і юридичні особи здійснюють свої права і виконують обов'язки; г) видів, змісту і форми процесуальних рішень, які можуть бути прийняті у кримінальному провадженні.

Порушення кримінально-процесуальної форми має результатом визнання процесуальних дій незаконними і скасування процесуальних рішень у кримінальному провадженні. У судовій практиці склався підхід, за яким не будь-яке порушення вимог кримінально-процесуального закону (а відповідно – і

процесуальної форми), а лише істотно, тягне скасування процесуального рішення у справі.

Диференціація кримінально-процесуальної форми дозволяє забезпечити потрібну ефективність кримінального судочинства за умови допустимої процесуальної економії та належної охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінально-процесуальній діяльності.

Новий КПК проводить досить широку диференціацію кримінально-процесуальної форми, що спрямовано на створення такої системи кримінально-процесуального провадження в Україні, яке б, з одного боку, ефективно виконувало завдання кримінального провадження, а з іншого, не було занадто формалізованим й ускладненим, а передбачало найбільш оптимальний процесуальний порядок кримінального судочинства.

Загальна форма кримінального провадження складається з досудового розслідування і судового провадження у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Це провадження, у свою чергу, поділяється на певні етапи (стадії), що послідовно змінюють один одного: досудове розслідування; підготовче судове провадження; судовий розгляд; провадження в суді апеляційної інстанції; виконання судових рішень; провадження в суді касаційної інстанції; провадження за нововиявленими та виключними обставинами. Така форма характерна для провадження у більшості кримінальних справ.

Диференціація кримінально-процесуальної форми за новим КПК України передбачає впровадження **особливих** порядків кримінального провадження, як ускладнених, так і спрощених. До ускладнених форм належать: провадження у формі приватного обвинувачення (Глава 36 КПК); провадження щодо окремої категорії осіб (Глава 37 КПК); провадження щодо неповнолітніх (§ 1 Глава 38 КПК); провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру (§ 2 Глава 38 КПК); провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (Глава 39 КПК); провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (Глава 40 КПК); провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському, річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (Глава 41). Зазначені види проваджень передбачають особливості процедури здійснення певних процесуальних дій, створення додаткових гарантій захисту інтересів осіб або держави, що обумовлені різними чинниками, наприклад, особливостями суб'єкта кримінального правопорушення (або суспільно небезпечного діяння), специфікою місця проведення процесуальних дій чи необхідністю охорони державної таємниці тощо.

До спрощених форм кримінального провадження належить: провадження щодо кримінальних проступків (§ 1 Глави 30 КПК); провадження на підставі угод: про визнання вини та про примирення з потерпілим (Глава 35 КПК). Ці форми проваджень передбачають певну відмови від звичайного порядку кримінального провадження, його скорочення з метою раціоналізації та

прискорення провадження без шкоди ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Спрощення або ускладнення процесуальної форми може відбуватися і на окремих стадіях або в окремих частинах стадії. Так, новий КПК передбачає особливий ускладнений порядок провадження у суді першої інстанції - провадження в суді присяжних (§ 2 Глави 30 КПК). Також ч. 3 ст. 349 КПК передбачає можливість проведення спрощеної (скороченої) форми судового розгляду.

Також новий КПК України передбачає деякі види **окремих** проваджень, які не пов'язані із вирішенням основних питань кримінального провадження – розслідування, розгляд та вирішення кримінальних справ, однак вони створюють належні умови для здійснення основного провадження та є похідними від нього. До таких окремих проваджень належать: провадження в слідчого судді з питань віднесених КПК до його компетенції (провадження з вирішення слідчим суддею клопотань слідчого і прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; провадження з вирішення слідчим суддею скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора; провадження з вирішення слідчим суддею клопотань сторони захисту про отримання тимчасового доступу до предметів і документів, про притягнення експерта для проведення експертизи у кримінальному провадженні, тощо); провадження з елементами міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (Розділ IX КПК) та провадження з відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження (Розділ VII КПК).

Кримінально-процесуальні функції можна визначити як основні напрями діяльності суб'єктів кримінального провадження в залежності від завдань останніх у кримінальному судочинстві.

Необхідність виділення та розмежування основних функцій кримінального процесу витікає не лише з різних процесуальних завдань участі суб'єктів кримінального провадження, але й з положень принципу змагальності кримінального провадження. Так, сутність змагальності кримінального судочинства полягає: а) в розмежуванні основних кримінально-процесуальних функцій кримінального переслідування, захисту, вирішення кримінальної справи та здійснення їх різними суб'єктами кримінального провадження; б) в рівності процесуально-правового статусу сторін судового розгляду: обвинувачення та захисту; в) в активному і незалежному становищі суду, виключно якому надається право приймати рішення по справі.

Традиційно в науці кримінального процесу виділяють тріаду основних кримінально-процесуальних функцій: обвинувачення (кримінального переслідування), захисту і правосуддя (вирішення кримінальної справи).

Кримінальне переслідування – сукупність процесуальних дій, спрямованих на викриття осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та забезпечення застосування до них кримінальної відповідальності. Складовою функції кримінального переслідування є функція обвинувачення, яка починає реалізовуватися з моменту повідомлення особі про підозру. Слід

розмежовувати матеріально-правовий та процесуальні (функціональні) аспекти обвинувачення. **Обвинувачення** (в матеріально-правовому розумінні) – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України. В процесуальному аспекті функція обвинувачення реалізується шляхом: а) повідомлення особі про підозру; б) зміни повідомлення про підозру; в) складання слідчим обвинувального акту, затвердження його прокурором і направлення матеріалів кримінального провадження до суду; г) підтримання обвинувачення у суді першої інстанції; д) подання прокурором апеляційної, касаційної скарги тощо.

Суб'єктами здійснення функції кримінального переслідування (обвинувачення) є: органи досудового розслідування (слідчий, керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи), прокурор, потерпілий, його представник або законний представник у випадках передбачених КПК України.

В залежності від характеру вчиненого кримінального правопорушення виділяють два види обвинувачення: публічне та приватне. Публічне (державне) обвинувачення здійснює прокурор, а приватне – потерпілий, його представник та законний представник (Глава 36 КПК).

Захист – сукупність процесуальних дій, спрямованих на спростування підозри або обвинувачення (повністю або у частині фактичної сторони або правової кваліфікації), доказування невинуватості або меншої винуватості, пом'якшення відповідальності обвинуваченого (підсудного) і встановлення невинуватості обвинуваченого. Захист у кримінальних справах може здійснюватися у двох формах: захист самим підозрюваним, обвинуваченим (підсудним, засудженим або виправданим) та захист за допомогою захисника.

Суб'єктами здійснення функції захисту є підозрюваний, обвинувачений (підсудний, засуджений або виправданий), захисник, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Законодавець відносить функцію **вирішення кримінальної справи** до компетенції лише одного органу держави – суду. Згідно із ч. 1 ст. 124 Конституції правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами і посадовими особами не допускаються.

Покладаючи на суд у кримінальному процесі виняткове завдання здійснення правосуддя, Конституція не відносить до його компетенції кримінальне переслідування, за допомогою якого реалізуються закріплені за виконавчою владою конституційні повноваження з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

На суд покладено обов'язок не тільки розглянути кримінальну справу і прийняти по ньому рішення, але і, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створити необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав. Цей обов'язок реалізується шляхом

надання суду активних повноважень з дослідження доказів та обставин справи, підтримання порядку під час судового засідання.

Три основні кримінально-процесуальні функції (кримінального переслідування, захисту і правосуддя) доповнюються іншими функціями суб'єктів кримінального провадження, що не є менш важливими, але, як правило, носять епізодичний характер у кримінальному провадженні. Так, під час кримінального провадження реалізуються й інші процесуальні функції: досудового розслідування, прокурорського нагляду, судового контролю, підтримання цивільного позову та захисту від цивільного позову та інші.

Основною процесуальною функцією прокурора в досудових стадіях кримінального провадження є прокурорський нагляд, якій за новим КПК здійснюється у формі процесуального керівництва. На думку І.В. Гловюк, кримінально-процесуальна функція прокурорського нагляду - це обумовлений завданнями кримінального провадження напрямок діяльності прокурора у досудовому провадженні, спрямований на всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, скерування процесуальних дій та забезпечення дотримання вимог закону при провадженні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням¹.

Зміст “процесуального керівництва” прокурором полягає у організації процесу досудового розслідування, визначенні напрямів розслідування, координації процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпеченні дотримання у процесі розслідування вимог законодавства України.

Судовий контроль у кримінальному провадженні являє собою окремий напрямок діяльності суду, яка здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею. Його сутність полягає у здійсненні слідчим суддею контролю за законністю та обґрунтованістю рішень та дій (бездіяльності) слідчого і прокурора; обмеження при проведенні досудового розслідування конституційних прав людини шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і рішень органів досудового розслідування. Значення судового контролю полягає у тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування. Правозахисний характер судового контролю обумовлює закріплення у ст. 206 КПК загальних обов'язків слідчого судді щодо захисту прав людини.

У науці кримінального процесу питання щодо функціональної характеристики діяльності слідчого судді є дискусійним (її характеризують як монофункціональну, тобто таку, що складає зміст однієї функції, та поліфункціональну, виділяючи в ній декілька різних функцій), проте відповідно

---

¹ Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: автореф. дисс.... докт. юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / І.В. Гловюк. – Одеса, 2016. – 40 с. – С. 26.

до положення п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК він здійснює єдину функцію – судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб в кримінальному провадженні.

Функція розслідування злочинів виконується спеціально уповноваженими суб'єктами – слідчим або дізнавачем і полягає у процесуальній діяльності, що здійснюється у формах і порядку передбаченому КПК та спрямоване на всебічне, повне й неупереджене встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, шляхом збирання, перевірки й оцінки доказів, з метою забезпечення законного й обґрунтованого вирішення кримінального провадження. Ця функція є самостійною й відмежованою від основоположних (загальнопроцесуальних) функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи, виконується лише в досудовій стадії процесу та вичерпується нею; характеризується чіткою спрямованістю, специфічним призначенням; загалом містить специфічні повноваження слідчого й повністю залежить від таких системних елементів, як цілі та завдання органів досудового слідства. Адже в законі зазначено, що слідчий, дізнавач відповідальний лише за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40, 40-1 КПК України), тобто не за обвинувачення, захист, вирішення справи, а виключно за всебічне, повне та неупереджене розслідування всіх обставин злочину.

Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами відповідно до пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України віднесено до основних засад судочинства. Недотримання цієї засади кримінального провадження, у деяких випадках, тягне за собою скасування судового рішення. Значення фіксування кримінального провадження полягає у можливості перевірки законності, обґрунтованості та вмотивованості процесуальних рішень, відновленні порушених прав та законних інтересів, сприяє сторонам кримінального провадження у обґрунтуванні правових позицій та оскарженні прийнятих рішень.

Новий КПК України передбачає **три форми фіксування кримінального провадження**: 1) протоколювання; 2) фіксування на носії інформації за допомогою технічних засобів фіксації; 3) ведення журналу судового засідання.

Протоколи це інформаційно-посвідчувальні акти, які закріплюють факт проведення, зміст та результати певних процесуальних дій. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. До протоколів можуть долучатися різні додатки. Додатками до протоколу можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу (ст. 105 КПК).

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Виконання ухвали слідчого судді, суду про

проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуку-та відеозаписувальних технічних засобів. Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо. Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження є обов'язковим. Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними. (ст. 107 КПК).

Під час судового засідання ведеться журнал судового засідання, в якому зазначаються такі відомості: 1) найменування та склад суду (слідчий суддя); 2) реквізити кримінального провадження та відомості щодо його учасників; 3) дата і час початку та закінчення судового засідання; 4) час, номер та найменування процесуальної дії, що проводиться під час судового засідання, а також передані суду під час процесуальної дії речі, документи, протоколи слідчих (розшукових) дій і додатки до них; 5) ухвали, постановлені судом (слідчим суддею) без виходу до нарадчої кімнати; 6) інші відомості у випадках, передбачених КПК (ст. 108 КПК).

В кінці досудового розслідування також слідчим або прокурором складається реєстр матеріалів досудового розслідування, якій надсилається до суду разом з обвинувальним актом. Реєстр матеріалів досудового розслідування повинен містити: 1) номер та найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення; 2) реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування; 3) вид заходу забезпечення кримінального провадження, дату і строк його застосування (ст. 109 КПК).

Крім того, у КПК України запроваджено сучасні способи обміну/передання інформації не тільки у судових стадіях, а й досудовому провадженні. Так, ст. 106-1 передбачає створення і функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування - це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні.

Порядок функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування визначається положенням, яке затверджується спільно Офісом Генерального прокурора, органом, у складі якого функціонує орган досудового розслідування, а також органом, що затверджує положення про систему, яка функціонує в суді відповідно до статті 35 КПК України.

Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування взаємодіє з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системою, яка функціонує в суді, а також може взаємодіяти з іншими інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами у випадках, передбачених

законом. Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, а також захисник (за його згодою) використовують, а інші учасники кримінального провадження можуть використовувати інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених КПК України, за умов та в порядку, що визначені положенням про таку систему.

Матеріали досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, передаються, їх копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, які їх передають чи надають, - у паперовій формі. Документи, підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їх примірники в електронній та паперовій формах визнаються оригіналами документів.

Система кримінального процесу України відповідно до КПК України являє собою систему проваджень, в яких здійснюється кримінально-процесуальна діяльність у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Кожне кримінальне провадження уявляє собою системну і цілеспрямовану діяльність, що складається зі системи стадій провадження.

Стадії кримінального провадження – це взаємопов'язані та самостійні частини (етапи) кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми: безпосередніми завданнями; колом органів і осіб (суб'єктів кримінального провадження), що беруть у них участь і мають у зв'язку з цим відповідні процесуальні права і обов'язки; певними часовими межами провадження у стадії; процесуальною процедурою (порядком процесуальної діяльності); та відділені одна від одної підсумковими для конкретної стадії процесуальними рішеннями.

Система загальної форми кримінального провадження складається з наступних стадій: 1) досудове розслідування; 2) підготовче судове провадження; 3) судовий розгляд; 4) перегляд судових рішень в апеляційному порядку; 5) виконання судових рішень у кримінальних справах; 6) перегляд судових рішень в касаційному порядку; 7) перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Досудове розслідування це врегульована нормами кримінально-процесуального закону діяльність слідчого, прокурора спрямована на збирання, перевірку, аналіз та оцінку доказів з метою всебічного, повного і об'єктивного встановлення події кримінального правопорушення, його розкриття, викриття конкретних винних осіб з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності й жоден невинуватий не був покараний.

Органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Органами, що здійснюють досудове слідство є:

- 1) слідчі підрозділи:
  - а) органів Національної поліції;
  - б) органів безпеки;

в) органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділи детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів:

а) органів Національної поліції;

б) органів безпеки;

в) органів Бюро економічної безпеки України;

г) органів Державного бюро розслідувань;

ґ) Національного антикорупційного бюро України.

Головним завданням органів досудового розслідування є оперативне реагування на кримінальне правопорушення, їх своєчасне розкриття і якісне розслідування, а тому законодавець спеціально акцентує увагу на тому, що органи досудового розслідування зобов'язані застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення досудового розслідування (ч. 4 ст. 38 КПК).

Відповідно до статті 218 КПК, досудове слідство здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце кримінального правопорушення. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

Досудове розслідування повинно бути закінчено у строках передбачених діючим КПК України.

Строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить:

1) дванадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) вісімнадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Досудове розслідування повинно бути закінчено:

1) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК;

2) протягом двадцяти діб - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає

вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298-4 КПК;

4) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини третьої статті 219 КПК;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

На нашу думку, в структурі досудового слідства можна умовно вирізнити чотири етапи, які повинна пройти кожна кримінальна справа, перш ніж вона надійде до суду:

1) внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинене кримінальне правопорушення та провадження після цього невідкладних та інших слідчих дій для з'ясування події злочину та участі в ньому конкретної особи;

2) виконання процесуальних дій, пов'язаних з повідомленням особи про підозру у вчиненні злочину, її допитом, застосуванням до неї запобіжних заходів та інших заходів забезпечення кримінального провадження;

3) збирання й перевірка всіх інших необхідних доказів, які підтверджують або спростовують підозру, обтяжують чи пом'якшують кримінальну відповідальність підозрюваного;

4) виконання процесуальних дій, пов'язаних із закінченням розслідування, із складанням відповідного підсумкового процесуального документа й належним спрямуванням справи.

Чинний КПК України у ст. 283 КПК передбачає п'ять форм закінчення досудового слідства:

1) закриття кримінального провадження;

2) звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

3) звернення до суду з обвинувальним актом;

4) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;

5) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру.

Згідно ст. 301 КПК передбачено три форми закінчення дізнання. Так, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій:

1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, - про негайне звільнення затриманої особи;

2) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;

3) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства.

Також прокурор може повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу.

Стадія підготовчого судового провадження є самостійною стадією кримінального провадження, у якій суд, не вирішуючи наперед питання про винуватість обвинуваченого, з участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду, встановлює наявність чи відсутність достатніх правових та фактичних підстав для призначення справи до судового розгляду та при наявності таких підстав призначає судовий розгляд і здійснює підготовчі дії для забезпечення необхідних умов його ефективного проведення.

Стадія підготовчого судового провадження є проміжною між досудовим розслідуванням та судовим розглядом кримінальної справи. Щодо досудового слідства вона є перевіркою-контрольною, а щодо стадії судового розгляду - підготовчою.

Суд, вивчаючи матеріали розслідуваної справи та розглядаючи клопотання сторін, перевіряє дотримання органом досудового розслідування та прокурором при затвердженні обвинувального акту норм процесуального закону. На цій стадії вирішуються два основних завдання - перевірка справи з точки зору дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства на досудовій стадії і підготовка справи до судового засідання.

Суд, після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468 - 475 КПК;

2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 частини першої або частиною другою статті 284 КПК;

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення невідсудності кримінального провадження;

5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

6) доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь.

Судовий розгляд є центральною стадією кримінального провадження. Саме у цій стадії вирішується по суті обвинувачення. Основним завданням стадії судового розгляду є вирішення питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого (підсудного) і його покарання у випадку встановлення вини у вчиненні кримінального правопорушення. Судовий розгляд кримінальної справи складається з декількох частин. Він починається із підготовчої частини, яка має своїм призначенням перевірку можливості розгляду кримінальної справи в даному судовому засіданні і вжиття заходів із його підготовки та організації. Далі проводиться з'ясування обставин та перевірка їх доказами (судове слідство), змістом якої є безпосереднє дослідження доказів судом. Після цього слідує судові дебати, в ході яких учасники судового провадження обґрунтовують свої позиції у справі, а далі – останнє слово обвинуваченого (підсудного). Завершальною частиною судового розгляду є ухвалення та проголошення судового рішення. Судовий розгляд завершується прийняттям одного з наступних рішень: вирок, рішення про закриття кримінального провадження, рішення про застосування або незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Апеляційне провадження – це стадія кримінального провадження, у якій перевіряється законність, обґрунтованість та справедливість судових рішень, що не набрали законної сили. Судом апеляційної інстанції є Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційний суд області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судове рішення.

Рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку:

1) вирок (з урахуванням обмежень, встановлених ст. 394 КПК);

2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;

3) інші ухвали у випадках, передбачених КПК (наприклад, ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру – ч. 4 ст. 314);

4) ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК (наприклад, ухвали слідчого судді про: відмову у наданні дозволу на затримання; застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні).

Апеляційна скарга може бути подана:

1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру - протягом 30 днів з дня їх проголошення;

2) на інші ухвали суду першої інстанції - протягом 7 днів з дня її проголошення;

3) на ухвалу слідчого судді - протягом 5 днів з дня її проголошення.

За результатами апеляційного розгляду апеляційний суд приймає ухвали та вирок. За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити вирок або ухвалу без змін;

2) змінити вирок або ухвалу;

3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;

4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу;

5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження;

6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

Виконання судових рішень - завершальна стадія кримінального провадження, в якій вирок суду, що набрав законної сили, звертається до виконання та безпосередньо реалізується рішення суду (про покарання, про відшкодування шкоди, про виправдання та звільнення з-під варти тощо) й вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням вироку до виконання та його виконанням.

Основний зміст стадії виконання вироку визначають питання, пов'язані із процесуальною діяльністю суду, що звертає вирок до виконання; безпосередньо виконує деякі свої рішення, зокрема виправдувальний вирок; вирішує процесуальні питання, пов'язані з виконанням вироку (умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, звільнення від покарання через хворобу й ін.); здійснює контроль за зверненням вироку до виконання.

Набрання вироком законної сили є обов'язковою умовою його виконання, тому що тільки вирок, який набрав законної сили, є підставою для відбування кримінального покарання і виконання всіх інших рішень суду, сформульованих у вироку.

Звернення судового рішення до виконання полягає в направленні судом, що ухвалив це рішення, протягом трьох діб від дня набрання рішенням законної сили або повернення справи з апеляційної чи касаційної інстанції або Верховного Суду України органу або установі з виконання покарань розпорядження про виконання рішення, копії вироку або і копії ухвали

апеляційної або касаційної інстанції, Верховного Суду України якщо судове рішення було змінено.

Касаційне провадження – це стадія кримінального провадження, у якій перевіряється законність та справедливість судових рішень, що набрали законної сили. Судом касаційної інстанції є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Рішення, які можуть бути оскаржені у касаційному порядку:

1) вироки суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку;

2) ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру після їх перегляду в апеляційному порядку;

3) судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо цих судових рішень суду першої інстанції;

4) ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню (крім випадків, передбачених КПК); заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками апеляційного провадження;

5) ухвали суду апеляційної інстанції, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню (крім випадків, передбачених КПК). Заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками апеляційного провадження.

Строки касаційного оскарження. Касаційна скарга може бути подана протягом трьох місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, - в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення.

За результатами касаційного розгляду приймаються ухвали про :

1) залишення судового рішення без зміни, а касаційної скарги - без задоволення;

2) скасування судового рішення і призначення нового розгляду у суді першої чи апеляційної інстанції;

3) скасування судового рішення і закриття кримінального провадження;

4) зміну судового рішення.

Діяльність судів апеляційної та касаційної інстанцій не може повністю виключити існування неправосудних судових рішень. Частина з них може не підлягати перевірці в апеляційному та касаційному порядку внаслідок суб'єктивних та об'єктивних причин: через відсутність апеляції, касаційної скарги заінтересованих учасників процесу чи касації прокурора; через пропущення строку на апеляційне та касаційне оскарження, який не підлягає відновленню тощо. Існує можливість допущення помилки і самим судом апеляційної та касаційної інстанції при перевірці рішення нижчестоячого суду.

Крім того, можуть мати місце випадки, коли неправильність судового рішення, що набрало законної сили, обумовлена існуванням таких обставин, які не були відомі суду на момент його винесення та які самі по собі або разом з уже встановленими фактичними даними, ставлять під сумнів його законність, обґрунтованість та справедливість, як такого, що не відповідає об'єктивній

дійсності. Саме з'ясування наявності таких обставин потребує окремої перевірки або досудового розслідування, тоді як їх встановлення здійснюється в судовому порядку.

За таких умов і виникла необхідність в існуванні ще однієї форми провадження по перевірці судових рішень – **перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.**

Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами встановлені в статті 459 КПК України.

Відповідно до цієї статті нововиявленими обставинами визнаються:

1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок;

2) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

3) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Виключними обставинами визнаються:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;

3) встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку при вирішенні справи внаслідок незнання про існування цієї обставини.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин, крім випадку, подання заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом, яке подається до Верховного Суду для її розгляду у складі Великої Палати.

За результатами перегляду справи у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами суд може винести такі рішення:

1) скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або

2) залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами без задоволення.

При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції.

Кримінальний процес, як і державна правозастосовна діяльність в інших галузях права, ґрунтується на **системі певних засад (принципів)** – загальнообов'язкових вихідних нормативно-юридичних положеннях, що відрізняються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю та визначають зміст правового регулювання і виступають критерієм правомірності поведінки і діяльності учасників регульованих відносин. А тому важливим є встановлення кола принципів кримінального процесу та змісту кожного з них. **Ознаками** принципів кримінального процесу є: 1) це найбільш значимі, загальні вихідні положення й ідеї, що мають фундаментальне значення для кримінального процесу, що визначають його цілеспрямованість, побудову в цілому, форму і зміст його стадій і інститутів; 2) вони виражають у даній державі правові і політичні ідеї, що стосуються завдань, способів формування і здійснення правосуддя в кримінальних справах; 3) вони мають бути закріплені в нормах права; 4) вони повинні діяти у всіх або декількох стадіях кримінального процесу й обов'язково в центральній його стадії – стадії судового розгляду; 5) порушення якого-небудь з них тягне незаконність процесуальних рішень і дій та обов'язкове їхнє скасування (М.М. Михеєнко).

Призначення принципів права полягає в тому, що вони забезпечують однакове формулювання норм права, а також їх вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання й інших форм правового впливу (інформаційного, психологічного, тощо). Дія принципів права не обмежується тільки через правову систему або механізм правового регулювання, вони, крім того, безпосередньо впливають на виникнення і стабільне існування конкретних правовідносин, природних прав людини.

У кримінальному процесі знаходять своє закріплення принципи різного рівня узагальненості: загальноправові принципи – принципи, характерні для всіх галузей права (наприклад, законність, справедливість, рівність людей перед законом і судом); міжгалузеві – принципи, характерні для деяких галузей права (наприклад, властиві як цивільному, так і кримінальному процесові принципи гласності судового процесу, об'єктивної істини, незалежності суддів); галузеві принципи – принципи, характерні тільки для окремої галузі права (наприклад, що стосується кримінального процесу, то це презумпція невинуватості обвинувачуваного, публічність, свобода від самовикриття, викриття членів родини і близьких родичів т. ін.).

Поділ принципів кримінального процесу на конституційні й інші можливий тільки з позиції умовності, що вказує винятково тільки на їхнє джерело, місце їх нормативного закріплення.

Законодавець закріпив у ст. 7 КПК **систему основних засад кримінального провадження**, до яких відносяться: 1) верховенство права; 2)

законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невторчання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Слід зазначити, що це не повний перелік принципів (засад) кримінального провадження України і в процесуальній науці виділяють також й інші принципи.

Тема 3. Суб'єкти кримінального провадження

1. Поняття суб'єктів кримінального провадження. Співвідношення понять "суб'єкти кримінального провадження", "сторони кримінального провадження", "учасники кримінального провадження", "учасники судового провадження".

2. Класифікація суб'єктів кримінального провадження.

3. Суд як орган правосуддя у кримінальних справах. Слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження.

4. Прокурор в кримінальному провадженні, його завдання і повноваження.

5. Органи досудового розслідування. Слідчий органу досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування. Дізнавач.

6. Оперативні підрозділи, їх завдання та повноваження.

7. Потерпілий, його права та обов'язки. Представник потерпілого. Законний представник потерпілого.

8. Кримінально-процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), виправданого, засудженого. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого.

9. Захисник як учасник кримінального провадження. Обов'язкова участь захисника. Права та обов'язки захисника.

10. Інші учасники кримінального провадження: загальна характеристика.

КПК України 2012 року на відмінно від старого КПК України 1960 р. дещо змінив підходи до визначення термінів пов'язаних з суб'єктами кримінально-

процесуальних відносин. У ньому немає визначення поняття «суб'єкти кримінального провадження», для цього вживаються інші терміни: «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження», «сторони кримінального провадження».

Більш глибокій аналіз КПК дає нам можливість стверджувати, що найбільш ширшим є поняття «суб'єктів кримінального провадження». До суб'єктів кримінального провадження належать взагалі всі суб'єкти кримінально-процесуальних відносин.

Суб'єктами кримінального провадження є державні органи, посадові особи, громадяни, які ведуть кримінальне провадження або притягуються до нього та є носіями встановлених законом суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

До учасників кримінального провадження належать сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

У п. 19 ст. 3 КПК передбачено, що **сторонами у кримінальному провадженні** є: з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Згідно п. 26 ст. 3 КПК **учасниками судового провадження** є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргю яких у випадках, передбачених КПК, здійснюється судове провадження.

КПК України змушує нас змінити підходи до класифікації суб'єктів кримінального провадження. Гадаємо найбільш вдалою буде класифікація суб'єктів кримінального провадження буде класифікація за функціональним призначенням та роллю суб'єктів у кримінальному провадженні. Відповідно до цього критерію можна провести наступний поділ суб'єктів кримінального провадження:

суб'єкти, які виконують функцію правосуддя – суд, суддя, присяжний. Ці суб'єкти ведуть кримінальне провадження у судовому провадженні і здійснюють розгляд та вирішення кримінальних справ по суті. Для цього вони наділені повноваженнями від імені держави здійснювати правосуддя у кримінальному судочинстві;

суб'єкт, які виконує функцію судового контролю – слідчий суддя. За діючим КПК це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК, - голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду;

суб'єкти, які виконують функцію кримінального переслідування – прокурор, слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, оперативні підрозділи, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, встановлених КПК. Щодо потерпілого, його представника та законного представника, то стороною обвинувачення він може стає лише у судовому розгляді у випадку, коли він погодився підтримувати обвинувачення, у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення (ч.2,4 ст. 340 КПК) або зміни обвинувачення на менш тяжке (ч. 3 ст. 338 КПК). На цих суб'єктів покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування обставин кримінального правопорушення (суспільно-небезпечного діяння) і підтримання обвинувачення у судовому провадженні. Для цього вони наділені владними повноваженнями та їх діяльність носить публічно-правовий характер (крім потерпілого та його представників);

суб'єкти, що виконують функцію захисту – підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Ці суб'єкти наділені широкими правами й обов'язками для охорони своїх прав й законних інтересів, для захисту від підозри й обвинувачення, їх спростування або пом'якшення відповідальності підозрюваного, обвинуваченого, тощо;

суб'єкти, які не є сторонами провадження, але зацікавлені в певному результаті кримінальної справи, оскільки захищають свої особисті інтереси або представляють права та законні інтереси цих осіб – потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію). Особиста зацікавленість в результаті справи є однією з головних ознак виділення цієї групи суб'єктів кримінального провадження. Вони також наділені певними правами й обов'язками для захисту своїх прав й законних

інтересів, проте їх участь у кримінальному провадженні в основному залежить від їх волевиявлення;

суб'єкти, які виконують допоміжну функцію (роль) у кримінальному провадженні і які залучаються до нього для сприяння здійсненню кримінального судочинства – заявник, викривач, свідок та його адвокат, понятій, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник, тощо. Їх процесуальне положення характеризується тим, що їх свідчення або висновки служать джерелом доказів (свідок, експерт), або їх діяльність полягає у сприянні правильному провадженню процесуальних дій (перекладач, спеціаліст, поняті), у фіксації дій учасників судового розгляду (секретар судового засідання), у наданні технічної, організаційної допомоги суду (судовий розпорядник) тощо.

Суд як орган правосуддя у кримінальних справах. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Відповідно до ч. 1 ст. 127 Конституції України, правосуддя здійснюють професійні судді й, у визначених законом випадках, народні засідателі та присяжні. Відмова у здійсненні правосуддя не допускається.

Під судом як суб'єктом кримінального провадження розуміється конкретний склад суду (колегіальний орган або одноособово суддя), що розглядає конкретну справу і який здійснює судову владу. Саме конкретний суд реалізує функцію вирішення кримінального провадження і наділений для його реалізації відповідними повноваженнями. Суд виконує функцію вирішення кримінальної справи, тобто вирішує питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого і про міру покарання.

Кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві загальні суди, а також Вищий антикорупційний суд. Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених в примітці статті 45 Кримінального кодексу України, статтями 206⁻², 209, 211, 366⁻², 366⁻³ Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1-3 частини п'ятої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів лише за клопотанням обвинуваченого.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого - судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд. Кримінальне провадження в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох професійних суддів. Кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється

колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді здійснюється:

1) в суді першої інстанції - колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав;

2) в апеляційному порядку - колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав.

Визначення судді (запасного судді, слідчого судді), а в разі колегіального розгляду - судді-доповідача для розгляду конкретного провадження здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом випадковості та в хронологічному порядку з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, заборони брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами), перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрядженням, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ.

Кримінальне провадження щодо розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному, касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

У разі якщо таке кримінальне провадження має здійснюватися судом колегіально, головуєчим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважений згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

З метою виконання завдань, які стоять перед судами щодо реалізації третьої - судової влади у державі, їм наділено широкими повноваженнями. Під час судового розгляду кримінальної справи по суті, діють всі принципи кримінального процесу. Отже, суди мають, на підставі закону, всі необхідні й достатні процесуальні та матеріально-правові засоби для правильного та неупередженого розгляду і вирішення кримінальної справи. Ніякі інші органи й посадові особи не наділено такими можливостями, як суд та суддя.

Слідчий суддя - суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у

кримінальному провадженні, та у випадку розгляду клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій - голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно.

Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

До повноважень слідчого судді КПК України відніс:

1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів (Розділ II КПК);

2) надання дозволів на проведення таких слідчих (розшукових) дій: проникнення до житла чи іншого володіння (ст. 233 КПК), обшуку (ст. 234 КПК), огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 237 КПК), слідчий експеримент в житлі чи іншому володінні особи (ст. 240 КПК), залучення експерта (ст. 244 КПК);

3) проведення допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК);

4) надання дозволів на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій: втручання у приватне спілкування (ч. 4. ст. 258 КПК), обстеження житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою (ст. 269 КПК); моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК); аудіо- відео контроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину, у випадках передбачених ч. 8 ст. 271 КПК, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

5) розгляд скарг на рішення, дії, бездіяльність слідчого, прокурора у випадках передбачених Главою 26 КПК;

6) здійснення загальних обов'язків щодо захисту прав людини в порядку ст. 206 КПК;

7) здійснення інших повноважень, у випадках передбачених КПК.

Присяжними визнаються громадяни України, які у випадках, визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду спільно із суддею (суддями), забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції. Розгляд кримінального провадження судом присяжних можливе, коли за законом передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі обвинуваченого, якщо під час підготовчого судового засідання про це ним заявлене клопотання. Права та обов'язки присяжних передбачені у ст. 386 КПК.

Відповідно до п.15 ст.3 КПК **прокурором** у кримінальному провадженні є особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 17 Закону України "Про прокуратуру", та діє у межах своїх повноважень. Проте зазначена стаття не

визначає систему посад в органах прокуратури. Такі посади визначені ст. 15 Закону України "Про прокуратуру", а саме: 1) Генеральний прокурор; 2) перший заступник Генерального прокурора; 3) заступник Генерального прокурора; 4¹) заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 5) керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора; 6) заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора (у тому числі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора); 7) прокурор Офісу Генерального прокурора (у тому числі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора); 8) керівник обласної прокуратури; 9) перший заступник керівника обласної прокуратури; 10) заступник керівника обласної прокуратури; 11) керівник підрозділу обласної прокуратури; 12) заступник керівника підрозділу обласної прокуратури; 13) прокурор обласної прокуратури; 14) керівник окружної прокуратури; 15) перший заступник керівника окружної прокуратури; 16) заступник керівника окружної прокуратури; 17) керівник підрозділу окружної прокуратури; 18) заступник керівника підрозділу окружної прокуратури; 19) прокурор окружної прокуратури. Прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі.

Діяльність прокурора у кримінальному провадженні регулюється ст.ст. 121-123 Конституції України, Законом України "Про прокуратуру", КПК України та іншими нормативними актами.

Прокурор, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора.

Прокурор, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. У ст. 36 КПК передбачені його права під час здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках - особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом;

- 5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- 6) призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;
- 7) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;
- 8) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування;
- 9) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;
- 10) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;
- 11) повідомляти особі про підозру;
- 12) пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому цим Кодексом та законом;
- 13) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання;
- 14) звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 15) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом;
- 16) погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому цим Кодексом;
- 17) доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні;
- 18) перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України;

19) доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави;

20) оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому цим Кодексом;

21) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Основна функція прокурора у судовому провадженні - це підтримання державного обвинувачення. Участь прокурора у суді є обов'язковою, крім випадків, коли прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення. Здійснюючи кримінальне переслідування, прокурор у суді підтримує державне обвинувачення і користується всіма правами сторони судового розгляду. В ході судового розгляду прокурор бере участь в дослідженні доказів, дає висновки з питань застосування кримінального закону і призначення покарання стосовно обвинуваченого, керуючись вимогами закону і своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на результатах розгляду всіх обставин кримінального провадження. Він також має право представляти докази, заявляти клопотання, пред'являти і підтримувати позов.

Підтримуючи державне обвинувачення у стадії судового розгляду, прокурор має право змінити його або висувати додаткове обвинувачення. Прокурор зобов'язаний відмовитися від обвинувачення і викласти суду мотиви відмови, якщо дійде до переконання, що дані судового слідства не підтверджують обвинувачення (п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК).

Прокурор має право і зобов'язаний звертати увагу суду на допущені порушення закону, ставити питання про їх усунення. Свої повноваження щодо заходів до усунення порушень закону, допущених судами при розгляді кримінальних проваджень, прокурор може реалізувати через відповідне рішення, подавши апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Органами, що здійснюють досудове слідство є:

1) слідчі підрозділи:

а) органів Національної поліції;

б) органів безпеки;

в) органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділи детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів:

а) органів Національної поліції;

б) органів безпеки;

в) органів Бюро економічної безпеки України;

г) органів Державного бюро розслідувань;

г) Національного антикорупційного бюро України.

Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Орган досудового

розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування. Досудове розслідування здійснюється у формі досудового слідства (щодо кримінальних злочинів) та дізнання (щодо кримінальних проступків).

Слідчий органу досудового розслідування - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Слідчий, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Під час здійснення досудового розслідування слідчий має право: починати досудове розслідування; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст.284 КПК; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Дізнавач це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених КПК, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків; при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Дізнавач уповноважений: 1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК; 2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або

виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам; 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; 5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 6) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК; 8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. 4. Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Керівник органу досудового розслідування - це уповноважена державою посадова особа, що очолює орган досудового розслідування. Відповідно до ст.3 КПК керівник органу досудового розслідування це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань та його заступники, які діють у межах своїх повноважень

Законодавець визначає такі повноваження керівника органу досудового розслідування: визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою ; визначати старшого слідчої групи, який керує діями інших слідчих; відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування мотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого у зв'язку із його відводом або у разі неефективного досудового розслідування; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів до усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання

керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Керівник органу дізнання організовує дізнання, при цьому він уповноважений: 1) визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання; 2) відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання; 3) ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; 4) вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем; 5) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Оперативні підрозділи - здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. До оперативних підрозділів належать оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України - за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Потерпілим у кримінальному провадженні визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнову шкоду. Процесуального статусу потерпілого особа набуває з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілий має такі права: бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК; знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; заявляти відводи та клопотання; за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки щодо

себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК; мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг; давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження; застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК.

Під час досудового розслідування потерпілий має право:

- 1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;
- 2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;
- 3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;
- 4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;
- 5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:

- 1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;
- 2) брати участь в судовому провадженні;
- 3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;
- 4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;
- 5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;
- 7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК України.

Обов'язки потерпілого: прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а у випадку неможливості своєчасного прибуття - завчасно

повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Представником потерпілого може бути у кримінальному провадженні особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником - адвокат.

Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.

Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її **законний представник**.

Відповідно до ст. 42 КПК **підозрюваним** визнається особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. **Обвинуваченим** (підсудним) визнається особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого передбачені у ст. 42 КПК. **Виправданим** у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили. **Засудженим** у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Отже, для набуття особою процесуального статусу підозрюваного закон не вимагає винесення якогось спеціального рішення про визнання підозрюваним (залучення в якості підозрюваного). Тут важливий факт здійснення щодо неї тих процесуальних дій, які зачіпають права і свободи людини і перераховані в ч.1 статті 42 КПК та оформлення цих дій відповідними процесуальними документами.

Діючий КПК наділяє підозрюваного і обвинуваченого досить широкими процесуальними правами для захисту від підозри чи обвинувачення та реалізації своїх відповідних законних інтересів.

Кримінально-процесуальний статус підозрюваного складається із комплексу процесуальних прав, обов'язків та відповідальності.

Комплекс процесуальних прав підозрюваного згідно ч. 3 ст. 42 КПК складається з наступних прав: 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють; 2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК, а також отримати їх роз'яснення; 3) на першу вимогу мати захисника і зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні до першого допиту з дотриманням умов, що

забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту - зустрічі без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних діях; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів для оплати такої допомоги; 4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; 5) давати пояснення, показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати; 6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання; 7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою - на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування згідно з положеннями статті 213 КПК; 8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; 9) брати участь у проведенні процесуальних дій; 10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу; 11) застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь; 12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо; 13) заявляти відводи; 14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК; 15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; 16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК; 17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра не підтвердилася; 18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави. Підозрюваний також має право користуватися іншими процесуальними правами, передбаченими КПК.

Кримінально-процесуальний статус підозрюваного не обмежується тільки правами, на нього покладаються також певні обов'язки. Підозрюваний зобов'язаний прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, а в разі неможливості своєчасного прибуття – заздалегідь повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття. За неприбуття за викликом без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, згідно ст. 139 КПК, на підозрюваного накладається грошове стягнення у розмірі: від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб - у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб - у випадку неприбуття на виклик слідчого судді. Також до нього може бути застосовано привід (ч. 2 ст. 139 КПК).

До підозрюваного можуть бути застосовані різні заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі і запобіжні заходи. У зв'язку із цим він зобов'язаний виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Підозрюваний зобов'язаний підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Зокрема, він зобов'язаний виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого (ч. 5 ст. 40 КПК), прокурора (ч.1 ст. 36 КПК) не залишати місце обшуку до його закінчення та не вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку (ст. 236 КПК). Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Діючий КПК наділяє обвинуваченого досить широкими процесуальними правами для захисту від обвинувачення та реалізації своїх відповідних законних інтересів.

Кримінально-процесуальний статус обвинуваченого також складається із комплексу процесуальних прав, обов'язків та відповідальності. Законодавець вирішив виділити групу загальних прав, що можуть реалізовувати підозрюваний і обвинувачений (ч. 3 статі 42 КПК перераховує основні права підозрюваного, обвинуваченого), а також групу спеціальних прав, які може реалізувати лише обвинувачений в судових стадіях (ч. 4 ст. 42 КПК).

До специфічних прав обвинуваченого згідно ч. 4 ст. 42 КПК належать такі права: брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; збирати і подавати суду докази; подавати клопотання та висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження; виступати в судових дебатах; ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження; оскаржувати в установленому КПК порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення; отримувати роз'яснення щодо порядку підготовки та використання досудової доповіді, відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді; брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення.

Обвинувачений також має право користуватися іншими процесуальними правами, передбаченими КПК.

Участь обвинуваченого в судовому провадженні за загальним правилом є його обов'язком, а не правом. Проте закон передбачає виключення з цього правила: розгляд справи у спрощеному порядку щодо кримінальних проступків (ст. 381 КПК) та проведення спеціального судового провадження (ч. 3 ст. 323 КПК).

Кримінально-процесуальний статус обвинуваченого не обмежується тільки правами, на них покладаються також певні обов'язки, які по суті, тотожні обов'язкам підозрюваного і вже були нами розглянуті (ч. 7 ст. 42 КПК).

Виправданий, засуджений має права обвинуваченого, передбачені ст. 42 КПК, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження.

Якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його **законний представник**.

Про залучення законного представника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд - постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику.

Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику.

У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим..

Захисником у кримінальному провадженні може бути адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

Обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні передбачена у таких випадках:

1. участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.
2. щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

3. щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
4. щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад;
5. щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, - з моменту встановлення цього факту;
6. щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, - з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;
7. щодо реабілітації померлої особи - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;
8. щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, - з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;
9. у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості - з моменту ініціювання укладення такої угоди.

Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

Захисник також залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку, визначених статтями 49 та 53 КПК.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках:

- 1) коли відповідно до вимог ст. 52 КПК участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;
- 2) коли підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;
- 3) коли слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд залучають захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому статтею 49 КПК, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений

захисник не може прийти для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе.

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, що підтверджують його повноваження слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Згідно статті 50 КПК до таких документів належать: 1) свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; 2) ордер, договір із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту - такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватись під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх службові особи зобов'язані виконувати законні вимоги захисника.

Захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені КПК та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник зобов'язаний приходити для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прийти в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а у випадках, коли він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, - також і цей орган (установу).

Захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу, охоронювану законом таємницю.

Захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

- 1) коли є обставини, які згідно з КПК виключають його участь у кримінальному провадженні;
- 2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника;
- 3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог цього Кодексу тощо;
- 4) коли він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним.

Підозрюваний, обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його, при цьому це повинно відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії.

Інші учасники кримінального провадження: загальна характеристика. До інших учасників кримінального провадження відносяться: заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, їхні представники, законний представник цивільного позивача, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник, поняті, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, тощо.

Заявник це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим. Заявник має право: 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 2) отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань; 3) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; 4) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Заявник, який є викривачем, крім передбачених цією статтею прав, має право в порядку, встановленому Законом України "Про запобігання корупції", отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням. Інформація надається слідчим або прокурором у строк не більше п'яти днів з моменту подання заяви.

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК, пред'явила цивільний позов.

Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду. Цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені КПК для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний

позов або відмовитись від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Цивільний позивач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК для інформування та надіслання копій процесуальних рішень потерпілому.

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК.

Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач має права та обов'язки, передбачені КПК для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього. (див. ст. ст. 42, 62 КПК). Цивільний відповідач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК для інформування та надіслання копій процесуальних рішень підозрюваному, обвинуваченому.

Представником цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю - у випадку, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа. Представник користується процесуальними правами цивільного позивача, цивільного відповідача, інтереси якого він представляє. Якщо цивільним позивачем є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, її процесуальними правами користується **законний представник**.

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути:

- особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
- керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;
- працівник юридичної особи.

Повноваження представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на участь у провадженні підтверджуються:

- 1) документами, передбаченими статтею 50 КПК, якщо представником є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;
- 2) копією установчих документів юридичної особи, якщо представником є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;
- 3) довіреністю, якщо представником є працівник юридичної особи.

Протягом кримінального провадження представник юридичної особи має права захисника підозрюваного, обвинуваченого.

Представник юридичної особи зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи. Права третьою особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та його представник зобов'язані:

1) прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Свідком визнається фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Права свідка: знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується; користуватися під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 КПК; відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями статті 65 КПК не підлягають розголошенню; давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача; користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань; ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов'язаний: прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.

За завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, крім випадків, передбачених КПК, свідок несе кримінальну відповідальність.

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Права та обов'язки експерта передбачені у ст. 69 КПК.

Спеціалістом у кримінальному провадженні визнається особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Права та обов'язки спеціаліста передбачені у ст.71 КПК.

Сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд у разі необхідності залучають **перекладача** (сурдоперекладача) у кримінальне провадження для здійснення перекладу пояснень, показань або документів. Права та обов'язки перекладача передбачені у ст. 68 КПК.

За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, передбачену законом.

Представником персоналу органу пробації є посадова особа такого органу, яка за ухвалою суду складає та подає до суду досудову доповідь. Представник персоналу органу пробації з метою складання досудової доповіді має право:

- 1) отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та громадян;
- 2) викликати обвинуваченого до уповноваженого органу з питань пробації для отримання усних чи письмових пояснень;

- 3) відвідувати обвинуваченого за місцем його проживання або перебування, роботи або навчання;
- 4) відвідувати місця попереднього ув'язнення, якщо до обвинуваченого застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою;
- 5) заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, передбачених пунктами 4 та 5 частини першої статті 91 цього Кодексу, а у кримінальних провадженнях щодо неповнолітнього обвинуваченого - додатково статтями 485, 487 КПК України в порядку, передбаченому статтею 317 КПК України;
- 6) бути присутнім під час проведення судового засідання;
- 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Представник персоналу органу пробації зобов'язаний:

- 1) скласти досудову доповідь і подавати її до суду в строк, визначений ухвалою суду;
- 2) дотримуватися прав і свобод людини і громадянина;
- 3) невідкладно повідомляти суд про наявність або виникнення об'єктивних обставин, що унеможливають підготовку або своєчасне подання досудової доповіді;
- 4) надавати пояснення з поставлених судом питань щодо досудової доповіді під час судового розгляду;
- 5) не розголошувати будь-які відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків;
- 6) не допускати розголошення в будь-який спосіб конфіденційної інформації, яку йому було довірено або яка стала відома у зв'язку з виконанням обов'язків;
- 7) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК України.

Секретар судового засідання - це посадова особа суду, за участі якого розглядаються всі кримінальні справи. Секретар судового засідання здійснює судові виклики і повідомлення; перевіряє наявність та з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головууючому; забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами; веде журнал судового засідання; оформляє матеріали кримінального провадження в суді; виконує інші доручення головууючого в судовому засіданні.

До участі в кримінальному провадженні головууючим у судовому засіданні може залучатися **судовий розпорядник**. Він забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників кримінального провадження; оголошує про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду із неї; стежить за дотриманням порядку особами, присутніми у залі судового засідання; приймає від учасників кримінального провадження та передає документи і матеріали суду під час судового засідання; виконує розпорядження головууючого про приведення до присяги свідка, експерта; виконує інші розпорядження головууючого, пов'язані із забезпеченням умов, необхідних для здійснення судового провадження.

Вимоги судового розпорядника, пов'язані із виконанням обов'язків, передбачених цією статтею, є обов'язковими для всіх осіб, присутніх у залі судового засідання.

Поняті. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатимуть це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Тема 4. Докази і доказування в кримінальному провадженні

1. Доказування у кримінальному провадженні. Предмет доказування у кримінальному провадженні.

2. Поняття доказів у кримінальному процесі. Властивості доказів.

3. Способи збирання і перевірки доказів.

4. Суб'єкти процесу доказування, їх класифікація. Обов'язок та тягар доказування.

5. Поняття та система джерел доказів (видів доказів).

6. Показання як джерело доказів, їх види, предмет і значення.

7. Речові докази: поняття та види.

8. Документи як джерела доказів. Види документів. Збирання, перевірка і оцінка документів.

9. Висновок експерта як джерело доказів. Підстави для залучення експерта. Види експертиз. Перевірка і оцінка висновку експерта.

1. Доказування у кримінальному провадженні. Предмет доказування у кримінальному провадженні

Основою процесуальної діяльності суб'єктів кримінального провадження є доказування. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України). Разом з тим, в науковій літературі та у практиці поняття доказування вживається ще й в іншому значенні – як обґрунтування певного твердження, певної тези.

Збирання доказів як елемент процесу доказування являє собою діяльність уповноважених на це осіб в порядку, передбаченому кримінальним

процесуальним законодавством, по одержанню відомостей про факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження, та закріпленню їх в формі, яка визначена законом.

Таку діяльність можуть здійснювати сторони кримінального провадження та потерпілий.

Для збирання доказів сторона обвинувачення (слідчий, прокурор) наділена відповідними повноваженнями. В загальному вигляді ці повноваження – проводити слідчі (розшукові) та негласні (розшукові) дії, витребувати та одержувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

Сторона захисту та потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження мають певні права для самостійного збирання доказів, використовуючи передбачену КПК можливість витребування та одержання речей і документів, які сторона захисту та потерпілий не передають слідчому, а накопичують, а на етапі закінчення досудового розслідування відкривають стороні обвинувачення та один одному (ст. 290 КПК). Загальними засобами збирання доказів для сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження є ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Перевірка доказів здійснюється шляхом проведення процесуальних (практичних) дій, співставлення отриманих відомостей про кримінальне правопорушення з іншими наявними у кримінальному провадженні доказами.

Оцінка доказів являє собою розумову діяльність з визначення належності, допустимості та достовірності доказів. Оцінка доказів, яка передуює ухваленню процесуального рішення, включає також висновок щодо достатності сукупності зібраних доказів для прийняття певного рішення. Основне правило оцінки доказів полягає в тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням. Внутрішнє переконання має бути засноване на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. Таким чином, КПК закріплює вимогу про обґрунтованість внутрішнього переконання. Ця вимога відрізняє внутрішнє переконання від довільного розсуду або знання, знайденого інтуїтивно.

Для досягнення завдань кримінального провадження необхідно здійснення процесу доказування з метою встановлення наявності або відсутності обставин, які мають значення для кримінального провадження. Такі обставини та факти іменують предметом доказування. Отже, предмет доказування – це сукупність (система) обставин та фактів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, які мають значення для кримінального провадження.

До обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, відносять: 1) подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. (ч. 1 ст. 91 КПК України). Такі обставини становлять кінцеву мету доказування, тобто за допомогою їх встановлення пред'явлене обвинувачення вирішується по суті.

В структурі предмету доказування необхідно виділяти три групи обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні – поряд з обставинами, які являють кінцеву мету доказування, виділити проміжні (доказові) факти, та допоміжні факти².

Першу групу складають обставини, які необхідно доказати для правильного вирішення кримінального провадження по суті. Такі обставини перелічені в ст. 91 КПК України і є кінцевою метою доказування.

Друга група обставин – проміжні або доказові факти – це обставини, які необхідно доказати на певному етапі розслідування для того, що б з їх допомогою можна було б зробити висновок про наявність або відсутність обставин, які є кінцевою метою доказування (тобто обставин першої групи).

Третя група – допоміжні факти – це обставини, з допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів, або відшукати додаткові докази.

Обставини, що складають кінцеву мету доказування необхідно встановити в кожному кримінальному провадженні, незалежно від виду кримінального правопорушення. Встановлення цих обставин необхідне для застосування норм матеріального кримінального закону.

В кримінальному провадженні щодо неповнолітніх окрім обставин, передбачених в ст. 91 КПК підлягають доказуванню також обставини, зазначені

---

² Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. – С. 198

в ст. 485 КПК. В кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру предмет доказування визначений ст. 505 КПК.

Крім того, в кримінальному провадженні доводиться встановлювати ще деякі обставини, вирішуючи окремі питання при застосуванні норм кримінального процесуального законодавства, скажімо, під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Так, вирішуючи питання про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя повинен встановити обставини, зазначені в ст. 194 КПК. Такі обставини являють собою так звані локальний предмет доказування.

2. Поняття доказів у кримінальному процесі. Властивості доказів.

Поняття доказів є одним з провідних та найважливіших у вітчизняній процесуальній доктрині та правозастосовній практиці органів кримінальної юстиції. Таке поняття є легальним, воно закріплено в ч. 1 ст. 84 КПК України, де докази в кримінальному провадженні визначено як фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Визначення поняття доказів містить посилання на властивості доказів, якими виступають їх належність та допустимість.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК України). Докази визнаються належними, якщо їх можна використати для встановлення обставин, які складають предмет доказування, а саме: обставин, які являють кінцеву мету доказування (ст. 91 КПК України); доказові (проміжні) факти та допоміжні факти. Докази, на підставі яких з'ясовуються обставини, що складають локальний предмет доказування (наприклад, дані про наявність підстав для застосування запобіжного заходу), також є належними. Належними є і докази, які використовуються для знаходження інших доказів, а також докази, які були зібрані для перевірки версії, котра згодом не підтвердилася. Докази визнаються належними незалежно від того, підтверджують вони певні обставини, чи спростовують їх, тобто підтверджують причетність певної особи до вчинення злочину, чи свідчать про непричетність її до злочину.

Як докази можна використовувати тільки відомості, які отримані у порядку, встановленому КПК України. Цю властивість доказів називають допустимістю доказів. Виділяють наступні критерії (компоненти, умови) допустимості доказів: належний суб'єкт, належне джерело доказів, належний спосіб збирання доказів, а також належний порядок закріплення їх відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації,

отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Невичерпний перелік діянь, які мають визнаватися судом істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, наведено в ч.ч. 2,3 ст. 87 КПК України. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК України). Докази повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані. Суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате (89 КПК України).

Докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (ч.1 ст. 88 КПК).

Докази та відомості, передбачені ч. 1 ст. 88 КПК, можуть бути визнані допустимими, якщо:

- 1) сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими;
- 2) вони подаються для доказування того, що підозрюваний, обвинувачений діяв з певним умислом та мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення;
- 3) їх подає сам підозрюваний, обвинувачений;
- 4) підозрюваний, обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка.

Докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого.

Існують певні правила щодо недопустимість доказів, отриманих у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, а також у порядку одноразового (спеціального) добровільного декларування.

Докази, отримані від відповідача у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, не можуть бути використані на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінальних правопорушень.

Документи, подані особою в порядку одноразового (спеціального) добровільного декларування відповідно до підрозділу 9⁴ "Особливості застосування одноразового (спеціального) добровільного декларування активів

фізичних осіб" розділу XX Податкового кодексу України, зокрема одноразова (спеціальна) добровільна декларація, не можуть бути використані на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 212, 212¹ Кримінального кодексу України, в межах складу та вартості об'єктів декларування, зазначеної в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації як база для нарахування збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування.

Процесуальні рішення приймаються на підставі належних та допустимих доказів, а також доказів, які є достовірними. Достовірність – це відповідність доказу об'єктивній дійсності, його безсумнівність, обумовлені проведенням кримінальним процесуальним дослідженням. Висновок про достовірність окремого доказу можна зробити лише після дослідження всіх зібраних у провадженні доказів у їх системі. Перетворення імовірності на достовірність супроводжує процес доказування у справі. Сумніви в процесі побудови слідчих версій, збирання доказів виправдані з позиції всебічного, повного та об'єктивного встановлення обставин справи. Але використовуватися для прийняття процесуальних рішень повинні лише докази, достовірність яких після їх дослідження не викликає в суб'єктів доказування будь-яких сумнівів. Переконливість (сила, значення, значимість) доказу становить собою прояв достовірності через те, що остання є безсумнівністю доказу, яка не може бути непереконливою. Достовірність доказу прямо впливає на його здатність відобразитися на формуванні внутрішнього переконання суб'єкта доказування. Достатність доказів у кримінальному провадженні є вимогою, що виражається в наявності такої системи належних, допустимих, достовірних доказів, яка отримана в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження та всієї сукупності зібраних у ній доказів, і яка достовірно встановлює всі факти та обставини, що утворюють предмет доказування. Компонентами достатності є: логічна послідовність, однозначність висновків, погодженість і несуперечність доказів і встановлених обставин, стійкість знання (незмінність у разі виникнення сумнівів з приводу одного з доказів), повнота встановлених обставин предмета доказування, інваріантність (сталість змісту знання незалежно від його подальшого обґрунтування).

3. Способи збирання і перевірки доказів.

Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у встановленому кримінальним процесуальним законодавством порядку. Засоби збирання доказів зазначені в ст. 93 КПК України.

Найбільш розповсюдженим засобом збирання доказів є слідчі (розшукові) дії. Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України). Докази можна отримати тільки в результаті проведення тих слідчих (розшукових) дій, які передбачені КПК України. До слідчих (розшукових) дій відносять: допит, огляд, обшук, освідчування особи, ексгумацію трупа, слідчий експеримент, пред'явлення речей або особи для впізнання, призначення та проведення експертизи.

Різновидом слідчих (розшукових) дій є негласні слідчі (розшукові) дії. Під негласними слідчими (розшуковими) діями розуміють слідчі (розшукові) дії, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ст. 246 КПК України). Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, в більшості випадків, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а також слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

До негласних слідчих (розшукових) дій слід віднести: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка кореспонденції (ст.ст. 261, 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269), моніторинг банківських рахунків (269⁻¹), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270), контроль за вчиненням злочину (ст. 271), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274).

Слідчі (розшукові) дії безпосередньо спрямовані на одержання або перевірку доказів і провадяться в певній процесуальній формі, яка детально регламентує порядок, послідовність проведення кожної слідчої (розшукової) дії. В цьому полягає їх відмінність від інших процесуальних дій, зокрема, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей або документів. Витребування предметів і документів здійснюється шляхом надіслання відповідного запиту, а отримані за таким запитом документи приєднуються до справи. Отже, інші засоби одержання доказів не регламентовано так докладно, як провадження слідчих (розшукових) дій.

Іншим способом збирання доказів є подання учасниками кримінального провадження певних речей або документів та їх прийняття суб'єктами, які здійснюють кримінальне провадження. Учасники кримінального провадження не мають доказів, вони можуть надати речі або документи, і тільки після того, як особа або орган, який здійснює кримінальне провадження, прийме рішення про приєднання до справи таких речей або документів, їх можна буде вважати доказами.

Суб'єкти сторони обвинувачення, тобто слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор здійснюють збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та

актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники), а також потерпілий, його представник та законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюють збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

Докази можуть бути одержані також на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

4. Суб'єкти процесу доказування, їх класифікація. Обов'язок та тягар доказування.

В науковій літературі переважає позиція, відповідно до якої всіх суб'єктів кримінального процесу потрібно розглядати як суб'єктів процесу доказування.

Існують два класифікаційні критерії поділу суб'єктів процесу доказування у кримінальному провадженні.

Першим критерієм виступає виконувана суб'єктом кримінальна процесуальна функція. В такому випадку суб'єкти процесу доказування можуть бути класифіковані на три групи: суб'єкти, які виконують функцію обвинувачення, суб'єкти функції захисту, а також суб'єкти, які вирішують кримінальне провадження по суті.

Відповідно першу групу становлять: слідчий, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, дізнавач, прокурор, оперативні підрозділи, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадку відмови прокурора від обвинувачення в суді.

До другої групи слід віднести: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особу, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особа, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), їхніх захисників та законних представників.

Третю групу складатимуть слідчий суддя, суд (суддя), присяжні.

Суб'єкти процесу доказування у кримінальному провадженні також можуть бути класифіковані за критерієм покладання на суб'єкта обов'язку доказування обставин, які становлять предмет доказування.

Обов'язок доказування наявності або відсутності обставин та фактів, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (за винятком обов'язку доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, який покладається на сторону, що їх подає) покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, – на потерпілого.

Обов'язок доказування це різновид юридичного обов'язку, який можна визначити як вид і міру належної поведінки. Невиконання або неналежне виконання юридичного обов'язку тягне за собою застосування санкції правової норми. Коли йдеться про обов'язок доказування, мається на увазі, що доказування – це збирання, перевірка та оцінка доказів з метою встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Обов'язок доказування – це різновид юридичного обов'язку, за невиконання якого застосовуються санкції правової норми. Тягар доказування – таке положення, коли особа, намагається довести, аргументувати свою позицію, надає для цього докази, бере участь в їх дослідженні та доведенні їх переконливості, а в том у випадку, коли довести свою позицію особі не вдається, настають несприятливі наслідки – суд не погоджується з наведеними доводами і ухвалює інше рішення.

Отже, до першої групи слід віднести суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування. Цю групу суб'єктів становлять: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, керівник органу дізнання, дізнавач, оперативні підрозділи, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках передбачених КПК. Також до цієї групи слід віднести слідчого суддю, суд та присяжних.

Друга група – суб'єкти, яким надано право брати участь в доказуванні в формах і межах, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Йдеться про учасників кримінального провадження, які відстоюють власний процесуальний інтерес у кримінальному провадженні або представляють інтерес таких осіб – підозрюваний, обвинувачений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особа, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), цивільний позивач та цивільний відповідач, захисник, їх представники, законні представники.

Третю групу складають суб'єкти, які в зв'язку з доказуванням виконують допоміжні функції – поняті, спеціалісти, перекладачі, секретарі і т.д.

5. Поняття та система джерел доказів (видів доказів).

Доказами у кримінальному провадженні виступають фактичні дані, що містяться у встановленому законом джерелі. Доказ у кримінальному провадженні завжди має не тільки фактичний зміст, але і процесуальну форму одержання і відтворення необхідної інформації. Становлячи єдність фактичного змісту і законної форми, докази в цілому дають змогу встановлювати обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають

доказуванню. Тому доказ становить єдине поняття, що складається із взаємозалежних елементів: відомостей про досліджувані обставини, а також джерел, що містять ці відомості.

Для того, щоб відомості могли використовуватися як докази, їх могли досліджувати учасники кримінального провадження, на них могли посилалися сторони та потерпілий для обґрунтування власної позиції тощо, вони повинні міститися на певному матеріальному носії – протоколі або електронному носії, в акті ревізії, висновку експерта чи в іншому документі. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК такі матеріальні носії іменуються процесуальними джерелами доказів.

Під джерелами доказів розуміються матеріальні носії певної інформації, яка розглядається як доказ в кримінальному провадженні. Перелік джерел доказів міститься у ч. 2 ст. 84 КПК України. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Цей перелік є вичерпним. Отже, всі джерела доказів являють собою або предмети матеріального світу, що несуть певну інформацію, яка стосується справи, або документи – в широкому розумінні, які також закріплюють відомості про факти, що мають значення для кримінального провадження.

З числа документів законодавець виділяє як окремі джерела показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, експерта (ст.ст. 95-97 КПК), речові докази (ст. 98 КПК) і власно документи (ст. 99 КПК).

6. Показання як джерело доказів, їх види, предмет і значення.

Показання як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Кримінальним процесуальним законодавством встановлені різновиди показань як процесуальних джерел доказів в залежності від суб'єкта їх надання. Відповідно до ст. 95 КПК показання у кримінальному провадженні можуть надаватися підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим та експертом. Правом надання показань наділені підозрюваний, обвинувачений та потерпілий. Давати показання є обов'язком свідка та експерта. За відмову від надання показань відповідні суб'єкти несуть кримінальну відповідальність за ст. 384 КК (за умови, якщо їм виповнилося 16 років).

Показання отримуються у стадіях досудового розслідування та судового розгляду в результаті проведення такої слідчої (розшукової) або судової дії як допит. Сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків передбачених КПК (ч. 8 ст. 95 КПК). Слід зазначити, що отримання пояснень більше властиве кримінальній процесуальній діяльності сторони захисту, потерпілого. Таке отримання пояснень від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою не становить засобу збирання і перевірки доказів.

Предмет показань являють обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 91 КПК).

Показання можуть бути класифіковані за суб'єктом (показання підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта); за наявністю чи відсутністю проміжних носіїв інформації (первинні показання та показання з чужих слів).

Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків передбачених КПК (ч. 8 ст. 95 КПК).

Показання оцінюються за загальними правилами оцінки доказів (ст. 94 КПК), а також правилами, викладеними, зокрема, у ст.ст. 96, 97 КПК.

Найбільш поширеним джерелом доказів є показання свідка. Показання свідка – це зафіксоване у відповідній процесуальній формі повідомлення, зроблене під час допиту, про обставини, які мають значення для кримінального провадження, особою, яку було викликано як свідка.

Кримінальне процесуальне законодавство не встановлює мінімального віку, з якого можливий допит дітей як свідків. Вирішуючи питання про допит малолітніх як свідків, потрібно встановити, чи у змозі дитина внаслідок віку і рівня свого розвитку сприймати конкретні обставини і давати про них показання. Допит малолітніх можна проводити тільки в тих випадках, коли іншим шляхом неможливо одержати необхідну інформацію, та з дотриманням правил, передбачених ст. 226 КПК.

Предмет показань свідка фактично визначений ч. 1 ст. 65 КПК, якою встановлено, що свідок може бути допитаний щодо відомих йому або таких, що можуть бути йому відомі, обставин, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Такими обставинами, зокрема, є обставини, визначені ст. 91 КПК, а також, наприклад, обставини, що характеризують особу потерпілого, характер взаємин між свідком і підозрюваним, обвинуваченим, а також свідком і потерпілим.

Отже, свідок може бути допитаний про будь-які обставини, пов'язані з кримінальним правопорушенням – час, місце, спосіб вчинення певного кримінально протиправного діяння, про обставини, які передували вчиненню такого, мали місце після вчинення кримінального правопорушення, взаємини між обвинуваченим, потерпілим, свідками. Свідкові можуть бути поставлені запитання щодо його здібності сприймати певні обставини та давати про них показання (що необхідно для оцінки показань свідка).

Багато спільного з показаннями свідка мають показання потерпілого, які можна визначити як зафіксоване у відповідній процесуальній формі повідомлення, зроблене під час допиту, про обставини, які мають значення для кримінального провадження, особою, яку було визнано потерпілим. Допит особи як потерпілого можливий тільки після: а) з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення; б) з моменту подання заяви про залучення її до провадження як потерпілого; в) після отримання слідчим, прокурором, судом письмової згоди особи, яка не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, на визнання її потерпілим.

Предмет показань потерпілого становлять: 1) обставини, які йому відомі і які необхідно встановити у кримінальному провадженні; 2) дані, які характеризують особу підозрюваного або обвинуваченого; 3) характер взаємин між потерпілим і обвинуваченим, а також при необхідності – характер взаємин потерпілого і свідків. Міркування, думки, здогади, висновки, умовиводи потерпілого доказами у кримінальному провадженні не є, а враховуються при розробці версій, визначенні напрямку досудового розслідування та судового провадження.

Отже, потерпілий може бути допитаний про обставини кримінально протиправного діяння і його істотні ознаки (час, місце, спосіб), про осіб, що брали участь у кримінальному правопорушенні, роль кожного з них, про характер і розмір шкоди, заподіяної таким правопорушенням (наскільки ці дані відомі потерпілому), про взаємини між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), в деяких випадках – про взаємини потерпілого зі свідками (якщо це має значення для оцінки показань свідка чи потерпілого). Потерпілий може також повідомити дані про обставини, які передували вчиненню кримінального правопорушення, а також про події, які відбувалися після його вчинення, наприклад, про відшкодування підозрюваним (обвинуваченим) шкоди, про примирення між ним та підозрюваним (обвинуваченим), що за певних умов може розглядатися як підстава для звільнення від кримінальної відповідальності, тощо.

При оцінці показань потерпілого необхідно враховувати його особисту зацікавленість у справі, характер взаємин з обвинуваченим. Важливо встановити і враховувати при оцінці показань потерпілого його власну поведінку, особливо якщо ця поведінка була неправомірною. При оцінці показань потерпілого в суді необхідно враховувати, що потерпілий міг ознайомитись з матеріалами кримінального провадження під час або після закінчення досудового розслідування, а також враховувати, що потерпілий перебуває в залі судового засідання і на його показання могли вплинути показання обвинувачених, свідків та інші докази, які були досліджені судом у присутності потерпілого.

Процесуальне становище потерпілого істотно відрізняється від становища свідка, що впливає на сутність та на оцінку його показань. Для потерпілого надання показань – тільки право, а не обов'язок. Тому потерпілий має бути допитаний у всіх випадках, коли він виявить таке бажання. Відповідальності за відмову від дачі показань він не несе. Разом з тим, закон покладає на потерпілого обов'язок з'являтися за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді і суду.

Показання підозрюваного – це зафіксоване у відповідній процесуальній формі повідомлення, зроблене під час допиту, про обставини, які мають значення для кримінального провадження, особою, яка набула процесуальний статус підозрюваного.

Підозрюваний використовує своє право давати показання не тільки для повідомлення відомостей про факти, які мають відношення до справи, але й для захисту, тому він може висловлювати свої припущення про вчинення злочину іншими особами, пропонувати свою оцінку доказів, висловлювати свої

міркування, здогадки. Підозрюваний може пояснити, чому ті чи інші факти, про які повідомив він або інші особи, мають значення для його захисту (для встановлення його невинуватості або меншої винуватості), а також піддавати критиці спрямовані на його викриття докази обвинувачення і взагалі аналізувати будь-які докази у провадженні, зокрема ті, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

Для підозрюваного, як і для потерпілого, дача показань – право, а не обов'язок. Підозрюваний не несе відповідальності й за завідомо неправдиві показання. Якщо підозрюваний дає неправдиві показання, заявляючи, що кримінальне правопорушення, у вчиненні якого його підозрюють, вчинено іншою особою (так звана обмова), то він не може бути притягнутий до відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину за ст. 383 КК. Дача підозрюваним, а потім і обвинуваченим завідомо неправдивих показань не може розглядатися і як обставина, що обтяжує його покарання. Підозрюваний може відмовитися давати будь-які показання, а може відмовитися відповідати тільки на певні питання. Оскільки у підозрюваного є право давати показання, він обов'язково має бути допитаний у всіх випадках, коли заявить про своє бажання дати показання.

Предмет показань підозрюваного – це обставини, які були підставою для його затримання або обрання до нього одного з передбачених запобіжних заходів, а також інші обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (є предметом доказування). Підозрюваний допитується також про відносини з потерпілими, свідками, з іншими підозрюваними.

Показання підозрюваного, як і будь який інший доказ не має переваг перед іншими. Разом з тим, кожний доказ має свої особливості, своє значення в процесі доказування.

При оцінці показань підозрюваного необхідно враховувати, що, з одного боку, підозрюваний може бути обізнаний про вчинене кримінальне правопорушення більше, ніж потерпілий, свідки, а з іншого боку, у більшій мірі, ніж інші особи, може бути зацікавлений у приховуванні певних обставин, у перекручуванні інформації про правопорушення і свою роль у ньому. Отже, значення показань підозрюваного полягає в тому, що в тих випадках, коли останній визнав себе винним і дає правдиві показання, він більше, чим будь хто, може повідомити про обставини кримінального правопорушення, зокрема, про суб'єктивну сторону. В своїх показаннях обвинувачений висловлює своє відношення до вчиненого ним кримінально протиправного діяння, його щире каяття розглядається як обставина, що пом'якшує покарання. Якщо підозрюваний не визнає себе винним, ретельна перевірка його показань може або спростувати його доводи, які він наводив на свій захист, або підтвердити його непричетність до кримінального правопорушення. В першому випадку слідчий своєчасно збере необхідні докази для підтвердження обґрунтованості обвинуваченого, в іншому – переконавшись в непричетності підозрюваного до кримінального правопорушення, зможе уникнути помилки, і спрямує свої зусилля на перевірку інших версій.

Оцінці показань підозрюваного сприяє певна класифікація його показань. Звичайно ж показання підозрюваного класифікують як і інші докази,

відповідно до класифікації, розглянутою нами раніше. Крім того, в літературі запропоновані різні види класифікації саме показань підозрюваного.

За критерієм відповідності відомостей, що містяться у показаннях підозрюваного, фактичним обставинам справи їх можна поділити на правдиві і неправдиві. В свою чергу неправдиві показання підозрюваного залежно від наявності умислу можна класифікувати на умисні і помилкові. Умисні неправдиві показання підозрюваного – це показання, відомості в яких умисно спотворені обвинуваченим з тих чи інших мотивів, наприклад, з метою уникнути відповідальності або допомогти зробити це іншим особам. Помилкові показання підозрюваного – це показання, відомості в яких не відповідають фактичним обставинам справи внаслідок того, що останній «сумлінно» помилявся (наприклад, перебуваючи в стані уявної оборони). Слід взяти до уваги, що поділ показань підозрюваного (як і інших джерел доказів) за критерієм відповідності фактичним обставинам справи відомостей, які в них містяться, є дещо умовним, оскільки остаточно питання про достовірність чи недостовірність доказу вирішується лише судом при винесенні судового рішення. Однак в практичній діяльності розмежування показань на правдиві і неправдиві має певне значення. Слідчий, дійшовши висновку, що показання підозрюваного неправдиві, може застосувати певні тактичні прийоми для встановлення причин, з яких підозрюваний давав неправдиві показання, викрити його в тому, що його показання неправдиві.

Показання підозрюваного класифікують в залежності від його ставлення до обвинувачення. Показання, в яких підозрюваний виявляє згоду з обвинуваченням, і повідомляє про обставини кримінального правопорушення, яке він вчинив, називають визнанням. Визнання може бути повним (підозрюваний погоджується повністю з обвинуваченням) або частковим (підозрюваний, наприклад, визнає себе винним у вбивстві, але заперечує наявність у нього хуліганських мотивів, стверджує, що вчинив вбивство в зв'язку з особистими неприязними стосунками з потерпілим). Показання, в яких підозрюваний не визнає себе винним, заперечує обвинувачення, наводить відомості про факти, які, на його думку, спростовують обвинувачення, розглядаються як заперечення вини. Таке заперечення також може бути повним або частковим. Різновидом заперечення вини є показання підозрюваного, у яких він визнає фактичну сторону діяння, але заперечує кримінально протиправний характер своїх дій, стверджуючи, наприклад, що він діяв в стані необхідної оборони.

Серед показань, у яких підозрюваний визнає себе винним, виділяють так звану самообмову - показання підозрюваного, в яких він визнає свою вину в інкримінованому кримінальному правопорушенні, якого він насправді не вчиняв, у вчиненні більш тяжкого злочину, ніж вчинив в дійсності, бере на себе всю вину за вчинене кримінальне правопорушення, хоч у дійсності він був груповим, або перебільшує свою роль у вчиненні кримінального правопорушення порівняно з тією, якою вона є насправді. Іншими словами, самообмова – це умисне неправдиве зізнання. В юридичній літературі описані різноманітні мотиви самообмови. Найбільш поширеними є несприятливий збіг обставин, пригніченість, втрата віри у справедливість і об'єктивність

розслідування і суду, бажання виручити інших осіб, визнання вини у вчиненні менш тяжкого кримінального правопорушення, ніж вчинене у дійсності, з метою уникнути відповідальності за вчинення більш тяжкого кримінального правопорушення, застосування незаконних методів розслідування, прагнення заробити авторитет у місцях позбавлення волі тощо.

Ще одним видом показань підозрюваного є обмова, тобто неправдиве показання підозрюваного про вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Спростувати такі показання підозрюваного – обов'язок суб'єктів сторони обвинувачення.

Різновидом показань підозрюваного є алібі. Алібі – це факт перебування підозрюваного у іншому місці, ніж місце готування, вчинення або приховування кримінального правопорушення. Алібі перевіряється й оцінюється за тими ж правилами, що й докази, отримані з інших джерел. Особливістю алібі є те, що це факт, який не відноситься до події кримінального правопорушення, не є складовою частиною об'єктивної сторони складу такого правопорушення, але має значення для вирішення справи. Підтвердження або спростування алібі покладається на слідчого, прокурора.

Показання підозрюваного як джерело доказів зберігають своє значення тільки протягом досудового розслідування, тобто можуть бути фактичними підставами для прийняття процесуальних рішень винятково у першій стадії кримінального провадження. Натомість судові рішення можуть бути обґрунтовані лише показаннями, наданими суду, або отриманими у порядку, передбаченому статтею 225 КПК. Таким чином суд може обґрунтовувати у рішенні свої висновки лише на показаннях обвинуваченого та на показаннях отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК.

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду (ч. 2 ст. 42 КПК). Показання обвинуваченого – це зафіксоване у встановленій процесуальній формі повідомлення, зроблене під час допиту, про обставини, які мають значення для кримінального провадження, особою, щодо якої обвинувальний акт переданий до суду.

Обвинувачений, як і підозрюваний, має право, але не зобов'язаний давати показання, він може взагалі відмовитися давати показання, а може відмовитися відповідати на деякі питання, на нього не покладено обов'язок давати правдиві показання. Процесуальне становище обвинуваченого у зв'язку з дачею ним показань таке ж, як і у підозрюваного, і все, що зазначено відносно показань підозрюваного, стосується й показань обвинуваченого.

Предмет показань обвинуваченого становлять обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Обвинувачений допитується також про обставини, що передували кримінальному правопорушенню, відносини з потерпілими, свідками, з іншими підозрюваними і т.ін.

Показання обвинуваченого, як і показання підозрюваного, підлягають ретельній перевірці. Якщо обвинувачений посилається на обставини, що свідчать про його невинуватість, то встановити або спростувати такі обставини повинен прокурор, а при відмові від обвинувачення прокурора потерпілий чи його представник. Спростувати доводи обвинуваченого, які він наводить у свій

захист, можна тільки за допомогою доказів. Сам же обвинувачений нічого доказувати не зобов'язаний внаслідок дії презумпції невинуватості. Якщо доводи обвинуваченого, висунуті ним у свій захист, не спростовані, слід керуватися правилом про тлумачення сумнівів щодо доведеності вини на користь обвинуваченого (ст. 62 Конституції України).

Показання обвинуваченого підлягають оцінці за тими ж правилами, що й всі докази, наявні у матеріалах кримінального провадження. Всі показання, в яких містяться відомості про факти, обставини, які підлягають встановленню у справі, є доказами і підлягають оцінці. Якщо обвинувачений змінював свої показання, то в підсумкових судових рішеннях слід надати оцінку усім показанням, із зазначенням, які з них і чому визнаються достовірними, а які не враховуються і чому. Слід враховувати, що обвинувачений у більшій мірі обізнаний про докази, наявні у провадженні, у нього, як правило, було більше часу, щоб обміркувати лінію своєї поведінки. Це зовсім не означає, що можна наперед дійти висновку про перевагу одних доказів перед іншими.

Показання обвинуваченого можна класифікувати так, як і показання підозрюваного.

7. Речові докази: поняття та види.

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Доказове значення мають певні властивості предмета, його особливі ознаки, місце виявлення. Речові докази надають доказову інформацію своїми властивостями (наявністю злочинного впливу, фактом виявлення їх у визначений час у певному місці або у конкретної особи і т.ін.); доказове значення можуть мати їх фізичні властивості (наприклад, розмір і конфігурація сліду), місцезнаходження (наприклад, викрадена річ, виявлена у підозрюваного) або факт їхнього створення (підроблені документи, гроші тощо).

Перелік предметів, які визнаються речовими доказами, міститься в ст. 98 КПК України. Речовими доказами відповідно до ч. 1 ст. 98 КПК України визнаються: 1) матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення; 2) матеріальні об'єкти, які зберегли на собі сліди кримінального правопорушення; 3) матеріальні об'єкти, які містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій; 4) гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Цей перелік предметів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні, не є вичерпним.

Речові докази повинні бути належними та допустимими. Належність їх визначається тим, що предмети, які додаються до матеріалів кримінального провадження як речові докази, мають такі властивості, аналіз яких дозволить встановити обставини, що становлять предмет доказування (ст. 91 КПК України). Допустимість речових доказів визначається тим, що зазначені предмети стають речовими доказами тільки при збиранні доказів у порядку, передбаченому законом.

8. Документи як джерела доказів. Види документів. Збирання, перевірка і оцінка документів.

Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України).

Процесуальним джерелом доказів можуть бути і офіційні документи (довідки, акти і т.д.), і неофіційні (особисті листи, щоденники тощо).

До документів можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в передбаченому КПК України порядку протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок.

Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Як зазначено в ст. 98 КПК України, документ може бути визнаний речовим доказом, якщо він має відповідні ознаки речового доказу, тобто, якщо документ був знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберіг на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Документи та речові докази, як процесуальні джерела доказів, розрізняються за таким критерієм, як спосіб передачі доказової інформації. Документ несе необхідну для справи інформацію тільки своїм змістом, а документ-речовий доказ таку інформацію несе не змістом, або не тільки змістом, а й своїм виглядом, місцем виявлення, тобто як предмет матеріального світу безпосередньо відображає будь-які обставини, які необхідно встановити в кримінальному провадженні.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим,

прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Документи оцінюються за загальними правилами оцінки доказів (ст. 94 КПК України). Вирішуючи питання про належність, допустимість та достовірність документу необхідно перевірити, чи мають відношення до кримінального провадження відомості, які містяться в документі, чи оформлений він належним чином (якщо це офіційний документ – чи є на ньому підписи, печатка, інші необхідні реквізити). Перевіряється також дійсність документу, в необхідних випадках для цього може бути залучений експерт. Якщо зміст документа викликає сумнів у достовірності викладених у ньому відомостей, може бути проведений допит особи, що склала документ, витребувані інші документи.

9. Висновок експерта як джерело доказів. Підстави для залучення експерта. Види експертизи. Перевірка і оцінка висновку експерта.

Поняття експертизи міститься в Законі України «Про судову експертизу»: судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Підстави для провадження експертизи зазначені в ч. 1 ст. 242 КПК України – експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

В ч. 2 ст. 242 КПК перелічені випадки, коли звернення до експерта для проведення експертизи є обов'язковим: для встановлення причин смерті; для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень; для визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; для встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 242 КПК України).

Вирішуючи питання про те, кому доручити проведення експертизи, слідчий суддя, суд, слідчий, прокурор беруть до уваги вимоги Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якого судово-експертна діяльність в Україні здійснюється державними спеціалізованими установами, їх територіальними філіями, експертними установами комунальної форми власності, а також судовими експертами, які не є працівниками зазначених установ, та іншими фахівцями (експертами) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом «Про судову експертизу». Експертна діяльність може також здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії) а також громадянами за разовими угодами. Видача ліцензій та атестація судових експертів з числа працівників підприємницьких структур та громадян провадиться відповідно Міністерством юстиції або Міністерством охорони здоров'я.

Виділяють наступні види експертиз: 1) первинна, при проведенні якої об'єкт досліджується вперше; 2) додаткова, якщо після розгляду висновку первинної експертизи в ньому виявлена неясність або неповнота, яку не можна усунути шляхом допиту експерту. Висновок визнається неповним, якщо експерт дослідив не всі подані йому об'єкти, чи не дав вичерпних відповідей на порушені перед ним питання. Неясним можна вважати висновок, який нечітко викладений, має невизначений, неконкретний характер. Проведення додаткової експертизи доручається тому експертові, який провадив первинну експертизу, або іншому; 3) повторна – призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю, або з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення та проведення експертизи. Повторна експертиза завжди доручається іншому експерту.

В залежності від кількості та складу осіб, яким доручається проведення експертизи, можна визначити такі види експертиз: 1) одноособова – провадиться одним експертом; 2) комісійна – провадиться декількома експертами-фахівцями в одній галузі знань; 3) комплексна – провадиться декількома експертами-фахівцями у різних галузях знань.

Після проведення доручених йому досліджень експерт (або комісія експертів) складають висновок, структура якого чітко не визначена в законі, але склалася в процесі експертної і судової практики. Як правило висновок експерта складається з трьох частин: вступної, дослідницької, заключної. У вступній частині зазначається, коли, де, ким (прізвище, освіта, спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові. В дослідницькій частині вказується, які матеріали експерт використав та які провів дослідження. В заключній частині містяться вмотивовані відповіді на поставлені питання. Висновок підписує експерт, якщо була проведена комісійна чи комплексна експертиза, то підписують висновок всі експерти, а якщо вони не дійшли спільного висновку, кожний з експертів складає і підписує свій висновок.

Висновок експерту може бути категоричним або вірогідним. В категоричному висновку викладено певні відомості про факти. Вірогідним є висновок, який дозволяє зробити припущення щодо обставин, відносно яких було призначено експертизу.

Оцінка висновку експерта провадиться за загальними правилами (ст. 94 КПК України). Основними елементами оцінки висновку експерта є аналіз дотримання процесуального порядку підготовки, призначення і проведення експертизи, відповідності висновку експерта завданню, оцінка повноти висновку експерта, особи експерта, матеріалів наданих на експертизу, оцінка наукової обґрунтованості висновку експерта, висновку експерта в сукупності з іншими матеріалами справи.

Тема 5. Заходи забезпечення кримінального провадження

- 1. Поняття, види заходів забезпечення кримінального провадження.**
- 2. Заходи забезпечення кримінального провадження, які не відносяться до запобіжних заходів (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик; привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна).**
- 3. Поняття, система та види запобіжних заходів.**
- 4. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.**
- 5. Порядок обрання запобіжних заходів. Зміна запобіжного заходу.**
- 6. Неізоляційні запобіжні заходи (особисте зобов'язання, особиста порука, застава).**
- 7. Ізоляційні запобіжні заходи (домашній арешт, тримання під вартою, затримання особи). Застосування електронних засобів контролю.**

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження.

Відповідно до ст. 131 КПК заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 4¹) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач прокурор звертається із клопотанням.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

До клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, привід. Слідчий або прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

Слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою.

Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого - за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

Повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою - сьомою статті 135 КПК, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Особа, зазначена в абзаці першому ч. 8 ст. 135 КПК, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

У випадку наявності в особи, зазначеної в абзаці першому ч. 8 ст. 135 КПК, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.

Відповідно до ст. 138 КПК поважними причинами неприбуття особи на виклик є:

- 1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
- 3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
- 4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
- 5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
- 6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
- 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;
- 8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб - у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб - у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

Ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження.

У випадку, встановленому частиною першою ст. 139 КПК, до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід.

Привід. Привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.

Рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження - судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали.

Привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, осіб з інвалідністю першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які згідно із КПК не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про здійснення приводу розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду. У разі необхідності слідчий суддя може заслухати доводи особи, яка подала клопотання.

Під час судового провадження клопотання про здійснення приводу розглядається негайно після його ініціювання.

Слідчий суддя або суд, встановивши, що особа, яка зобов'язана з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, була викликана у встановленому КПК порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття, постановляє ухвалу про здійснення приводу такої особи.

Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу внутрішніх справ, на який покладено її виконання.

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам органів Національної поліції, органів безпеки, органів Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України або Державного бюро розслідувань.

Ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу.

Особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу.

У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику. Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не

повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику.

У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

Накладення грошового стягнення. Відповідно до ст. 144 КПК грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків.

Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування - ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження - ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

Під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Під час судового провадження питання про накладення грошового стягнення на особу розглядається негайно після його ініціювання.

Слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення. Копія відповідної ухвали не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку було накладено грошове стягнення.

Особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення. Клопотання подається слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення.

Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, а в іншому випадку - призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Особа, яка подала клопотання, а також слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, повідомляються про місце та час розгляду клопотання, проте їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

Слідчий суддя, суд скасовує ухвалу про накладення на особу грошового стягнення за результатами його розгляду в судовому засіданні, якщо буде встановлено, що стягнення накладено безпідставно, а в іншому випадку - відмовляє у задоволенні клопотання.

Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Загальні положення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом встановлені ст. 148 КПК.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- 1) право керування транспортним засобом або судном;
- 2) право полювання;
- 3) право на здійснення підприємницької діяльності;
- 4) право на володіння та носіння зброї.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців.

Особа, яка здійснила затримання у передбаченому ст. 208 КПК порядку, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи, до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи було вилучено. Факт передання тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом, засвідчується протоколом, складеним в порядку, передбаченому КПК.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час законного затримання та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол у порядку, визначеному КПК.

Після складення протоколу про тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана передати тимчасово вилучені документи на зберігання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника.

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника.

Під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

При вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини:

- 1) правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- 3) наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає:

- 1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 2) перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 3) строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, який не може становити більше двох місяців;
- 4) порядок виконання ухвали.

Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Прокурор має право звернутися із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, яке розглядається у порядку, передбаченому ст. 151 КПК.

Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо прокурор не доведе, що:

- 1) обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

Відсторонення від посади. Такий захід забезпечення кримінального провадження, може застосовуватися тільки до підозрюваного чи обвинуваченого, які є посадовою особою.

Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше двох місяців. Строк відсторонення від посади може бути продовжено відповідно до вимог ст. 158 КПК.

Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом.

Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

Клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог ст. 155 КПК, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

Слідчий суддя, суд відмовляє у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд зобов'язаний врахувати такі обставини:

- 1) правову підставу для відсторонення від посади;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, в якій зазначає:

- 1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади;
- 2) перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади;
- 3) строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців;
- 4) порядок виконання ухвали.

Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Прокурор, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника - Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора - керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, яке розглядається в порядку, передбаченому статтею 156 КПК.

Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку відсторонення від посади, якщо прокурор не доведе, що:

- 1) обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати;
- 2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу.

Тимчасовий доступ до речей і документів. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії

інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Відповідно до ст. 161 КПК речами і документами, до яких заборонено доступ, є:

1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи

Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику.

Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду.

Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію.

Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, зобов'язана залишити володільцю речей і оригіналів або копій документів опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів.

У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями КПК.

Тимчасове вилучення майна. Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій статті 167 КПК майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208, 298² КПК. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом.

Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. У разі необхідності слідчий чи прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якої вилучено майно, або її представнику.

Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я, уповноважена службова особа зобов'язана тимчасово вилучити таку тварину та забезпечити її утримання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

- 1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;
- 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;
- 3) у випадках, передбачених частиною п'ятою ст. 171 КПК, та частиною шостою ст. 173 КПК;
- 4) у разі скасування арешту;
- 5) за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Арешт майна. Відповідно до ст. 170 КПК арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Арешт майна скасовується у встановленому КПК порядку.

Арешт майна допускається з метою забезпечення:

- 1) збереження речових доказів;
- 2) спеціальної конфіскації;
- 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

Заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна.

Заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні, не допускається.

Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності - також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої

здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

Клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.

Слідчий суддя, суд відмовляють у задоволенні клопотання про арешт майна, якщо особа, що його подала, не доведе необхідність такого арешту, а також наявність ризиків, передбачених абзацом другою частини першої статті 170 КПК. Не допускається накладення арешту на кошти, які знаходяться в Національному банку України або іншому банку на рахунках, відкритих Центральному депозитарію цінних паперів та/або кліринговим установам, для забезпечення здійснення грошових розрахунків.

У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя, суд зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

Ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якої його було вилучено.

Копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали: -фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, - при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів; -підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третій особі - при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації; -підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, - при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; -підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній чи юридичній особі, яка відповідно до закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, - при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі відсутності таких осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення. Підозрюваний, обвинувачений, треті особи мають право на захисника, право оскаржити судові рішення щодо арешту майна.

Майно або грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому, перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. При цьому передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту.

Відповідно до ст. 174 КПК підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження - судом.

Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

Клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно.

Прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. Суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна. Суд скасовує арешт майна, зокрема, у випадку виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові. Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

Поняття, система та види запобіжних заходів. Запобіжні заходи – це різновидність превентивних заходів кримінального процесуального примусу, що заключаються в позбавленні волі або обмеженні свободи обвинуваченого чи підозрюваного. Від всіх інших засобів процесуального примусу запобіжні заходи відрізняються низкою специфічних особливостей, і насамперед – це метою і особливими підставами та умовами їх застосування. Названі заходи носять персональний характер: вони являють собою обмеження особистої свободи конкретного обвинуваченого чи підозрюваного. Ступінь їх жорсткості залежить від обґрунтованості небезпечності неналежної поведінки

обвинуваченого, а також деяких інших обставин, які враховуються при обранні конкретного запобіжного заходу.

За своєю юридичною природою запобіжні заходи застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною у скоєнні злочину, коли у відповідності з принципом презумпції невинуватості вона вважається невинуватою. Запобіжні заходи ні в якому разі не повинні розцінюватися як покарання злочинця, а тільки лише як певні обмеження громадянина(обвинуваченого або підозрюваного). Хоча деякі з запобіжних заходів проявляються з зовнішньої сторони в такому ж обмеженні благ громадянина, як покарання (наприклад, взяття під варту), але це не дає права ототожнювати їх. Вказані заходи відрізняються від покарання тим, що їх виняткове призначення – попередити можливість невиконання процесуальних обов'язків.

Названі особливості правової природи запобіжних заходів накладають на слідчого суддю і суд високу відповідальність за правильний вибір запобіжних заходів в кожній конкретній ситуації і потребує виваженості при прийнятті такого рішення.

КПК України (ст. 176) містить вичерпний перелік запобіжних заходів. До них відносяться:

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи.

Різноманітність запобіжних заходів в кожному конкретному випадку дозволяє індивідуалізувати їх застосування, використати найбільш оптимальний захід, який з одного боку, здатний забезпечити інтереси досудового розслідування і судового розгляду, а з другого – виключає невинуваті обмеження прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. Підкреслимо, що до названих вище осіб може бути застосований лише один із вказаних запобіжних заходів.

Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження - судом за клопотанням прокурора.

Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів. Відповідно до ст. 177 КПК метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою ст. 177 КПК. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених КПК.

Згідно ст. 178 КПК при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі:

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;

4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого;

7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини;

12) ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї.

Порядок обрання запобіжних заходів. Відповідно до ст. 184 КПК клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

До клопотання додаються:

- 1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;
- 2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;
- 3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

Застосування запобіжного заходу до кожної особи потребує внесення окремого клопотання.

Якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу прокурору стали відомі обставини, що виключають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення, він зобов'язаний відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу та відкликати дозвіл на затримання, якщо такий дозвіл був отриманий.

Якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням.

Згідно ст. 186 КПК клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання.

Відповідно до ст. 193 КПК розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника.

Слідчий суддя, суд зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення захисником підозрюваного, обвинуваченого, якщо останній заявив клопотання про залучення захисника, якщо участь захисника є обов'язковою або якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника.

За клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

Будь-які твердження чи заяви підозрюваного, обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його права:

- 1) мати захисника;
- 2) знати суть та підстави підозри або обвинувачення;
- 3) знати підстави його затримання;
- 4) відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення;
- 5) давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою;
- 6) досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора;
- 7) заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду.

Слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.

Відповідно до ст. 194 КПК під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про:

- 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;
- 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор;
- 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою ст. 194 КПК.

Слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо прокурор доведе обставини, передбачені пунктом 1 частини першої ст. 194 КПК, але не доведе обставини, передбачені пунктами 2 та 3 частини першої ст. 194 КПК.

Якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені пунктами 1 та 2 частини першої статті 194 КПК, але не доведе обставини, передбачені пунктом 3 частини першої статті 194 КПК, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частинами п'ятою та шостою статті 194 КПК, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання.

Якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою ст. 194 КПК, слідчий суддя, суд застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- 1) перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;
- 2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
- 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;
- 9) носити електронний засіб контролю.

В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- 5) направлення для проходження лікування від алкогольної,

наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників.

Обов'язки, передбачені частинами п'ятою та шостою статті 194 КПК, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 КПК. Після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

Відповідно до ст. 200 КПК прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися в порядку, передбаченому ст. 184 КПК, до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою ст. 194 КПК, чи про зміну способу їх виконання.

У клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які:

1) виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

2) існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

До клопотання додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання;

3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Також, відповідно до ст. 201 КПК підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник, має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду, клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання.

Копія клопотання та матеріалів, якими воно обґрунтовується, надається прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

До клопотання мають бути додані:

1) копії матеріалів, якими підозрюваний, обвинувачений обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких підозрюваний, обвинувачений вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання;

3) підтвердження того, що прокурору надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Слідчий суддя, суд зобов'язаний розглянути клопотання підозрюваного, обвинуваченого протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу.

Слідчий суддя, суд має право залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом.

Неізоляційні запобіжні заходи.

Відповідно до ст. 179 КПК **особисте зобов'язання** полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК. Це зокрема обов'язки щодо:

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, - прокурор.

Відповідно до ст. 180 КПК **особиста порука** полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним,

обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру.

Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі:

1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, - від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, - від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, - від десяти до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

4) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, - від двадцяти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, - прокурор.

Застава. Застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою ст. 183 КПК.

Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставаодавцем). Заставаодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної,

комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставодавцю - у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених ст. 177 КПК. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

Відповідно до ст. 182 КПК розмір застави визначається у таких межах:

- 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, - від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, - від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, - від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно.

Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу.

У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

У разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень частини сьомої ст. 194 КПК.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

Ізоляційні запобіжні заходи.

Відповідно до ст. 181 КПК **домашній арешт** полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Згідно зі ст. 183 КПК **тримання під вартою** є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК, крім випадків, передбачених частиною п'ятою статті 176 КПК.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою може бути застосований:

1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків.

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст.ст. 177 та 178 КПК, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні:

1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

2) щодо злочину, який спричинив загибель людини;

3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;

4) щодо злочину, передбаченого статтями 255-255³ Кримінального кодексу України;

5) щодо особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, розмір застави не визначається.

Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

1) шести місяців - у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) дванадцяти місяців - у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Відповідно до ст. 207 КПК кожен має право **затримати** без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім суддів та народних депутатів України:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні

злочину, передбаченого статтями 255, 255⁻¹, 255⁻² Кримінального кодексу України.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК. Особі, яка затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію).

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, обов'язково складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 КПК, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

Затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Згідно із ст. 209 КПК особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами ст. 209 КПК.

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган. У разі затримання державного виконавця чи приватного виконавця уповноважена службова особа, яка здійснювала затримання, зобов'язана протягом 24 годин повідомити про це Міністерство юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, - Міністерство юстиції України та Раду приватних виконавців України.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установленій законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до ст. 195 КПК **застосування електронних засобів контролю** полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії.

Електронні засоби контролю можуть застосовуватися:

1) слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок;

2) працівниками органу Національної поліції на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Слідчий, працівник органу Національної поліції перед застосуванням електронного засобу контролю зобов'язаний під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поводження з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю.

Відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, а рівно намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту.

Не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Тема 6. Досудове розслідування

1. Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків. Початок досудового розслідування. Єдиний реєстр досудових розслідувань.

2. Підслідність, її види. Строки досудового розслідування, їх продовження. Спеціальне досудове розслідування.

3. Поняття, види та система слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні.

4. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

5. Суб'єкти прийняття рішення про проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.

6. Повідомлення про підозру.

7. Зупинення досудового розслідування: підстави та порядок. Відновлення досудового розслідування.

8. Форми закінчення досудового розслідування.

9. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків.

10. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Вказана стадія має свої особливості, що свідчать про її самостійний характер, зокрема, вона:

а) має свої самостійні завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК);

б) чітко окреслені межі в системі кримінального процесу – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до винесення рішення, яким завершується провадження розслідування (в ряді випадків кримінальне провадження отримує й своє вирішення по суті, коли провадження в ньому закривається при наявності до того законних підстав);

в) свій зміст та свою процесуальну форму;

г) характеризуються колом суб'єктів, які беруть в ній участь;

д) відзначається переліком специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: закриття кримінального провадження, звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру.

Досудове розслідування є основною формою досудової підготовки матеріалів кримінального провадження, яке здійснюється у формі дізнання та досудового слідства.

Дізнання – це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Під час розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою. Для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК, та негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені частиною другою статті 264 та статтею 268 КПК, а також відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта, знімати показання технічних приладів і технічних засобів у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого.

Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій:

1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, - про негайне звільнення затриманої особи;

2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК);

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;

4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства.

У випадку, передбаченому пунктом 3 частини другої статті 301 КПК, строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді.

У випадку, передбаченому пунктом 4 частини другої статті 301 КПК, строк затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, зараховується до строку тримання особи під вартою.

У разі прийняття прокурором рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор зобов'язаний у межах строків, визначених частиною другою цієї статті, забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови вказаних осіб їх отримати чи зволікання з отриманням вказані особи вважаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання.

Про відмову від отримання копій матеріалів дізнання чи неотримання таких копій складається відповідний протокол, який підписується прокурором та особою, яка відмовилася отримувати, або прокурором, якщо особа не з'явилася для отримання копій матеріалів дізнання.

Встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний безперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні.

Слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акту у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні.

До обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинні бути додані:

1) письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з [частиною другою](#) статті 302 КПК та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

2) письмова заява потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з [частиною другою](#) статті 302 КПК та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

3) матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.

Досудове слідство є основною формою досудового розслідування, яка забезпечує максимальні гарантії встановлення істини та забезпечення прав учасників процесу. Воно провадиться у всіх кримінальних провадженнях, за винятком проваджень щодо кримінальних проступків. Досудове слідство провадиться, слідчими органів Національної поліції, слідчими органів безпеки, слідчими органів державного бюро розслідувань, та підрозділами детективів, підрозділами внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

В Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. №311, наголошено на необхідності запровадження спрощеної процедури початку досудового розслідування, яким має вважатися момент отримання уповноваженими законом органами інформації про кримінальний проступок або злочин. Як наслідок, в КПК України з'явилася ст. 214, згідно з якою в кримінальному судочинстві України відмовилися від прийняття процесуального рішення про порушення кримінальної справи.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органом Бюро економічної безпеки України.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду. У випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Заяви громадян про вчинені кримінальні правопорушення або підготовку до них можуть бути усними або письмовими. Вважаємо, що письмова заява повинна бути підписана особою, від якої вона подається. До внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування слід пересвідчитися в особі заявника. Якщо заявник не може пред'явити документи, повинні бути вжиті інші заходи для термінової перевірки відомостей про його особу. Вважаємо, що не підписана або підписана піддробленим підписом чи написана від імені вигаданої особи заява, лист чи інше повідомлення про діяння, передбачене законом про кримінальну відповідальність, не може служити приводом до занесення в Єдиний реєстр та початку досудового розслідування.

Вважаємо також за доцільне, щоб усна заява про кримінальне правопорушення заносилась до протоколу, який підписують заявник та службова особа органу досудового розслідування чи прокуратури, яка прийняла заяву. Протокол повинен містити відомості про заявника або особи, яка затримала підозрюваного на місці злочину, місце його проживання, а також про його особисті документи, які посвідчують його особу. До протоколу заносяться від першої особи повідомлення про обставини вчиненого чи підготовлюваного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

При прийнятті усної заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, заявник у протоколі під розписку попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК). У разі надходження письмової заяви чи повідомлення про діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність бажано, щоб у заявника окремо відбиралася підписка про його попередження про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про злочин, яка долучається до матеріалів кримінального провадження.

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та розпочав розслідування;
- 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Зазначені обставини деталізовано у Положенні про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженому Наказом Генерального прокурора України №298 від 30.06.2020 р.

Запропонований порядок початку досудового розслідування також не передбачає прийняття відповідного процесуального рішення у формі постанови слідчого або прокурора, що не узгоджується з частиною третьою статті 110 КПК, згідно з якою рішення слідчого приймаються саме у формі мотивованої постанови. Окрім того, відсутність формального початку кримінального провадження у формі постанови також робить неможливим оскарження факту його порушення. Зазначений механізм починання досудового розслідування не передбачає і здійснення за ним судового контролю.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Слідчий, дізнавач невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК. У випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

Слідчий, дізнавач протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у письмовій формі повідомляє Національне агентство з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК.

Копія зазначеного повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції надається викривачу.

Підслідність, її види. Підслідність кримінальних проваджень – це сукупність встановлених законом юридичних ознак кримінального провадження, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування. Розрізняють наступні види підслідності:

- предметна (родова) підслідність визначається категорією (предметом, родом) кримінального правопорушення. Вона залежить від ступеня і характеру суспільної небезпеки кримінального правопорушення, а також від особливостей його об'єкта (сфери суспільних відносин). Предметна ознака підслідності виражена в кваліфікації кримінального правопорушення за статтями Особливої частини КК України. Відповідно в законі для кожного органу досудового слідства визначені переліки кримінальних правопорушень, віднесених до їх компетенції;

- персональна або спеціальна – обумовлюється особливостями суб'єкта кримінального правопорушення, тобто пов'язана з особливістю підозрюваної особи, її посадовим чи службовим становищем, особливим правовим статусом в державі;

- за зв'язком кримінальних проваджень – застосовується тоді, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого (приклад: якщо під час розслідування кримінального правопорушення будуть встановлені злочини, передбачені ст.ст. 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК України – завідомо неправдиве показання, розголошення даних досудового слідства та інші), досудове розслідування проводиться тим органом, до підслідності якого відноситься кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким почато досудове розслідування;

- територіальна підслідність - досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, за правилами підслідності за новим КПК найбільш значна кількість кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, які, як підтверджує кримінальна статистика, є й найбільш поширеними, буде розслідуватися слідчими підрозділами органів Національної поліції України.

Строки досудового розслідування, їх продовження. Досудове розслідування повинно бути проведено у встановленні законом строки і своєчасно завершено. Виконання цієї вимоги є умовою: а) для успішного розкриття правопорушення, закріплення і використання доказів; б) створення необхідних передумов для розгляду кримінального провадження в суді; в) належного забезпечення підозрюваному, потерпілому та іншим учасникам кримінального судочинства права на участь в судовому розгляді. Строки досудового розслідування виконують дисциплінуючу функцію щодо посадових осіб, які його здійснюють.

Строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру,

клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить:

1) дванадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) вісімнадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК;

2) протягом двадцяти діб - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298⁴ КПК;

4) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

В цей строк включається час з моменту повідомлення особі про підозру, тобто, появи в кримінальному провадженні процесуальної фігури підозрюваного до:

- направлення кримінального провадження прокурором з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;

- закриття кримінального провадження;

- зупинення кримінального провадження в справі (тобто, в строк досудового розслідування не включається час, на протязі якого досудове розслідування було зупинено з підстав, передбачених у ст. 280 КПК, оскільки зупинення досудового розслідування одночасно означає і зупинення перебігу строку досудового розслідування до моменту відновлення кримінального провадження).

Строк досудового розслідування може бути продовжений.

Якщо досудове розслідування злочину до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений у частині другій статті 219 КПК, вказаний строк може бути продовжений неодноразово слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений пунктами 2 і 3 частини четвертої статті 219 КПК.

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального

проступку (дізнання) у строк, зазначений у пунктах 1 і 2 частини третьої статті 219 КПК, такий строк може бути продовжений прокурором у межах строку, встановленого пунктом 1 частини четвертої статті 219 КПК.

Якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у пункті 4 частини третьої статті 219 КПК, такий строк може бути продовжений у межах строків, встановлених пунктами 2 і 3 частини четвертої статті 219 КПК:

1) до трьох місяців - керівником окружної прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора;

2) до шести місяців - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;

3) до дванадцяти місяців - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками.

При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини третьої статті 219 КПК;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 219 КПК).

Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені ст. 219 КПК.

Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до винесення постанови про відновлення кримінального провадження, а також строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 КПК, не включається у строки, передбачені статтею 219 КПК.

Загальний строк досудового розслідування при об'єднанні кримінальних проваджень у порядку, передбаченому статтею 217 КПК, визначається:

1) у провадженнях, які розслідувалися в один проміжок часу, - шляхом поглинання меншого строку більшим;

2) у провадженнях, які розслідувалися в різні проміжки часу, - шляхом додавання строків досудового розслідування по кожному із таких проваджень, які не пересікаються, в межах строків досудового розслідування злочину, який передбачає найбільш тривалий строк досудового розслідування з урахуванням можливості його продовження, передбаченої частиною другою статті 219 КПК.

Продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, що здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні цього досудового розслідування. Таке клопотання повинно бути належним чином вмотивовано,

тобто слідчим, прокурором треба довести в чому полягає складність розслідування, та ступінь цієї складності. Обставинами, що визначають складність провадження, можуть бути: великий обсяг роботи, які необхідно провести по даному кримінальному провадженні, потреба в проведенні слідчих (розшукових) дій у декількох районах або областях, відсутність у місті проведення слідства більшості свідків, хвороба підозрюваного або потерпілого, проведення особливо складних тривалих експертиз, вичікування результатів доручення в порядку міжнародного співробітництва, екстрадиція підозрюваних, які знаходяться за межами України та інші.

Прокурор, що уповноважений розглядати питання продовження строку досудового розслідування, зобов'язаний розглянути клопотання не пізніше трьох днів з дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування. Рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування або про відмову у такому продовженні приймається у формі постанови (ст. 294 КПК).

Прокурор відмовляє у задоволенні клопотання та продовженні строку досудового розслідування у разі, якщо слідчий, прокурор, який звернувся з клопотанням, не доведе наявність підстав, передбачених частиною шостою статті 295 КПК, а також якщо досліджені під час вирішення цього питання обставини свідчать про відсутність достатніх підстав вважати, що сталася подія кримінального правопорушення, яка дала підстави для повідомлення про підозру, та/або підозрюваний причетний до цієї події кримінального правопорушення.

У випадках, передбачених статтею 294_КПК, продовження строку досудового розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за відповідним клопотанням прокурора або слідчого.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. При цьому слідчий, прокурор зобов'язані зазначити у відповідному клопотанні найкоротший строк, достатній для потреб досудового розслідування. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку досудового розслідування протягом трьох днів з дня його одержання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування, за участю слідчого або прокурора, а також підозрюваного та його захисника, у разі розгляду клопотання про продовження строку досудового розслідування після повідомлення особі про підозру.

Рішення слідчого судді про продовження строку досудового розслідування або про відмову у такому продовженні приймається у формі ухвали. Ухвала слідчого судді, прийнята за результатами розгляду клопотання про продовження строку досудового розслідування, оскарженню не підлягає.

Згідно статті 297-¹ КПК спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110-², 111, 112, 113, 114, 114-¹, 115, 116, 118, частиною другою статті 121, частиною другою статті 127, частинами другою і третьою статті 146, статтями 146-¹, 147, частинами другою - п'ятою статті 191

(у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 255-258, 258⁻¹, 258⁻², 258⁻³, 258⁻⁴, 258⁻⁵, 348, 364, 364⁻¹, 365, 365⁻², 368, 368⁻², 368⁻³, 368⁻⁴, 369, 369⁻², 370, 379, 400, 408, 436, 436⁻¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук. Здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли злочини вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошені у міжнародний розшук, та розслідуються в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними у цій частині, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

З клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. Таке клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника.

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Під час вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає мотиви задоволення або відмови у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Якщо підозрюваний, стосовно якого слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, затриманий або добровільно з'явився до органу досудового розслідування, подальше досудове розслідування щодо нього здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими КПК.

Відомості щодо підозрюваних, стосовно яких слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, невідкладно, але не пізніше 24 годин після постановлення ухвали, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань і публікуються в засобах масової

інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом. Копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику.

Поняття, види та система слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні. Основним змістом процесуальної діяльності є встановлення об'єктивної істини, а основним засобом отримання і перевірки доказів є слідчі (розшукові) дії. Слідчі дії - це процесуальні дії, які здійснюються з метою збирання, перевірки доказів.

Згідно зі ст. 223 КПК, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) показів, речей і документів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Закон передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій, як: допит (ст.ст. 225, 352, 353, 351, 226); пред'явлення особи для впізнання (ст.ст. 228, 229, 230); огляд (ст.ст. 237, 238, 239); ексгумація трупа (ст. 239); обшук (ст. 234); слідчий експеримент (ст. 240); освідування особи (ст. 241); призначення та проведення експертизи (ст. 242).

Для проведення слідчих (розшукових дій) необхідна наявність двох підстав. Правова підстава – це положення, відповідно до яких в законі міститься вказівка на те, що слідчий має право проводити певні слідчі дії та наявність відповідної постанови, а у випадках, прямо передбачених законом, ще й наявність дозволу слідчого судді або згоди прокурора.

Деякі слідчі дії, наприклад, затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, обшук, освідування мають примусовий характер, та й інші дії прямо чи непрямо можуть зачіпати чийсь права та законні інтереси, а тому неодмінною вимогою, що пред'являється до будь-якої слідчої дії, є наявність для того достатніх фактичних підстав (ч. 2 ст. 223 КПК). Останні являють собою фактичні данні, що мають у розпорядженні слідчого, які дозволяють зробити висновок щодо необхідності виконання в інтересах розслідування конкретної слідчої дії.

Правила проведення слідчих (розшукових) дій:

- Проведення слідчих дій допускається лише у провадженні, яке розпочато і лише огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку розслідування. Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведено затримання особи, особистий огляду або огляд речей.

- Проведення слідчих дій здійснюється слідчим у провадженні, яке розпочато і знаходиться у нього. Без процесуального початку і прийняття до свого провадження слідчий може проводити слідчі дії у зв'язку з виконанням окремого доручення від іншого слідчого, а також у зв'язку з включенням його до складу слідчої групи (бригади). В окремих випадках слідчі дії виконуються оперативним підрозділом за дорученням слідчого або прокурора.

- Слідчий, прокурор повинен вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, а також відповідальність, встановлена законом.

- Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

- У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

- Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

- Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

- Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

- Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю понятих та захисника незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Відповідно до ч. 8 ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії, не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України, де зазначається, що у разі, якщо під час судового розгляду виникне

необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії. У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

Класифікація слідчих дій дає можливість диференційовано підходити до різних видів слідчих дій, обґрунтовано групувати їх у законі на базі процесуальної і криміналістичної схожості, сприяє правильному обранню порядку проведення слідчих дій на різних етапах досудового кримінального провадження.

Слідчі (розшукові) дії класифікують за наступними ознаками:

1. *Залежно від обсягу предмета слідчої дії та її повторюваності* слідчі (розшукові) дії можуть бути основними й додатковими; первинними та повторними.

Основними є слідчі дії, що провадять у повному обсязі для дослідження предмета слідчої дії загалом (приміром, допит свідка, огляд, обшук).

Додатковими називають слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на дослідження частини їхнього предмета, тобто окремих обставин, які не було з'ясовано з різних причин під час основної слідчої дії (наприклад, додатковий допит свідка, додатковий огляд, додатковий обшук). Деякі слідчі дії через специфіку їх провадження не можуть бути додатковими. Зокрема, не можна додатково пред'являти для впізнання особу чи предмет, які вже пред'являлися. Так само не може бути проведено додатково одночасний допит двох осіб, які були вже допитані раніше і в показаннях яких є суттєві протиріччя з метою усунення суперечностей, котрі під час «очної ставки», проведеної раніше, не було усунено.

Первинні слідчі дії за змістом є тотожними основним.

Повторними є слідчі дії, що після первинних провадять у повному обсязі (до прикладу, повторний огляд, повторний обшук).

Додаткові та повторні слідчі дії завжди виконують, відповідно, після основних і первинних.

2. *Залежно від невідкладної необхідності провадження на певному етапі розслідування* слідчі (розшукові) дії поділяють на невідкладні й інші.

Невідкладними є слідчі (розшукові) дії, котрі провадять одразу після початку досудового розслідування, оскільки наслідком їх непроведення чи несвоєчасного провадження може бути втрата доказів, які мають значення для кримінального провадження, а отже, і юридична відповідальність слідчого.

Необхідність і час провадження інших слідчих дій визначає слідчий, залежно від ситуації розслідування (доказування), їх може бути проведено на будь-якому етапі досудового слідства.

3. *За імперативністю (обов'язковістю) провадження* слідчі дії поділяють на обов'язкові та необов'язкові.

Необов 'язковими є слідчі дії, необхідність провадження яких визначає сам слідчий і непроведення котрих не може суттєво вплинути на якість доказування в кримінальному провадженні.

4. *Залежно від мети слідчих дій розрізняють ті, що спрямовані:*

- на збирання доказів (допит, огляд, обшук, освідування, призначення експертизи);

- перевірку доказів (одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, призначення і проведення експертиз, ексгумація трупа).

5. За процесуальною формою: за постановою слідчого або без неї; за ухвалою слідчого судді; за постановою прокурора.

Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Слідчі (розшукові) дії слід відрізнити від *негласних слідчих (розшукових) дій*, які хоча і є їх різновидом, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню.

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч.ч. 1, 2 ст. 246 КПК України). Фактично всі негласні слідчі (розшукові) дії, крім установаження місцезнаходження радіоелектронного засобу (стаття 268 КПК України), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

До них слід віднести: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267), установаження місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269), моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270), контроль за вчиненням злочину (ст. 271), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274).

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором (клопотання про дозвіл на втручання у приватне життя).

Питання про наявність достатніх підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій в кожному конкретному випадку вирішується чітко визначеним колом осіб, а саме: слідчим, прокурором, слідчим суддею, - які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, на підставі постанови слідчого здійснюються такі негласні слідчі (розшукові) дії як:

- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (стаття 272) - з узгодженням рішення з керівником органу досудового розслідування;

- у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із урятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину (згідно частини 1 статті 250 КПК України): установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (стаття 268 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (стаття 269 КПК України) – з невідкладним зверненням з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу після початку проведення.

На підставі постанови прокурора здійснюються такі негласні слідчі (розшукові) дії як: контроль за вчиненням злочину (стаття 271) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (стаття 272).

Так, за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, узгодженого з прокурором, слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл таких негласних слідчих (розшукових) дій як: аудіо- та відеоконтроль особи (стаття 260); накладення арешту на кореспонденцію (стаття 261); огляд і виїмка кореспонденції (стаття 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (стаття 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (стаття 264); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (стаття 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (стаття 268); спостереження за особою, річчю або місцем (стаття 269); моніторинг банківських рахунків (стаття 269¹); аудіо-, відеоконтроль місця (стаття 270); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (стаття 274).

Розгляд клопотань, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. (ст. 247 КПК).

Розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснюється слідчим суддею Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абзацом сьомим частини першої статті 34 КПК). У такому разі слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або Вищого антикорупційного суду (а у випадку, передбаченому абзацом

сьомим частини першої статті 34 КПК, - до апеляційного суду, зазначеного в абзаці сьомому частини першої статті 34 КПК).

Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається строк її проведення. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці. Строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Стаття 250 КПК України передбачає у виняткових невідкладних випадках, можливість за рішення слідчого або прокурора розпочати проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді. При цьому обов'язок прокурора – невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

До невідкладних випадків належать: випадки, пов'язані з врятуванням життя людей, випадки, пов'язані з запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України.

Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено. Уся інформація, отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії, повинна бути знищена в порядку, передбаченому статтею 255 КПК України. Нагляд за знищенням зазначеної інформації покладено на прокурора (стаття 255 КПК України).

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів.

Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

У разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Такі особи повідомляються про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них у строк, передбачений статтею 253 КПК, і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси.

Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

Слідчий суддя розглядає клопотання згідно з вимогами статей 247 та 248 КПК і відмовляє у його задоволенні, якщо прокурор, крім іншого, не доведе законність отримання інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення. Передання інформації, одержаної внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється тільки через прокурора.

Повідомлення особи про підозру - це одне із важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором до закінчення розслідування у кримінальному провадженні. В цьому процесуальному рішенні на основі доказів, зібраних у ході проведення досудового розслідування, конкретна особа стає набуває статусу підозрюваного.

Правильне вирішення питання про підозру особи сприяє досягненню таких перспективних завдань кримінального провадження, як зміцнення законності та правопорядку, охорона інтересів суспільства, прав і свобод громадян, та виховання їх в дусі дотримання Конституції України та відповідних законів.

Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у наступних випадках:

1) у разі затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

Це положення КПК означає що уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

а) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

б) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

в) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

г) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255⁻¹, 255⁻² Кримінального кодексу України.

Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

2) у разі обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів.

Запобіжними заходами є: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою. Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи.

Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження - судом за клопотанням прокурора.

3) у разі наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Під достатніми доказами відносно акту повідомлення особи про підозру слід розуміти достовірні відомості, зібрані, перевірені і оцінені слідчим у встановленому законом порядку, які в своїй сукупності приводять до єдиного висновку на даний момент розслідування про те, що конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення, яке передбачене Кримінальним кодексом України, і не підлягає звільненню від відповідальності за нього.

При цьому повідомлення особи про підозру, повинно базуватися не на простій сукупності доказів, а на їх системі. Якщо немає системи доказів, а є лише окремі докази винуватості що не узгоджуються з іншими, значить не можна приймати рішення про повідомлення особи про підозру.

Письмове повідомлення особи про підозру особи складає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором.

Повідомлення має містити такі відомості:

- 1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення;
- 2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;
- 3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення;
- 4) зміст підозри;
- 5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;
- 7) права підозрюваного;
- 8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення.

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення прокурором або слідчим, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, тобто шляхом виклику або приводу. Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту її затримання.

У випадку, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після спливу 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Особливий порядок письмового повідомлення про підозру здійснюється:

- 1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові - Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень;
- 2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради

правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України - Генеральним прокурором або його заступником;

3¹) судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);

4) Генеральному прокурору України - заступником Генерального прокурора України.

Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник обласної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним частиною першою статті 481 КПК, у порядку, передбаченому частинами першою і другою статті 278 КПК.

Зупинення досудового розслідування - це тимчасова вимушена перерва слідчим у провадженні досудового розслідування, викликана наявністю обставин, які не перешкоджають подальшому провадженню і закінченню досудового розслідування.

Досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у випадку, якщо (ст. 280 КПК України):

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) оголошено в розшук підозрюваного;

3) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

4) наявна необхідність виконання процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва.

Перелік названих підстав є вичерпним. Будь-які інші обставини, які також перешкоджають продовженню досудового розслідування (наприклад, тривале проведення експертизи, від'їзд підозрюваного у відрядження або за кордон, хвороба потерпілого, свідка) не є підставами для зупинення досудового розслідування. У цих випадках, якщо строк досудового розслідування закінчується, порушується клопотання про його продовження у встановленому законом порядку.

Крім підстав зупинення досудового розслідування закон передбачає ще й певні умови, які необхідно враховувати при вирішенні цього питання. Перша умова – це наявність письмового повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Друга умова: до зупинення досудового розслідування слідчий, дізнавач зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими пунктом 2 частини першої статті 280 КПК.

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи,

щодо якої здійснюється провадження, які мають право її оскаржити слідчому судді.

Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження і розшуку підозрюваного.

Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, слідчий, прокурор оголошує розшук такого підозрюваного. Розшук – це діяльність, яка спрямована на встановлення місця знаходження підозрюваного.

В законі відзначається, що про оголошення розшуку підозрюваного може бути: а) винесена окрема постанова слідчого, прокурора, якщо досудове розслідування не зупиняється; б) або рішення про розшук підозрюваного, місцезнаходження якого невідоме, вказується в єдиній постанові про зупинення досудового розслідування й розшуку підозрюваного. Відомості про оголошення розшуку підозрюваного повинні вноситися до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, коли підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва), а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Зупинене досудове розслідування також відновлюється у випадку скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування. Відомості про відновлення досудового розслідування вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Форми закінчення досудового розслідування. Закінчити досудове розслідування можливо лише тоді, коли його завдання виконані. Для цього слідчий повинен всебічно, повно і неупереджено у встановлено законом порядку дослідити всі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. (ст. 91 КПК)

Особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження.

Прокурор зобов'язаний у найбільш короткий строк після повідомлення особі про підозру (ч.2 ст. 283 КПК):

- 1) закрити кримінальне провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом;
- 4) клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру;

5) клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.

Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Під **закриттям кримінального провадження** розуміється таке закінчення досудового розслідування, яке здійснюється в силу наявності обставин, які виключають подальше провадження, або підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. З закриттям кримінального провадження процесуальна діяльність по ній повністю закінчується, подальший рух провадження виключається, поки постанова про закриття провадження не скасована у встановленому законом порядку. Обґрунтоване закриття кримінального провадження являє собою необхідний і законний результат досудового розслідування.

Згідно ст. 284 КПК кримінальне провадження закривається в разі, якщо:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і

вичерпані можливості їх отримати;

3¹) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Учасники кримінального провадження мають право заявляти клопотання прокурору про закриття кримінального провадження за наявності передбачених цим пунктом підстав;

3¹) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі;

4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;

8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий

компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України;

10) існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 ст. 284 КПК, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності. Учасники кримінального провадження мають право заявляти клопотання слідчому, дізнавачу, прокурору про закриття кримінального провадження за наявності передбачених цим пунктом підстав;;

11) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи. Слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.

Провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи.

Слідчий, дізнавач приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9, 9¹ частини першої статті 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною першою статті 284 КПК, крім випадку, закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 3¹ частини першої статті 284 КПК, в такому випадку закриття провадження здійснюється судом за клопотанням прокурора.

Копія постанови слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Якщо в кримінальному провадженні притягнуто декілька підозрюваних, а підстави для закриття провадження стосується не всіх, то кримінальне провадження закривається не в цілому, а лише щодо конкретного підозрюваного або підозрюваних.

Рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

Під звільненням від кримінальної відповідальності в судовій практиці розуміється відмова держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, встановлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснюється судом у випадках, передбачених КК і в порядку, встановленому КПК (п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»).

Особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках (підставах) передбачених законом України про кримінальну відповідальність. Перелік матеріально-правових підстав звільнення осіб від кримінальної відповідальності та матеріально-правових умов їх застосування встановлений КК України.

В законі передбачені наступні підстави для закриття провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності у зв'язку:

- 1) з дійовим каяттям (ст. 45 КК);
- 2) з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК);
- 3) з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації (ст. 47 КК);
- 4) зі зміною обстановки (ст. 48 КК);
- 5) із закінченням строків давності (ст. 49 КК);
- 6) із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК).

Особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення, суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави. У разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється тільки судом.

Визнавши, що зібрані у справі докази дають підстави для висновків про всебічне, повне й об'єктивне дослідження всіх обставин, які належать до

предмета доказування у кримінальній справі, а сукупність зібраних доказів неспростовно підтверджує факт вчинення підозрюваним інкримінованого йому злочину, і пересвідчившись у відсутності підстав для закриття провадження, і коли місцезнаходження підозрюваного відоме, слідчий приймає рішення про складання **обвинувального акту** та направлення його прокурору для затвердження. Кримінальна справа може бути направлена для судового розгляду тільки за названих умов.

Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням перед складанням названих підсумкових процесуальних документів, зобов'язані здійснити такі процесуальні дії:

а) повідомити про завершення досудового розслідування учасникам процесу; роз'яснити їм право на ознайомлення з провадженням шляхом надання доступу до матеріалів досудового розслідування;

б) надати доступ до матеріалів досудового розслідування.

Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів.

Сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів.

Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень статті 290 КПК, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

Процесуальне значення обвинувального акту полягає в тому, що він встановлює межі майбутнього судового розгляду, яке здійснюється лише стосовно особи (осіб), якій висунуто обвинувачення (ч. 1 ст. 337 КПК).

Якщо у кримінальному провадженні кілька підозрюваних, то складається один спільний обвинувальний акт з чітким визначенням ролі кожного підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення (правопорушень).

Обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений

прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим, дізнавачем.

Обвинувальний акт має містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3⁻¹) анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;
- 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 7⁻¹) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;
- 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- 8⁻¹) розмір пропонованої винагороди викривачу;
- 9) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим, дізнавачем та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

До обвинувального акта додається:

- 1) реєстр матеріалів досудового розслідування;
- 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
- 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297⁻¹ КПК);
- 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного;
- 5) довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні

вперше кримінального проступку, необережного нетяжкого злочину без застосування кримінального покарання, він складає **клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру** і надсилає його до суду. (ч. 1 ст. 497 КПК).

Клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру складається відповідно вимогам ст. 291 КПК аналогічно обвинувальному акту. Додатково в цьому клопотанні повинна міститися інформація про захід виховного характеру, який застосовується до неповнолітнього у зв'язку зі звільненням від покарання, передбаченого ст. 105 КК. Крім того, до реєстру матеріалів досудового розслідування повинні бути надані відомості щодо обставин, що підлягають встановленню саме до неповнолітніх, передбачені ст. 485 КПК.

Клопотання про застосування до неповнолітнього підозрюваного примусових заходів виховного характеру може бути складене і надіслане до суду за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують. Письмова згода їх повинна бути додана до клопотання прокурора.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Схожий порядок складання клопотання і про застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 499 КПК).

Кримінальне провадження щодо застосування **примусових заходів медичного характеру**, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

- 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;
- 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК.

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Відповідно до ч. 3 ст. 511 КПК прокурор затверджує складене слідчим, дізнавачем або самостійно складає **клопотання про застосування примусових**

заходів медичного характеру і надсилає його суду в порядку, передбаченому КПК.

Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру також складається відповідно до вимог ст. 291 КПК. Клопотання повинно містити й інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується, передбаченого ст. 94 КК, а до реєстру матеріалів досудового розслідування додаються відомості щодо обставин, які підлягають встановленню в провадженні про застосування цих заходів (ст. 505 КПК), зокрема, висновки психіатричної експертизи.

Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297¹ КПК), його захиснику, законному представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо провадження здійснюється щодо юридичної особи, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються також представнику такої юридичної особи.

Тема 7. Порядок підготовчого судового засідання

Тема 8. Судове провадження у суді першої інстанції

Заняття 1

1. Поняття і види підсудності кримінальних справ судам першої інстанції.

2. Поняття, значення стадії підготовчого судового провадження. Порядок підготовчого судового засідання.

3. Питання, які вирішуються у підготовчому судовому засіданні. Рішення, що приймаються судом у підготовчому судовому засіданні.

4. Поняття, завдання стадії судового розгляду. Зміст і значення загальних положень судового розгляду.

5. Учасники судового провадження. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

6. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення.

Розподіл кримінальних справ між різними судами, які входять до судової системи України, здійснюється згідно з правилами підсудності, встановленими у § 1 глави 3 КПК. **Підсудність** – це сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, яка визначає конкретний судовий орган, що здійснюватиме судове провадження.

Розрізняють п'ять **видів підсудності**: територіальну (ч. 1 ст. 32 КПК України), персональну (ч. 2 ст. 32 КПК України), предметну (ст. 33-1 КПК

України), інстанційну (ст. 33 КПК України) та за зв'язком проваджень (ст. 217, 334 КПК України).

Територіальна підсудність визначається місцем вчинення кримінального правопорушення. Кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення. У разі коли було вчинено кілька кримінальних правопорушень, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю – суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє у часі кримінальне правопорушення. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, то кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

У разі якщо кримінальне правопорушення, досудове розслідування якого проводилося територіальним управлінням Національного антикорупційного бюро України, вчинено у межах територіальної юрисдикції місцевого суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління Національного антикорупційного бюро України, то кримінальне провадження здійснює суд, найбільш територіально наближений до суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління Національного антикорупційного бюро України, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя).

Персональна (спеціальна) підсудність визначається суб'єктом кримінального правопорушення, а саме вчинення кримінального правопорушення суддею. Кримінальне провадження по обвинуваченню судді у вчиненні кримінального правопорушення не може здійснюватися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. У випадку, якщо відповідно до територіальної підсудності кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження здійснює суд, що найбільш територіально наближений до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя).

Предметна підсудність визначається кваліфікацією кримінального правопорушення та умовами визначеними КПК України. Так, Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених в примітці статті 45 Кримінального кодексу України, статтями 206⁻², 209, 211, 366⁻², 366⁻³ Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1-3 частини п'ятої статті 216 КПК України.

Інстанційна підсудність визначається стадією судового провадження. Кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві (районні, районні у містах, міські, міськрайонні) суди. Кримінальне провадження у апеляційній інстанції здійснюють Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційні суди областей, міст Києва і Севастополя. Кримінальне провадження у касаційній інстанції здійснює Верховний Суд. Кримінальне провадження за нововиявленими обставинами здійснюється судом, який

ухвалив рішення, що переглядається. Кримінальне провадження за виключними обставинами здійснюється з підстав, визначених пунктами 1, 3 частини третьої статті 459 КПК України, судом, який ухвалив рішення, що переглядається, а з підстави, визначеної пунктом 2 частини третьої статті 459 КПК України, - Великою Палатою Верховного Суду.

Підсудність за зв'язком проваджень (за зв'язком справ) визначається необхідністю об'єднання декількох проваджень. Відповідно до ст. 334 КПК України матеріали кримінального провадження можуть бути об'єднані в одне провадження або виділені в окреме провадження ухвалою суду, на розгляд якого вони перебувають. У разі, якщо на розгляд місцевого суду надійшло кримінальне провадження щодо особи, стосовно якої цим судом вже здійснюється судове провадження, воно передається складу суду, що його здійснює, для вирішення питання про об'єднання судових проваджень.

КПК передбачає можливість передання кримінального провадження від одного суду до іншого. Кримінальне провадження передається на розгляд іншого суду, якщо:

- 1) до початку судового розгляду виявилось, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил територіальної підсудності;
- 2) після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити склад суду для судового розгляду;
- 3) обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження;
- 4) ліквідовано суд або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який здійснював судове провадження.

До початку судового розгляду у виняткових випадках кримінальне провадження з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження може бути передано на розгляд іншого суду за місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків, а також у разі неможливості здійснювати відповідним судом правосуддя (зокрема, надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, епідемії, епізоотії, режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції).

Питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції вирішується колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції за поданням місцевого суду або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів, а також про направлення провадження з одного суду апеляційної інстанції до іншого вирішується колегією суддів Верховного Суду за поданням суду апеляційної інстанції або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Спори про підсудність між судами не допускаються (ч. 5 ст. 34 КПК України). Суд, якому направлено кримінальне провадження з іншого суду,

розпочинає судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання незалежно від стадії, на якій в іншому суді виникли обставини, що потягли передання справи до іншого суду.

Підготовче провадження – друга стадія кримінального провадження та перша стадія судового провадження. Значення стадії підготовчого провадження полягає у здійсненні судового контролю за додержанням законодавства в попередній стадії досудового розслідування, досудових стадіях, а, по-друге, підготовка справи до судового розгляду. Порядок проведення підготовчого провадження регламентований главою 27 КПК України. Роз'яснення щодо особливостей застосування цих норм КПК дано у інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» № 223-1430/0/4-12 від 03.10.2012 р.

Після отримання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника.

Усі питання, пов'язані з проведенням підготовчого провадження, залежно від особливостей порядку судового провадження згідно зі ст. 31 КПК вирішуються суддею одноособово або відповідно до частин 2, 3, 9 цієї ж статті колегіально (за винятком кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру – судовий розгляд клопотання про застосування таких заходів згідно зі ст. 512 КПК здійснюється суддею лише одноособово).

У призначений для підготовчого судового засідання час головуєчий відкриває підготовче судове засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження. Секретар доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у засідання, встановлює їх особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі. В залежності від цих обставин суд вирішує питання про можливість проведення судового засідання або його відкладення. Далі секретар повідомляє про здійснення повного фіксування розгляду справи, а також про умови такого фіксування.

Після виконання зазначених вище дій головуєчий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід.

Після цього судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у підготовчому судовому провадженні, пам'ятку про їхні права та обов'язки, передбачені КПК. Далі головуючий з'ясовує, чи зрозумілі їм їх права та обов'язки і у разі необхідності роз'яснює їх.

Після виконання цих вимог головуючий з'ясовує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду (ст. 314 КПК України).

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі **рішення**: 1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування; 2) закрити провадження у випадку встановлення підстав (п. 4-8 ч. 1, ч. 2 ст. 284 КПК України); 3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України; 4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження; 5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 6) доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь. Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку (ст. 314 КПК України).

Крім того, згідно зі ст. 335 КПК суд вправі зупинити підготовче провадження, якщо обвинувачений ухилився від явки до суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, до його розшуку або видужання. Якщо обвинувачених декілька - суд зупиняє підготовче провадження лише щодо такого обвинуваченого і продовжує підготовче провадження стосовно інших обвинувачених. Розшук обвинуваченого, який ухилився від явки до суду, оголошується ухвалою суду, організація виконання якої доручається слідчому та /або прокурору.

Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття інших рішень, окрім призначення судового розгляду, суд проводить підготовку до судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд у випадках, передбачених КПК України, за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, чи за клопотанням прокурора і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини вирішує питання щодо складання досудової доповіді, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку підготовки такої доповіді. Складання досудової доповіді здійснюється з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання.

Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених КПК України.

З метою **підготовки до судового розгляду** суд: 1) визначає дату та місце проведення судового розгляду; 2) з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд; 3) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді; 4) розглядає клопотання учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, витребування певних речей чи документів; 5) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. До переліку інших дій слід віднести:

– забезпечення участі захисника для здійснення захисту за призначенням у випадках та у порядку, передбаченому ст. 49 КПК;

– визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача або представником потерпілого, цивільного позивача і відповідача, якщо рішення про це не було прийнято під час досудового розслідування;

– визнання потерпілого цивільним позивачем, якщо позов останнім не був заявлений під час досудового розслідування. Також суд за клопотанням цивільного позивача для забезпечення цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили може відповідно до ч. 2 ст. 170 КПК вирішити питання про накладення арешту на майно, якщо таких заходів не було вжито раніше;

– у разі подання клопотання обвинуваченим у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних, суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних;

– формування списку осіб, які підлягають виклику в судові засідання, тощо.

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (ст. 315 КПК України).

Після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду. Судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення (ст. 316 КПК України).

Судовий розгляд є центральною стадією кримінального провадження. Саме у цій стадії вирішується по суті обвинувачення. Основним завданням стадії судового розгляду є вирішення питання про винуватість чи невинуватість

обвинуваченого (підсудного) і його покарання у випадку встановлення вини у вчиненні кримінального правопорушення. Судом також може бути звільнено особу від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність. Якщо в справі було заявлено цивільний позов, суд розглядає та вирішує його.

Питання судового розгляду регламентуються Главами 28-29 нового КПК, а відповідні роз'яснення щодо правильного застосування зазначених норм надані у інформаційному листі «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р.

Загальні положення судового розгляду – це законодавчі приписи, які встановлюють порядок реалізації принципів кримінального провадження в судовому розгляді, визначають його межі та особливості правового статусу учасників кримінального провадження в цій стадії, встановлюють загальні вимоги щодо її організації та порядку здійснення.

В КПК простежується тенденція щодо реформування інституту загальних положень судового розгляду. Так, із загальних засад судового розгляду виключені норми про рівність сторін у судовому розгляді та усність судового розгляду. Натомість відповідні положення детально врегульовані в межах норм включених до глави присвяченій загальним засадам (принципам) кримінального провадження.

До загальних положень судового розгляду належать: строки і загальний порядок судового розгляду; безпосередність та усність судового розгляду; незмінність складу суду при розгляді справи; безперервність судового розгляду; головуючий та участь учасників судового провадження; межі судового розгляду; обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді; проведення експертизи за ухвалою суду; застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження; об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження; зупинення судового провадження; проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження (§ 1 Глави 28 КПК).

Судовий розгляд повинен бути проведений в розумні строки. Критерії для визначення розумності строків визначені у ч. 3 ст. 28 КПК України.

Законодавець встановлює що формою проведення кримінального процесу є судові засідання, в якому здійснюються дослідження доказів, виконання процесуальних дій та вирішення питання про винуватість особи, застосування до неї покарання та інші питання кримінального судочинства.

Судові засідання відбуваються у спеціально обладнаному приміщенні - залі судових засідань. У разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду.

Судовий розгляд завершується прийняттям одного з наступних рішень: вирок, рішення про закриття кримінального провадження, рішення про застосування або незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Учасники судового провадження. КПК України встановлює перелік суб'єктів кримінального провадження, яких віднесено до учасників судового

провадження. Ними є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження.

Обов'язковим є прибуття у судове засідання сторін кримінального провадження – прокурора, потерпілого, у випадках передбачених КПК, обвинуваченого, законного представника обвинуваченого, захисника, у разі його участі.

Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій статті 297-¹ КПК, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого.

Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження.

Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою.

Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297-⁵ цього Кодексу. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Якщо підстави для постановлення судом ухвали про спеціальне судове провадження перестали існувати, подальший судовий розгляд розпочинається спочатку згідно із загальними правилами, передбаченими КПК.

Судовий розгляд може здійснюватися в режимі дистанційного судового провадження. **Дистанційне судове провадження** означає проведення судового засідання у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду. Дистанційне судове провадження здійснюється у разі: 1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення

оперативності судового провадження; 5) наявності інших підстав, визначених судом достатніми (ст. 336 КПК України).

Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує.

Застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки.

Якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд, судовий розпорядник або секретар судового засідання цього суду зобов'язаний вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання. Якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією юрисдикції суду та поза територією міста, в якому розташований суд, суд своєю ухвалою може доручити суду, на території юрисдикції якого перебуває така особа, здійснити ці ж дії. Копія ухвали може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Суд, що отримав доручення, за погодженням з судом, що надав доручення, зобов'язаний у визначений в ухвалі строк організувати виконання зазначеного доручення. Якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, тримається в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, дії по врученню пам'ятки про її процесуальні права, перевірці її документів, що посвідчують особу, та перебуванню поряд з нею до закінчення судового засідання, здійснюються службовою особою такої установи.

Хід і результати процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо впізнати.

Межі судового розгляду. Судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення.

Таке визначення меж судового розгляду означає, що суд не має права провести розгляд щодо інших осіб, про причетність яких до кримінального правопорушення можуть повідомити учасники судового провадження.

Таким чином, межі судового розгляду кримінального провадження визначаються обвинувальним актом, новим обвинувальним актом, складеним внаслідок зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення.

Отже, КПК України визначає межі судового розгляду тільки у провадженнях, які надійшли до суду з обвинувальним актом. Натомість, не визначено межі судового розгляду у провадженнях про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Під час судового розгляду можуть бути встановлені обставини, які свідчать про необхідність зміни обвинувачення. **Зміну обвинувачення** під час судового розгляду передбачено законом (ст. 338 КПК України). Зміна обвинувачення в судовому розгляді може мати місце як в сторону пом'якшення, так і обтяження.

З метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення прокурор має право змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Дійшовши до переконання, що обвинувачення потрібно змінити, прокурор після погодження відповідного рішення з керівником органу прокуратури (прокурором вищого рівня) складає обвинувальний акт, в якому формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення. Новий обвинувальний акт має відповідати вимогам, передбаченим у ст. 291 КПК України.

Копії обвинувального акта надаються обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам. Обвинувальний акт долучається до матеріалів кримінального провадження.

Якщо в обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

Суд роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується.

Під час судового розгляду може бути встановлено, що обвинувачений вчинив ще й інше кримінальне правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремих розгляд неможливий, а так само встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи. В такому випадку прокурор після виконання про погодження відповідного рішення з керівником органу

прокуратури (прокурором вищого рівня) має право звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про розгляд **додаткового обвинувачення** в одному провадженні з первісним обвинуваченням.

У разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення та виконання прокурором необхідних вимог (повідомлення особи про підозру, відкриття матеріалів, складання обвинувального акту і реєстру матеріалів досудового розслідування та надання їх копій), але не більше ніж на чотирнадцять днів. Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням сторони захисту або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення або провадження щодо юридичної особи вимагають більше часу для підготовки до захисту.

Після закінчення встановленого судом строку, судові провадження повинні бути розпочаті з підготовчого судового засідання. Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, здійснюється тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до початку провадження щодо юридичної особи, здійснюється за клопотанням представника такої юридичної особи тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після погодження відповідного рішення з керівником органу прокуратури (прокурором вищого рівня) повинен **відмовитися від підтримання державного обвинувачення** і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Постанова про відмову від підтримання державного обвинувачення повинна відповідати вимогам, передбаченим ст. 110 КПК України. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам.

У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуючий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду. У такому випадку кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення. Повторне неприбуття в судові засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому КПК України порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття прирівнюється до його відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням.

В усіх передбачених КПК випадках зміни обвинувачення прокурором, висунення додаткового обвинувачення, початку провадження щодо юридичної особи, повної чи часткової відмови від обвинувачення прокурор повинен погодити зазначені зміни з керівником органу прокуратури, в якому він працює. В разі, коли в судовому засіданні бере участь керівник органу прокуратури, він повинен погодити своє рішення з прокурором вищого рівня (крім Генпрокурора України).

Суд за клопотанням прокурора відкладає судові засідання та надає прокурору час для складення та погодження відповідних процесуальних документів.

Якщо керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні обвинувального акта із зміненним обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

Заняття 2

1. Процедура судового розгляду. Елементи судового розгляду: підготовча частина, судові слідство, судові дебати, останнє слово обвинуваченого, ухвалення та проголошення судового рішення.

2. Підготовча частина судового засідання. Питання, що вирішуються в підготовчій частині судового засідання.

3. Поняття, значення судового слідства (з'ясування обставин та перевірки їх доказами). Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження.

4. Порядок проведення судово-слідчих дій із дослідження доказів.

5. Судові дебати й останнє слово підсудного.

6. Ухвалення та проголошення судового рішення. Види судових рішень. Поняття, значення, види вироків суду. Зміст вироку суду.

7. Проведення в суді присяжних як особливий порядок провадження в суді першої інстанції.

Процедура судового розгляду - це встановлений КПК України процесуальний порядок судового розгляду кримінального провадження, якій складається з таких взаємопов'язаних між собою частин (етапів): підготовчі дії судового засідання, судового слідства, судових дебатів, останнього слова обвинуваченого і ухвалення та проголошення вироку; кожна з яких являє собою послідовну систему процесуальних дій з чітко визначеним змістом та завданнями.

Отже, судовий розгляд кримінальної справи складається з декількох частин. Він починається із підготовчої частини, яка має своїм призначенням перевірку можливості розгляду кримінальної справи в даному судовому засіданні і вжиття заходів із його підготовки та організації. Далі проводиться

з'ясування обставин та перевірка їх доказами (судове слідство), змістом якої є безпосереднє дослідження доказів судом. Після цього слідує судові дебати, в ході яких учасники судового провадження обґрунтовують свої позиції у справі, а далі – останнє слово обвинуваченого (підсудного). Завершальною частиною судового розгляду є ухвалення та проголошення судового рішення.

Підготовча частина судового засідання має своїм призначенням перевірку наявності необхідних підстав та створення умов для належного дослідження доказів в судовому розгляді. Порядок проведення підготовчої частини, який є єдиним для всіх кримінальних проваджень, визначається послідовністю певних дій.

У призначений для судового розгляду час головуєчий відкриває судове засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, встановлює їх особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі (ст. 342 КПК України).

Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а також про умови фіксування судового засідання. Після виконання зазначених вище дій головуєчий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід.

Судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятку про їхні права та обов'язки. Після ознайомлення обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, з пам'яткою головуєчий з'ясовує, чи зрозумілі їм їх права та обов'язки і у разі необхідності роз'яснює їх.

Перед початком судового розгляду головуєчий дає розпорядження про видалення свідків із залу судового засідання, а судовий розпорядник вживає заходів, щоб допитані і недопитані свідки не спілкувалися між собою (ст. 346 КПК України).

Судове слідство є центральною, головною частиною судового розгляду, завданням якої є збирання, перевірка (дослідження) та оцінка доказів в умовах гласності, усності, безпосередності процесу та змагальності сторін³. Тільки докази, досліджені в ході судового слідства, можуть бути покладені в основу обвинувального чи виправдувального вироку або іншого акта правосуддя.

Основний зміст судового слідства становить діяльність з доказування. Процес доказування в суді першої інстанції відбувається в специфічних умовах відкритого, як правило, розгляду, з активною участю сторін у збиранні та перевірці доказів. Збирання доказів у цій стадії відбувається шляхом: проведення судових дій; прийняття і приєднання до кримінального

³ Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – Вид. п'яте, перероблене та доповнене. – К.: «Юрисконсульт», КНТ. – 2008. – С. 598.

провадження предметів і документів, поданих сторонами. Крім того, у разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії (ч. 3 ст. 333 КПК України).

Судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі.

Якщо в кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, цивільний позивач або його представник чи законний представник, а в разі їх відсутності - головуєчий оголошує короткий виклад позовної заяви, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про її оголошення в повному обсязі (ст. 347 КПК).

Після роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення головуєчий з'ясовує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження. Докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту - у другу.

Обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду і в разі необхідності можуть бути змінені.

Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 349 КПК України).

Слід зазначити, що допит обвинуваченого здійснюється обов'язково, крім випадку, якщо він відмовився від давання показань, та випадку спрощеного провадження щодо кримінальних проступків.

Порядок проведення судово-слідчих дій із дослідження доказів. В судовому розгляді збирання та перевірка доказів здійснюється, переважно, шляхом проведення судових дій.

В судовому засіданні може бути допитано обвинуваченого. Допит обвинуваченого починається з пропозиції головуєчого надати показання щодо кримінального провадження, після чого обвинуваченого першим допитує прокурор, а потім захисник. Після цього обвинуваченому можуть бути поставлені запитання потерпілим, іншими обвинуваченими, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також головуєчим і суддями. Крім того, головуєчий має право протягом всього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей (ст. 351 КПК України).

Різновидом судових дій є допит свідка. Перед допитом свідка головуєчий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим. Крім того, головуєчий з'ясовує чи отримав свідок пам'ятку про права та обов'язки свідка, чи зрозумілі вони йому, і в разі

необхідності роз'яснює їх, а також з'ясовує, чи не відмовляється він від давання показань, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання. Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий у судовому засіданні приводить його до присяги. Кожний свідок допитується окремо. Свідки, які ще не дали показань, не мають права перебувати в залі судового засідання під час судового розгляду. Свідка обвинувачення першим допитує прокурор, а свідка захисту - захисник, якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинувачений (прямий допит). Під час прямого допиту не дозволяється ставити навідні запитання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї. Після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка. Під час перехресного допиту дозволяється ставити навідні запитання. Під час допиту свідка сторонами кримінального провадження головуючий за протестом сторони має право зняти питання, що не стосуються суті кримінального провадження. Суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях (ст. 352 КПК України).

Допит потерпілого є одним з видів допиту у судовому розгляді. Перед допитом потерпілого головуючий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки потерпілого з обвинуваченим. Крім того, головуючий з'ясовує, чи отримав потерпілий пам'ятку про права та обов'язки потерпілого, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання. Допит потерпілого проводиться з дотриманням правил, передбачених щодо допиту свідка (ст. 353 КПК України).

Також під час судового розгляду свідкові, потерпілому, обвинуваченому під час судового розгляду можуть бути пред'явлені для впізнання особа чи річ. Пред'явлення для впізнання проводиться після того, як особа, яка впізнає, під час допиту вкаже на ознаки, за якими вона може впізнати особу чи річ. Під час пред'явлення особи чи речі для впізнання особа, яка впізнає, повинна зазначити, чи впізнає вона особу або річ і за якими саме ознаками (ст. 355 КПК України).

За клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку (ст. 356 КПК України). Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

Речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності - також іншим учасникам кримінального провадження. Особи, яким подані для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з річчю та її оглядом. Огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, за необхідності проводиться за їх місцезнаходженням (ст. 357 КПК України).

Протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності - також іншим учасникам кримінального провадження (ст. 358 КПК України).

В судовому засіданні проводиться також дослідження звуко- і відеозаписів. Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в залі судового засідання або в іншому спеціально обладнаному для цього приміщенні з відображенням у журналі судового засідання основних технічних характеристик обладнання та носіїв інформації і зазначенням часу відтворення (ст. 359 КПК України).

Під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Спеціалісту можуть бути поставлені питання щодо суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Першою ставить запитання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, а потім інші особи, які беруть участь у кримінальному провадженні. Головуючий у судовому засіданні має право ставити спеціалістові запитання в будь-який час дослідження доказів (ст. 360 КПК України).

У виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини, - за участю свідків, спеціалістів і експертів. Проведення огляду і його результати відображаються у протоколі огляду місця та можуть фіксуватися технічними засобами (ст. 361 КПК України).

Під час судового розгляду суд за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам. Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо: 1) суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності; 2) під час судового розгляду встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Після постановлення судом ухвали

про доручення проведення експертизи судовий розгляд продовжується, крім випадків, якщо таке продовження неможливе до отримання висновку експерта (ст. 332 КПК України).

У разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії. У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами (ч. 3 ст. 333 КПК України).

Після з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні з'ясовує в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме.

За відсутності клопотань або після вирішення клопотань, якщо вони були подані, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

Судові дебати – це частина судового розгляду, суть якої полягає в проголошенні сторонами промов, у яких вони викладають свої висновки за результатами судового слідства, аргументують свої позиції по справі з точки зору виконуваних ними кримінально-процесуальних функцій, формулюють та обґрунтовують свої вимоги та пропозиції перед судом і свої заперечення проти доводів, висновків, вимог та пропозицій інших сторін⁴.

У судових дебатах виступають прокурор, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, обвинувачений, його законний представник, захисник. Якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їхній розсуд має право виступити один прокурор або кожен із них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення. Якщо в судовому розгляді брали участь декілька захисників обвинуваченого, порядок виступів у судових дебатах визначається ними за взаємною згодою. У разі відсутності згоди порядок їх виступів встановлює суд. Якщо в судовому розгляді брали участь декілька обвинувачених, захисників, представників, порядок їх виступів у судових дебатах встановлює суд.

Учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні. Якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, після закінчення якого знову відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин.

Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий має право зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що

⁴ Побегайло Г.Д. Судебные прения в советском уголовном процессе. – М., 1982. – С. 12.

здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів.

Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику.

Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Проголошення обвинуваченим останнього слова є його правом, а не обов'язком, у зв'язку із чим він може відмовитись від останнього слова із зазначенням або не зазначенням підстав відмови, про що робиться відповідний запис у журналі судового засідання. Ненадання обвинуваченому останнього слова є істотним порушенням кримінально-процесуального закону і тягне скасування вироку (ст. 412 КПК).

Останнє слово обвинуваченого полягає в його виступі, в якому він звертається до суду із заявами, проханнями, клопотаннями, які можуть стосуватися його ставлення до пред'явленого йому обвинувачення, про доведеність його вини у вчиненому кримінальному правопорушенні, про можливий вид і міру покарання, яка може бути до нього застосована (наприклад, із проханням не застосовувати до нього покарання, пов'язане з обмеженням або позбавленням волі), відшкодуванні збитків, завданих злочином.

Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом. Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється.

Якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, суд за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового провадження відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після завершення яких відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і надає останнє слово обвинуваченому.

Після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, про що головуєчий оголошує присутнім у залі судового засідання.

Суд ухвалює рішення іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд. Судове рішення ухвалюється простою більшістю голосів суддів, що входять до складу суду. Якщо рішення ухвалюється в нарадчій кімнаті, відповідні питання вирішуються за результатами наради суддів шляхом голосування, від якого не має права утримуватися ніхто з суддів. Головуючий голосує останнім. У разі ухвалення судового рішення в нарадчій кімнаті його підписують усі судді (ст. 375 КПК).

Кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

Судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження.

Якщо складання судового рішення у формі ухвали вимагає значного часу, суд має право обмежитися складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали повинен бути складений не пізніше п'яти діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження. Про час оголошення повного тексту ухвали має бути зазначено у раніше складеній її резолютивній частині.

Після проголошення вироку головуючий роз'яснює обвинуваченому, захиснику, його законному представнику, потерпілому, його представнику право подати клопотання про помилування, право ознайомитися із журналом судового засідання і подати на нього письмові зауваження. Обвинуваченому, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, роз'яснюється право заявляти клопотання про доставку в судові засідання суду апеляційної інстанції.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку чи ухвали суду. Копія вироку негайно після його проголошення вручається обвинуваченому та прокурору (ст.. 376 КПК).

Судовий розгляд завершується прийняттям одного з наступних **рішень**: вирок, ухвала про закриття кримінального провадження, ухвала про застосування або незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Вирок суду – це найважливіше рішення суду першої інстанції, постановлене в судовому засіданні з питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого та про призначення або не призначення йому покарання, тобто вирішення обвинувачення по суті. Вирок може вирішувати й інші питання, такі як про цивільний позов, речові докази тощо. Вирок постановлюється і проголошується судом від імені держави.

Вирок суду може бути обвинувальний або виправдувальний.

Якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Підставою для обвинувального вироку суду є така сукупність достовірних доказів, що отримані з додержанням законодавства, розглянуті в судовому засіданні та є достатніми для безспірного висновку про те, що подія кримінального правопорушення мала місце, наявні ознаки складу кримінального правопорушення, вчинив це діяння обвинувачений і його вина у вчиненні цього кримінального правопорушення доведена судом.

Обвинувальні вирок залежно від того, які ними вирішується питання про покарання, поділяються на три види: 1) із призначенням покарання; 2) із звільненням від відбування покарання; 3) із звільненням від покарання.

Виправдувальний вирок являє собою акт правосуддя, в якому суд на підставі всебічного, повного, об'єктивного і безпосереднього дослідження доказів робить висновок про невинуватість обвинуваченого. Виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо не доведено, що: 1) вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа; 2) кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим; 3) в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Виправдувальний вирок також ухвалюється при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, а саме коли встановлена відсутність події кримінального правопорушення або в діянні відсутній склад кримінального правопорушення.

Законом регламентовано **структуру та зміст** вироку. Вирок суду складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин (ст. 374 КПК України).

У вступній частині вироку зазначаються: 1) дата та місце його ухвалення; 2) назва та склад суду, секретар судового засідання; 3) найменування (номер) кримінального провадження; 4) прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, заняття, освіта, сімейний стан та інші відомості про особу обвинуваченого, що мають значення для справи; 5) закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа; 6) сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

Мотивувальна частина вироку містить:

1) у разі визнання особи виправданою – формулювання обвинувачення, яке пред'явлене особі і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання обвинуваченого з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення; мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд;

2) у разі визнання особи винуватою: формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і мотивів кримінального правопорушення; статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений; докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів; мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймалися такі рішення; обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання; мотиви призначення покарання, звільнення від відбування покарання, застосування примусових заходів медичного характеру при встановленні стану обмеженої осудності обвинуваченого, застосування примусового лікування, мотиви призначення громадського вихователя неповнолітньому; підстави для задоволення цивільного позову або відмови у ньому, залишення його без розгляду; мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд.

У резолютивній частині вироку зазначаються:

1) у разі визнання особи виправданою - прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його невинуватим у пред'явленому обвинуваченні та його виправдання; рішення про поновлення в правах, обмежених під час кримінального провадження; рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі рішення про запобіжний захід до набрання вироком законної сили; рішення щодо речових доказів і документів; рішення щодо процесуальних витрат; строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження; порядок отримання копій вироку та інші відомості;

2) у разі визнання особи винуватою: прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його винуватим у пред'явленому обвинуваченні та відповідні статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом; початок строку відбування покарання; рішення про застосування примусового лікування чи примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудного обвинуваченого у разі їх застосування; рішення про призначення неповнолітньому громадського вихователя; рішення про цивільний позов; рішення про інші майнові стягнення і підстави цих рішень; рішення щодо речових доказів і документів; рішення про відшкодування процесуальних витрат; рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження; рішення про залік досудового тримання під вартою; строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження; порядок отримання копій вироку та інші відомості.

Провадження в суді присяжних як особливий порядок провадження в суді першої інстанції. Кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил, встановлених для судового розгляду, з особливостями, встановленими параграфом 2 глава 30 КПК України.

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції. Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання обрання, скасування або зміни запобіжного заходу в суді, судді і присяжні вирішують спільно.

Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом присяжних додається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних (ст. 384 КПК України).

Після призначення судового розгляду судом присяжних головуєчий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у

кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних.

Як суб'єкт кримінального провадження, присяжний наділений відповідними правами і обов'язками. Присяжний має право: 1) брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні; 2) робити нотатки під час судового засідання; 3) з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються; 4) просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

У обов'язки присяжного входить: 1) правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених КПК або законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе; 2) додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого; 3) не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду; 4) не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього; 5) не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; 6) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Відбір присяжних здійснюється після відкриття судового засідання. Головуючий з'ясовує, чи немає передбачених КПК або законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина в якості присяжного або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами. Усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду у складі двох професійних суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли вихід до нарадчої кімнати буде визнаний судом необхідним. У разі якщо судді не прийшли до одноголосного рішення щодо вирішення питання, пов'язаного зі звільненням присяжного від участі в розгляді кримінального провадження або самовідводом чи відводом присяжного, присяжний вважається звільненим від участі в розгляді кримінального провадження або відведеним.

Після відбору основних присяжних відбирається двоє запасних присяжних з додержанням зазначених у цій статті правил. Прізвища відібраних основних і запасних присяжних заносяться до журналу судового засідання в тому порядку, в якому їх було відібрано. Запасні присяжні під час судового засідання постійно перебувають на відведених їм місцях і до ухвалення вироку можуть бути

включені до складу основних присяжних у разі неможливості кого-небудь з основних присяжних продовжувати участь у судовому розгляді (ст. 387 КПК України). Після закінчення відбору основних і запасних присяжних вони займають місця, відведені їм головуючим.

Нарадою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім. Ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей про те, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення.

Тема 9. Провадження в суді апеляційної інстанції.

- 1. Форми перевірки судових рішень у кримінальному провадженні: загальна характеристика та види.**
- 2. Поняття, значення та загальні положення апеляційного провадження.**
- 3. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Суб'єкти права на подання апеляційних скарг.**
- 4. Строки подання апеляційної скарги. Процесуальний порядок апеляційного розгляду.**
- 5. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.**
- 6. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги. Судові рішення суду апеляційної інстанції.**

Форми перевірки судових рішень у кримінальному провадженні: загальна характеристика та види. Поняття, значення та загальні положення апеляційного провадження.

Вироки місцевих судів України, а також ухвали судів першої інстанції до набрання ними законної сили можуть бути оскаржені у встановленому законом порядку, що дає можливість своєчасно перевірити їх законність, обґрунтованість та справедливість.

Необхідність перевірки судових рішень по кримінальним справам обумовлена завданнями кримінального провадження. Вона дозволяє оперативно виправити судову помилку, запобігши при цьому виконанню незаконного та необґрунтованого рішення суду, забезпечити захист, реалізацію,

а при необхідності і поновлення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Крім того, можливість перевірки судовою інстанцією вищого рівня правильності постановленого судового рішення сприяє однаковому розумінню та застосуванню матеріального і процесуального законів судами нижчого рівня, що, безумовно, має позитивний вплив на якість відправлення правосуддя.

Судові рішення, що не набрали законної сили, можуть бути перевірені, відповідно до діючого законодавства, в апеляційному провадженні.

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути перевірені, відповідно до діючого законодавства, в касаційному провадженні, при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Чинний КПК передбачає наступні форми перевірки судових рішень: 1) провадження в суді апеляційної інстанції; 2) провадження в суді касаційної інстанції; 3) провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Відповідно до п. 20 ст. 3 КПК судом апеляційної інстанції є Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційний суд області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судові рішення.

Провадження в суді апеляційної інстанції (апеляційне провадження) характеризується наступними ознаками: здійснюється перевірка судових рішень, які не набрали законної сили; можуть бути перевірені законність, обґрунтованість та справедливість судових рішень; апеляційний суд може провести своє судові слідство; апеляційний суд може постановити свій вирок; межі дослідження суду апеляційної інстанції, як правило, визначаються межами апеляційної скарги; діє положення про недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого (ст. 421 КПК).

До загальних умов апеляційного провадження можна віднести наступні: 1) свобода оскарження судового рішення, що не набрало законної сили; 2) законність, обґрунтованість та справедливість судового рішення як предмет апеляційної перевірки; 3) межі апеляційного перегляду; 4) можливість безпосереднього дослідження доказів; 5) недопустимість "повороту до гіршого" (недопустимість погіршення правового становища засудженого, виправданого, неповнолітнього, неосудного); 6) забезпечення прав осіб, які беруть участь при апеляційній перевірці; 7) широкі повноваження апеляційного суду; 8) обов'язковість рішень та вказівок апеляційної інстанції для суду першої інстанції.

Завдання суду апеляційної інстанції при перегляді ним судових рішень у порядку апеляційного провадження: не допустити виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого рішення; швидко виправити допущені на попередніх стадіях помилки та порушення; забезпечити захист та реалізацію прав і законних інтересів учасників процесу; сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів

медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення. За клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується. Суд апеляційної інстанції не має права розглядати обвинувачення, що не було висунуте в суді першої інстанції.

Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Суб'єкти права на подання апеляційних скарг.

В апеляційному порядку можуть бути оскаржені такі рішення суду: 1) вироки, крім випадків, передбачених статтею 394 КПК; 2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру; 3) інші ухвали у випадках, передбачених КПК (ч. 4 ст. 314; ч. 3 ст. 379; ч. 4 ст. 380; ч. 4 ст. 476; ч. 5 ст. 539); 4) ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті; 5) ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК (ст. 309 КПК).

Стаття 394 КПК передбачає деякі особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень.

Вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 КПК, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Судове рішення суду першої інстанції не може бути оскаржене в апеляційному порядку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним відповідно до положень частини третьої статті 349 КПК.

Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами п'ятою - сьомою статті 474 КПК, в тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди;

2) потерпілим, його представником, законним представником, виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене

сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; нероз'яснення йому наслідків укладення угоди; невиконання судом вимог, встановлених частинами шостою чи сьомою статті 474 КПК;

3) прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з частиною третьою статті 469 КПК угода не може бути укладена.

Вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами четвертою, шостою, сьомою статті 474 КПК, в тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди;

2) прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з частиною четвертою статті 469 КПК угода не може бути укладена.

Ухвала суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також про продовження строку тримання під вартою, постановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, може бути оскаржена в апеляційному порядку обвинуваченим, його захисником, законним представником, прокурором.

Апеляційну скаргу мають право подати:

1) обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник - в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

2) обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник чи захисник - в частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, - в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник - у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник - у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник - у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, - у частині, що стосується інтересів юридичної особи;

11) фізична або юридична особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію;

12) викривач - у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу

13) інші особи у випадках, передбачених КПК (наприклад, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі мають право оскаржити судові рішення щодо процесуальних витрат, якщо це стосується їхніх інтересів).

Строки подання апеляційної скарги. Порядок апеляційного розгляду.

Стаття 395 КПК регламентує питання пов'язані з порядком та строками апеляційного оскарження. Апеляційна скарга подається: на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, - через суд, який ухвалив судові рішення; на ухвали слідчого судді - безпосередньо до суду апеляційної інстанції. Безпосередньо до суду апеляційної інстанції подається апеляційна скарга на ухвали слідчого судді чи ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті.

Апеляційна скарга подається: 1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру - протягом тридцяти днів з дня їх проголошення; 2) на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті - протягом п'яти днів з дня її оголошення; 3) на інші ухвали суду першої інстанції - протягом семи днів з дня її оголошення; 4) на ухвалу слідчого судді - протягом п'яти днів з дня її оголошення. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення. Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому ст. 382 КПК, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення. Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження.

Приводом до початку апеляційного провадження є апеляційна скарга, яка повинна відповідати вимогам, встановленим ст. 396 КПК.

Апеляційна скарга подається в письмовій формі.

В апеляційній скарзі зазначаються: 1) найменування суду апеляційної інстанції; 2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; 3) судові рішення, яке оскаржується, і назва суду, який його ухвалив; 4) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення; 5) клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про дослідження доказів; 6) перелік матеріалів, які додаються.

Якщо особа не бажає брати участь у апеляційному розгляді, вона зазначає це в апеляційній скарзі. Якщо в апеляційній скарзі зазначаються обставини, які не були досліджені в суді першої інстанції, або докази, які не подавалися суду першої інстанції, то в ній зазначаються причини цього.

Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає. Якщо апеляційну скаргу подає захисник, представник потерпілого, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог КПК.

До апеляційної скарги та доданих до неї письмових матеріалів надаються копії в кількості, необхідній для їх надіслання сторонам кримінального провадження та іншим учасникам судового провадження, інтересів яких стосується апеляційна скарга. Цей обов'язок не поширюється на обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом або тримається під вартою.

Суд першої інстанції через 3 дні після закінчення строку апеляційного оскарження судового рішення надсилає отримані апеляційні скарги разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції. Апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Отримавши апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом трьох днів перевіряє її на відповідність вимогам ст. 396 КПК і за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження; крім того, перевірявши скаргу, суддя-доповідач може також прийняти ухвалу про залишення апеляційної скарги без руху (у випадках, передбачених ч. 1 ст. 399 КПК), повернення скарги (у випадках, передбачених ч. 3 ст. 399 КПК), відмову у відкритті провадження (у випадках, передбачених ч. 4 ст. 399).

Суддя-доповідач протягом 10 днів після відкриття апеляційного провадження за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції здійснює підготовку до апеляційного розгляду, а саме: надсилає копії ухвали про відкриття апеляційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями апеляційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на апеляційну скаргу; пропонує учасникам судового провадження подати нові докази, на які вони посилаються, або витребує їх за клопотанням особи, яка подала апеляційну скаргу; вирішує інші клопотання, в тому числі щодо обрання, зміни або скасування запобіжного заходу; вирішує інші питання, необхідні для апеляційного розгляду. Усі судові рішення судді-доповідача під

час підготовки до апеляційного розгляду викладаються у формі ухвали. Після закінчення підготовки до апеляційного розгляду суддя-доповідач постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення апеляційного розгляду. Обвинувачений підлягає обов'язковому виклику в судове засідання для участі в апеляційному розгляді, якщо в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення його становища або якщо суд визнає обов'язковою його участь, а обвинувачений, який утримується під вартою, - також у разі, якщо про це надійшло його клопотання.

Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених Главою 31 КПК. Ці особливості полягають у наступному: після виконання дій, передбачених ст. 342-345 КПК, і вирішення клопотань суддя-доповідач у необхідному обсязі доповідає зміст оскарженого судового рішення, доводи учасників судового провадження, викладені в апеляційних скаргах та запереченнях, і з'ясовує, чи підтримують свої апеляційні скарги особи, які їх подали. Для висловлення доводів, а також у судових дебатах першій надається слово особі, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони кримінального провадження, першим висловлює доводи обвинувачений. Після цього слово надається іншим учасникам судового провадження.

Неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню розгляду, якщо такі особи були належним чином повідомлені про дату, час і місце апеляційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття. Якщо для участі в розгляді в судове засідання не прибули учасники кримінального провадження, участь яких згідно з вимогами КПК або рішенням суду апеляційної інстанції є обов'язковою, апеляційний розгляд відкладається. Перед виходом суду до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення щодо законності та обґрунтованості вироку суду першої інстанції обвинуваченому, який брав участь в апеляційному розгляді, надається останнє слово.

Також у цій стадії може бути здійснено письмове провадження. Суд апеляційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності. Якщо під час письмового провадження суд апеляційної інстанції дійде висновку, що необхідно провести апеляційний розгляд, він призначає такий розгляд. Якщо проводилося письмове апеляційне провадження, копія судового рішення апеляційної інстанції надсилається учасникам судового провадження протягом трьох днів з дня його підписання (ст. 406 КПК).

Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.

Підставами для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції є:

- 1) неповнота судового розгляду;
- 2) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження;

- 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального;
- 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність;
- 5) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого.

Суд апеляційної інстанції не вправі скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого. Суд апеляційної інстанції не вправі скасувати ухвалу про незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру лише з мотивів істотного порушення прав особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування таких заходів.

Неповним визнається судовий розгляд, під час якого залишилися недослідженими обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, зокрема, у разі якщо: а) судом були відхилені клопотання учасників судового провадження про допит певних осіб, дослідження доказів або вчинення інших процесуальних дій для підтвердження чи спростування обставин, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення; б) необхідність дослідження тієї чи іншої підстави впливає з нових даних, встановлених при розгляді справи в суді апеляційної інстанції.

Судове рішення вважається таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження, якщо: а) висновки суду не підтверджуються доказами, дослідженими під час судового розгляду; б) суд не взяв до уваги докази, які могли істотно вплинути на його висновки; в) за наявності суперечливих доказів, які мають істотне значення для висновків суду, у судовому рішенні не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші; г) висновки суду, викладені у судовому рішенні, містять істотні суперечності.

Вирок та ухвала підлягають скасуванню чи зміні із зазначених підстав лише тоді, коли невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження вплинула чи могла вплинути на вирішення питання про винуватість або невинуватість обвинуваченого, на правильність застосування закону України про кримінальну відповідальність, на визначення міри покарання або застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону є такі порушення вимог Кримінального процесуального кодексу, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Судове рішення у будь-якому разі підлягає скасуванню, якщо: 1) наявні підстави для закриття судом провадження в кримінальній справі його не було закрито; 2) судове рішення ухвалено незаконним складом суду; 3) судове провадження здійснено за відсутності обвинуваченого, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 323 чи ст. 381 КПК, або прокурора, крім випадків, коли його участь не є обов'язковою; 4) судове провадження здійснено за відсутності захисника, якщо його участь є обов'язковою; 5) судове провадження здійснено

за відсутності потерпілого, належним чином не повідомленого про дату, час і місце судового засідання; 6) порушено правила підсудності; 7) у матеріалах провадження відсутній журнал судового засідання або технічний носій інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції.

Неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність, що тягне за собою скасування або зміну судового рішення, є: 1) незастосування судом закону, який підлягає застосуванню; 2) застосування закону, який не підлягає застосуванню; 3) неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту; 4) призначення більш суворого покарання, ніж передбачено відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість.

Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги. Судові рішення суду апеляційної інстанції.

Повноваження суду апеляційної інстанції. За наслідками розгляду апеляційної скарги, у відповідності до ст. 407 КПК, суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити вирок або ухвалу без змін; 2) змінити вирок або ухвалу; 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу; 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження; 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок суду на підставі угоди суд апеляційної інстанції, крім рішень, передбачених пунктами 1 - 5 частини першої статті 407 КПК має право скасувати вирок і направити кримінальне провадження:

1) до суду першої інстанції для проведення судового провадження у загальному порядку, якщо угода була укладена під час судового провадження;

2) до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була укладена під час досудового розслідування.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді чи ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити ухвалу без змін;

2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу.

Суд апеляційної інстанції змінює вирок у разі: 1) пом'якшення призначеного покарання, якщо визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого;

2) зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення і застосування статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність про менш тяжке кримінальне правопорушення; 3) зменшення сум, які підлягають стягненню, або збільшення цих сум, якщо таке збільшення не впливає на обсяг обвинувачення і правову кваліфікацію кримінального правопорушення; 4) в інших випадках, якщо зміна вироку не погіршує становища обвинуваченого. Суд апеляційної інстанції змінює ухвалу суду про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у разі: 1) зміни правової кваліфікації діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, і застосування статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, яка передбачає відповідальність за менш тяжке діяння; 2) пом'якшення виду примусових заходів медичного або виховного характеру.

Судовими рішеннями суду апеляційної інстанції є ухвала та вирок. Вирок суду апеляційної інстанції виноситься у разі:

- 1) необхідності застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення чи збільшення обсягу обвинувачення;
- 2) необхідності застосування більш суворого покарання;
- 3) скасування необґрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції;
- 4) неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання.

Вирок суду апеляційної інстанції повинен відповідати загальним вимогам до вироків (ст. 371, 374 КПК). Крім того, у вирокі суду апеляційної інстанції зазначаються зміст вироку суду першої інстанції, короткий зміст вимог апеляційної скарги, мотиви ухваленого рішення, рішення по суті вимог апеляційної скарги.

У інших випадках суд апеляційної інстанції виносить ухвалу. Зміст та структуру ухвали суду апеляційної інстанції детально регламентовано ст. 419 КПК.

Після закінчення апеляційного провадження матеріали кримінального провадження не пізніше як у семиденний строк, а у провадженні за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді чи ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті - не пізніше як у триденний строк, направляються до суду першої інстанції.

Тема 10. Виконання судових рішень. Провадження в суді касаційної інстанції.

- 1. Поняття, значення стадії виконання судових рішень.**
- 2. Набрання судовим рішенням законної сили. Звернення судового рішення до виконання. Відстрочка виконання вироку.**

3. Питання, які вирішуються судом на стадії виконання судових рішень. Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.

4. Поняття, значення та загальні положення касаційного провадження.

5. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Суб'єкти права на подання касаційних скарг. Строки касаційного оскарження.

6. Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду. Порядок касаційного розгляду.

7. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції.

8. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги. Постанова суду касаційної інстанції, її зміст.

Поняття, значення стадії виконання судових рішень.

Стадія виконання судових рішень — це стадія кримінального процесу, в якій відбувається реалізація судового рішення, яке набрало законної сили, а також вирішення судом питань, які виникають при зверненні вироку, ухвали суду до виконання й у процесі самого виконання.

Основний зміст стадії виконання судових рішень визначають питання, пов'язані із процесуальною діяльністю суду, яка звертає вирок, ухвалу до виконання; безпосередньо виконує деякі свої рішення, зокрема виправдувальний вирок; вирішує процесуальні питання, пов'язані з виконанням вироку (умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, звільнення від покарання через хворобу й ін.); здійснює контроль за зверненням вироку до виконання.

Ознаки стадії виконання судових рішень:

1) у ній реалізуються рішення, сформульовані не тільки у вироку, але й у ухвалах (постановах) суду;

2) стадія виконання судових рішень у кримінальному провадженні може виникати неодноразово в зв'язку зі зміною судових рішень або виникненням питань, що мають потребу в судовому вирішенні;

3) стадія не пов'язана з дослідженням загального для попередніх стадій предмета доказування. Предмет доказування в ній все-таки існує, але він є різнобічним, тому що обумовлюється питаннями, що вирішуються судом;

Предметом кримінальної процесуальної діяльності даної стадії є: а) звернення вироку до виконання та здійснення процесуального контролю і прокурорського нагляду за своєчасним і правильним виконанням вироку; б) забезпечення вирішення проблем повної або часткової безпосередньої реалізації чи зміни вироку; в) зарахування попереднього ув'язнення в строк відбутого покарання, якщо ці питання не визначені при винесенні вироку; г) вирішення юридичних питань, які виникають у ході фактичного виконання вироку; д) зняття і погашення судимості; е) здійснення контролю за виконанням вироку.

4) стадія виконання судових рішень позбавлена контрольних функцій

щодо попередніх стадій кримінального процесу;

5) вона має істотні особливості процесуального характеру.

Виконання судових рішень здебільшого здійснюється правоохоронними органами та органами виконавчої влади (поліцією, судовими виконавцями та ін.) відповідної компетенції з застосуванням норм кримінального, кримінально-виконавчого, цивільно-процесуального, адміністративного та інших галузей права. В цьому аспекті виконання судових рішень не належить до процесуальної діяльності. Але деякі питання, пов'язані з виконанням судових рішень, безумовно розглядаються тільки судом і тільки відповідно до норм кримінального процесуального права.

Особливості процесуальної діяльності в стадії виконання судових рішень полягають у тому, що при цьому не змінюється суть прийнятого судом вироку, а при розгляді виникаючих проблемних питань суд вирішує тільки питання, що виникають з виконання судових рішень, не погіршуючи становища засудженого.

Загальні положення стадії виконання судових рішень наступні:

1) вирок виконується тільки після вступу його в законну силу. Якщо термін подачі апеляції або касації був відновлений, то вирок втрачає законну силу, і на нього можуть бути подані апеляція або касація;

2) обов'язковість виконання судових рішень, які вступили у законну силу, для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб;

3) обов'язковість виконання судових рішень, які вступили у законну силу, на всій території України;

4) визначальна роль суду у виконанні вироку;

5) неможливість звернення до виконання вироку суду за діяння, суспільна небезпека і карність якого скасована прийнятим кримінальним законом;

6) вступ вироку в законну силу і його виконання повністю, а не частинами.

7) суд, що вирішує питання, пов'язані з виконанням вироку, не має права змінювати його.

Суб'єктами правовідносин, що виникають в стадії виконання судових рішень є: суд, засуджений, захисник, прокурор, цивільний відповідач, представник органу, що відає виконанням покарання тощо. Питання, які виникають при виконанні судових рішень ї потребують юридичного вирішення, вирішуються виключно судом у судовому засіданні.

Значення стадії виконання судових рішень полягає в такому: процесуальна діяльність у даній стадії створює необхідні передумови для безпосередньої реалізації прийнятих у вирок рішень, сприяє формуванню у громадян переконання у неминучості відбування покарання за вчинення злочинного діяння, забезпечує охорону прав і законних інтересів потерпілого, засудженого, інших учасників процесу; своєчасне і точне виконання судового рішення сприяє виконанню завдань кримінального судочинства, зміцненню законності і правопорядку.

Набрання судовим рішенням законної сили. Звернення судового рішення до виконання. Відстрочка виконання вироку.

Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими для виконання на всій території України.

Набрання вироком законної сили є обов'язковою умовою його виконання, тому що тільки вирок, який набрав законної сили, є підставою для відбування кримінального покарання і виконання всіх інших рішень суду, сформульованих у вироку.

Якщо обвинувачений тримається під вартою, суд звільняє його з-під варти в залі судового засідання у разі виправдання; звільнення від відбування покарання; засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання.

Якщо обвинувачений, що тримається під вартою, засуджений до арешту чи позбавлення волі, суд у виняткових випадках з урахуванням особи та обставин, встановлених під час кримінального провадження, має право змінити йому запобіжний захід до набрання вироком законної сили на такий, що не пов'язаний з триманням під вартою, та звільнити такого обвинуваченого з-під варти.

Вирок, що набрав законної сили, набуває властивостей виключності та обов'язковості.

Виключність вироку полягає в неможливості повторного розгляду того ж кримінального провадження і щодо тієї ж особи й за тим же обвинуваченням, за яким її вже було засуджено або виправдано, і вирок набрав законної сили (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК). Однією з засад кримінального провадження є обов'язковість судових рішень, згідно з якою вирок, ухвала суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України.

Обов'язковість рішень суду є конституційним принципом правосуддя, що знайшов закріплення в п. 9 ст. 129 Конституції України та ст. 21 КПК. Навмисне невиконання посадовою особою рішення суду або здійснення перешкод для їх виконання тягне кримінальну відповідальність відповідно до ст. 382 КК України.

Будь-які рішення суду можуть бути звернені до виконання в примусовому порядку, вони забезпечуються силою державної влади. У передбачених законом випадках, крім примусового виконання рішення суду, особи які ухиляються від виконання вироку або які протидіють виконанню судового вироку, можуть притягатись до кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Набрання обвинувальним вироком законної сили зобов'язує суд звернути вирок до виконання, а уповноважені на те органи — виконати вирок у межах виду і строку покарання, зазначених у вироку.

Виправдувальний вирок, що набрав законної сили, зобов'язує фізичних і юридичних осіб вважати виправданого невинуватим у вчиненні злочину по пред'явленому йому обвинуваченню.

Вирок, ухвала, що набрали законної сили, є обов'язковими для іншого суду,

що розглядає кримінальне провадження. Він не може розглядати справу щодо особи, про яку є вирок по цьому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала суду про закриття справи по тому ж самому обвинуваченню (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК).

Питання про виконання рішень судів України щодо засуджених, що перебувають на території іншої держави, вирішується відповідно до договору про правову допомогу, укладеного з цією державою.

Вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких дано Верховною Радою України.

Момент набрання вироком або ухвали суду першої інстанції, ухвали слідчого судді законної сили залежить від реалізації учасниками кримінального провадження права на подачу апеляційної скарги.

Якщо вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді не були оскаржені, вони набувають законної сили після закінчення строку на оскарження (ст.395 КПК).

У разі подачі апеляційної скарги судові рішення, якщо його не було скасовано, набуває законної сили з моменту ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Якщо вирок набрав законної сили у зв'язку із закінченням строку на подачу апеляційної скарги, а цей строк згодом поновлений (ст.ст. 353, 386 КПК), вирок чи ухвала суду, ухвала слідчого судді втрачає законну силу і на нього може бути подана апеляційна скарга у встановленому законом порядку.

Вирок набуває законної сили цілком, а не частинами. Тому в тих випадках, коли вирок із групового кримінального провадження оскаржений тільки щодо деяких засуджених, вирок набуває законної сили після розгляду кримінального провадження судом апеляційної інстанції одночасно щодо всіх засуджених у цьому кримінальному провадженні.

Оскарження вироку тільки в окремій частині також не спричиняє набрання цим вироком законної сили в іншій частині.

Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Ухвали слідчого судді та суду, що не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення. Так, вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 КПК, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Також не може бути оскаржене в апеляційному порядку судові рішення суду першої інстанції з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним відповідно до положень частини третьої статті 349 КПК.

Звернення судового рішення до виконання — це діяльність суду (судді, що головує в судовому засіданні або голови суду) з видачі розпорядження про виконання судового рішення, яке набрало законної сили.

Мета його полягає в тому, щоб довести до відома органів, уповноважених за законом виконувати судові рішення, який вирок і які конкретно його рішення підлягають виконанню.

Примусове виконання судових рішень покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених ЗУ "Про виконавче провадження" випадках - на приватних виконавців.

Звернення судового рішення до виконання полягає в направленні судом, що ухвалив це рішення, протягом трьох діб від дня набрання рішенням законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції.

Суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення.

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

У разі якщо судові рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому законом про виконавче провадження.

**Питання, які вирішуються судом на стадії виконання судових рішень.
Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.**

Під час виконання вироків суд має право вирішувати такі питання:

- 1) про відстрочку виконання вироку;
- 2) про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- 3) про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким;
- 4) про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- 5) про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років;
- 6) про звільнення від покарання за хворобою;
- 7) про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення;
- 8) про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком;
- 9) про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку;

10) про заміну покарання відповідно до частини п'ятої статті 53, частини третьої статті 57, частини першої статті 58, частини першої статті 62 Кримінального кодексу України;

11) про застосування покарання за наявності кількох вироків;

12) про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді;

13) про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 статті 74 Кримінального кодексу України;

13¹) про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань;

13²) про застосування заходу стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери);

13³) про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням;

14) інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку.

Кримінальним процесуальним законом передбачена можливість відстрочки виконання вироку. Отже, відстрочка виконання вироку застосовується до осіб, які засуджені до виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі у разі: 1) тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, - до його видужання; 2) вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини - на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за кримінальний проступок або злочин, що не є особливо тяжким; 3) якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) - на строк, встановлений судом, але не більше одного року з дня набрання вироком законної сили.

Обов'язковою умовою застосування відстрочки виконання вироку є засудження особи за злочини, що не є тяжкими та особливо тяжкими незалежно від строку покарання. Однак, з цього правила є виняток, якщо засуджена перебуває у стані вагітності або має малолітню дитину, то до неї може бути застосована відстрочка виконання вироку на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років незалежно від того, який кримінальний проступок або злочин був скоєний.

Приводом до вирішення питань, які виникають під час та після виконання вироку є: клопотання (подання) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, встановлених законом, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та інших особи мають право

звертатися до суду з клопотаннями про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків чи законних інтересів.

Питання, пов'язані з виконанням вироку, вирішуються судом, що ухвалили вирок, і іншими судами першої інстанції.

Так, клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку, подається:

а) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання, щодо питань про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким; про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; про звільнення від покарання за хворобою; про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення (крім клопотання про припинення примусового лікування, яке подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться установа або заклад, в якому засуджений перебуває на лікуванні); про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань; інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку.

б) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого виконується вирок, щодо заміни покарання відповідно до частини третьої статті 57, частини першої статті 58, частини першої статті 62 Кримінального кодексу України; про застосування покарання за наявності кількох вироків; про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 статті 74 Кримінального кодексу України; про застосування заходу стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери);

в) до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого проживає засуджений, щодо питань про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років; про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком; про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку; про зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням;

г) до суду, що ухвалив вирок, щодо питань про відстрочку виконання вироку; про заміну покарання відповідно до частини п'ятої статті 53 Кримінального кодексу України; про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді; інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку; питання, які вирішуються судом після виконання вироку про зняття судимості.

Питання, пов'язані з виконанням вироку, вирішуються в судовому засіданні суддею одноособово протягом десяти днів з дня його надходження до суду. Клопотання (подання) про застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери) та про примусове годування засудженого розглядаються протягом 24 годин з моменту надходження відповідного клопотання (подання) до суду суддею одноособово.

У судовому засіданні, викликається засуджений, його захисник, законний представник, прокурор. Про час та місце розгляду клопотання (подання) суд має повідомити: орган або установу виконання покарань, що відає виконанням покарання або здійснює контроль за поведінкою засудженого; лікарську комісію, що дала висновок стосовно питань застосування до засудженого примусового лікування або його припинення, у випадку розгляду відповідних питань; представника спостережної комісії або служби у справах дітей, якщо розглядається погоджене з ними клопотання; цивільного позивача і цивільного відповідача, якщо питання стосується виконання вироку в частині цивільного позову, інших осіб у разі необхідності.

У разі неявки кого-небудь з осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду клопотання (подання), суд проводить судовий розгляд, крім випадків, коли їх участь визнана судом обов'язковою або особа повідомила про поважні причини неприбуття.

У судовому засіданні суд зобов'язаний досліджувати докази, що підтверджують наявність обставин, що мають значення для правильного вирішення питань, що виникли в процесі виконання вироку.

Ухвала суду за наслідками розгляду клопотання (подання) складається в нарадчій кімнаті, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку. Оскарження прокурором ухвали суду щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким зупиняє її виконання.

У разі набрання законної сили ухвалою суду про відмову в задоволенні клопотання щодо умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням розгляд повторного клопотання з цього самого питання щодо осіб, засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених - не раніше як через шість місяців.

У разі набрання законної сили ухвалою суду про відмову в задоволенні клопотання щодо зняття судимості розгляд повторного клопотання з цього ж питання може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову.

У разі задоволення клопотання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженим, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання, суддя вправі застосувати примусові заходи медичного характеру відповідно до статей 92-95 Кримінального кодексу України.

Рішення, дії чи бездіяльність адміністрації установ попереднього

ув'язнення виконання покарань оскаржуються в порядку адміністративного судочинства.

Поняття, значення та загальні положення касаційного провадження. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Суб'єкти права на подання касаційних скарг. Строки касаційного оскарження.

Провадження в суді касаційної інстанції - це стадія кримінального провадження, у якій суд касаційної інстанції перевіряє вироки, ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції. Судом касаційної інстанції виступає Верховний Суд.

Завданнями провадження в суді касаційної інстанції є : 1) забезпечення реалізації права кожного на справедливий суд; 2) перевірка законності судових рішень першої чи апеляційної інстанції, які оскаржуються; 3) виправлення помилок, допущених при застосуванні норм матеріального чи процесуального права, якщо такі мали місце, без погіршення правового становища засудженого (виправданого); 4) недопущення виконання незаконних і необґрунтованих судових рішень з метою дотримання прав і законних інтересів засудженого (виправданого), потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача, а також публічних інтересів; 5) здійснення процесуального контролю за діяльністю судів першої та апеляційної інстанцій; 6) формування судової практики для забезпечення однакового застосування закону.

Касаційне провадження не є обов'язковою стадією кримінального процесу. У касаційній інстанції можуть бути оскаржені рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку, а також судового рішення суду апеляційної інстанції, постановленого щодо відповідного рішення суду першої інстанції.

Касаційне провадження характеризується такими ознаками: здійснюється перевірка судових рішень, які набрали законної сили; можуть бути перевірені лише законність та справедливість судових рішень; не допускається дослідження доказів; межі дослідження суду касаційної інстанції, як правило, визначаються межами касаційної скарги; діє положення про недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого.

Кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється колегією суддів Кримінального касаційного суду Верховного Суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів. У випадках, визначених КПК кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється судовою палатою Касаційного кримінального суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою).

Підставою для передачі кримінального провадження на розгляд палати, до якої входить колегія суддів Касаційного кримінального суду ВС, є необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних

правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з цієї палати або у складі такої палати.

На розгляд об'єднаної палати кримінальне провадження може бути передане судом, який розглядає таке кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи іншої об'єднаної палати.

Суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає таке кримінальне провадження на розгляд Великої Палати ВС, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного: 1) в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду; 2) в раніше ухваленому рішенні Великої Палати ВС; 3) в раніше ухваленому рішенні ВС України .

Крім цього, суд, який розглядає кримінальне провадження в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати таке кримінальне провадження на розгляд Великої Палати ВС у тому випадку, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Межами перегляду судом касаційної інстанції є перевірка правильності застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу. Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Якщо задоволення скарги дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

У касаційному порядку можуть бути оскаржені вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції. Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК. Заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками апеляційного

провадження. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок можуть бути оскаржені в касаційному порядку із урахуванням обмежень, передбачених ч. 3 ст. 424 КПК. Ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають.

Суб'єкти, які уповноважені подавати касаційну скаргу: засуджений, його законний представник чи захисник - у частині, що стосується інтересів засудженого;

1. виправданий, його законний представник чи захисник - у частині мотивів і підстав виправдання;
2. підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;
3. законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного характеру, - в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;
4. законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
5. прокурор;
6. потерпілий або його законний представник чи представник - у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;
7. цивільний позивач, його представник або законний представник - у частині, що стосується вирішення цивільного позову;
8. цивільний відповідач або його представник - у частині, що стосується вирішення цивільного позову;
9. представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, - у частині, що стосується інтересів юридичної особи.

Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду. Порядок касаційного розгляду.

Приводом до початку касаційного провадження є касаційна скарга. Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції протягом 3 місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, - в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення. Протягом строку, встановленого на касаційне оскарження, матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані з суду, який виконує судові рішення, окрім суду касаційної інстанції. Ця заборона є гарантією можливості ознайомитися із матеріалами кримінального провадження для вирішення питання про подання касаційної скарги. Тому суд, який виконує судові рішення (суд першої інстанції), протягом строку на касаційне оскарження зобов'язаний: а) надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження; б) отримавши ухвалу суду касаційної інстанції про відкриття касаційного провадження постановлену колегіально та ухвалу судді-доповідача про витребування матеріалів кримінального

провадження, невідкладно (в день отримання, або на наступний день) направити такі матеріали до суду касаційної інстанції.

Форма та зміст касаційної скарги мають важливе значення, оскільки вони визначають межі касаційного розгляду. Недотримання цих вимог тягне за собою залишення її без руху та повернення, якщо особа не усунула недоліки касаційної скарги, яку залишено без руху, в установлений строк.

У касаційній скарзі зазначаються: найменування суду касаційної інстанції; прізвище, ім'я, по батькові (найменування), поштова адреса особи, яка подає касаційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; судові рішення, що оскаржується; обґрунтування вимог особи, яка подала касаційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення; вимоги особи, яка подає касаційну скаргу, до суду касаційної інстанції; перелік матеріалів, які додаються.

Суд касаційної інстанції з дня надходження касаційної скарги протягом 5 днів без виклику сторін повинен постановити одну з таких ухвал: 1) про відкриття касаційного провадження; 2) про залишення касаційної скарги без руху; 3) про повернення касаційної скарги; 4) про відмову у відкритті касаційного провадження.

У випадках, коли касаційна скарга подана без додержання вимог, передбачених ст. 427 КПК суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про залишення касаційної скарги без руху або повернення касаційної скарги, у разі: якщо, особа не усунула недоліки касаційної скарги, яку залишено без руху, в установлений строк; якщо її подала особа, яка не має права подавати касаційну скаргу; якщо, вона подана після закінчення строку касаційного оскарження і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або суд касаційної інстанції за заявою такої особи не знайшов підстав для його поновлення.

Суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження, є наступні обставини: 1) касаційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в касаційному порядку; 2) з касаційної скарги, наданих до неї судових рішень та інших документів вбачається, що підстав для задоволення скарги немає.

Питання про відкриття касаційного провадження суд касаційної інстанції вирішує без виклику сторін кримінального провадження. Відповідне рішення оформлюється ухвалою.

Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття касаційного провадження без виклику сторін кримінального провадження: надсилає копії ухвали про відкриття касаційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями касаційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу; витребує матеріали кримінального провадження; вирішує заявлені клопотання; вирішує питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються; вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду. Усі рішення, ухвалені суддею-доповідачем під час підготовки провадження до касаційного розгляду, викладаються у формі ухвали.

Після проведення підготовчих дій та отримання матеріалів кримінального провадження суддя-доповідач постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду.

Відповідно до ч.1 ст. 434 КПК касаційний розгляд регламентовано здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням особливостей, передбачених главою 32 КПК.

Після виконання дій, передбачених ст. 342-345 КПК, і вирішення клопотань учасників судового провадження суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судових рішень, що оскаржуються, касаційної скарги та заперечень на неї. Сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження висловлюють свої доводи. Першою висловлює доводи особа, яка подала касаційну скаргу. Якщо касаційні скарги подали обидві сторони кримінального провадження, першими висловлюють доводи учасники судового провадження зі сторони захисту. За ними висловлюють доводи інші учасники судового провадження. Суд має право обмежити тривалість висловлення доводів, встановивши для всіх учасників судового провадження однаковий проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання. При цьому слід урахувати, що суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Неприбуття на засідання учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню судового засідання, за умови, якщо такі особи були належним чином повідомлені про дату, час і місце касаційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття.

Касаційний розгляд відкладається у таких випадках: якщо для участі в розгляді в судовому засіданні не прибули учасники кримінального провадження, участь яких є обов'язковою (ч.1 ст. 288 КПК); якщо суд касаційної інстанції признає обов'язковою участь певної особи.

Після закінчення касаційного розгляду колегія суддів виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

Підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги. Постанова суду касаційної інстанції, її зміст.

Згідно ч.1 ст. 435 КПК суд касаційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності. Якщо проводилося письмове касаційне провадження, копія судового рішення суду касаційної інстанції надсилається учасникам судового провадження протягом трьох днів з дня після його підписання.

Згідно зі ст. 436 КПК суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право прийняти такі рішення:

1. залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу - без задоволення;

2. скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції;
3. скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження;
4. змінити судові рішення.

Суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання. Це закріплено у ст. 437 КПК та покликане забезпечити дотримання права особи на судовий захист, гарантованого ст. 129 Конституції України.

Залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу без задоволення суд касаційної інстанції має право за умови встановлення, що вимоги особи, яка подавала касаційну скаргу та її обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення, суперечать обставинам, встановленим судом першої чи апеляційної інстанції.

Підставами для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції є : істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

При вирішенні питання про наявність цих підстав суд касаційної інстанції має керуватися ст.ст. 412-414 КПК.

Так, до істотних порушень вимог кримінального процесуального закону відносяться: а) якщо судові рішення ухвалено незаконним складом суду; б) судові провадження здійснено за відсутності обвинуваченого, крім розгляду за правилами спрощеного провадження обвинувального акта без проведення судового засідання за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності (ст. 381 КПК), або прокурора, крім випадків, коли його участь не є обов'язковою; в) судові провадження здійснено за відсутності захисника, якщо його участь є обов'язковою; г) судові провадження здійснено за відсутності потерпілого, належним чином не повідомленого про дату, час і місце судового засідання; д) порушено правила підсудності; е) у матеріалах провадження відсутній журнал судового засідання або технічний носій інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції.

Підставами для скасування та закриття кримінального провадження судом касаційної інстанції є: 1) набрання чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; 2) смерть підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; 3) існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 4) відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК, його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 5) неотримання згоди держави на видачу особи стосовно кримінального правопорушення; 6) звільнення особи від кримінальної

відповідальності (лише за наявності на це згоди обвинуваченого); 7) відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги по суті ухвалює судові рішення у формі постанов. Постанова суду касаційної інстанції повинна бути законною, обґрунтованою і вмотивованою та містити вступну, мотивувальну та резолютивну частини.

У вступній частині необхідно зазначити дату і місце її прийняття; найменування суду касаційної інстанції, прізвища та ініціали суддів і секретаря судового засідання; найменування (номер) кримінального провадження; прізвище, ім'я і по батькові обвинуваченого, засудженого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання; закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується) особа; імена (найменування) учасників судового провадження.

Мотивувальна частина повинна містити виклад короткого змісту вимог касаційної скарги і оскаржених судових рішень суду першої та/або апеляційної інстанцій; узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу; узагальнений виклад позиції інших учасників судового провадження; обставини, встановлені судом першої та апеляційної інстанцій; мотиви, з яких суд касаційної інстанції виходив при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався.

У резолютивній частині суд касаційної інстанції наводить свій висновок по суті вимог касаційної скарги; розподілу процесуальних витрат; строку і порядку набрання постановою законної сили.

Постанова складається в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд. Постанова ВС є остаточною і оскарженню не підлягає.

Процедурні питання, пов'язані з рухом кримінального провадження, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду кримінального провадження, оголошення перерви, зупинення кримінального провадження, а також в інших випадках, передбачених КПК, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал. Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання.

Тема 11. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами

1. Поняття та підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

2. Суб'єкти, строки, порядок подання заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Зміст заяви.

3. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

4. Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Діяльність судів апеляційної та касаційної інстанцій не може повністю виключити існування неправосудних судових рішень. Частина з них може не підлягати перевірці в апеляційному та касаційному порядку внаслідок суб'єктивних та об'єктивних причин: через відсутність апеляції, касаційної скарги заінтересованих учасників процесу чи касації прокурора; через пропущення строку на апеляційне та касаційне оскарження, який не підлягає відновленню тощо. Існує можливість допущення помилки і самим судом апеляційної та касаційної інстанції при перевірці рішення нижчестоящего суду.

Крім того, можуть мати місце випадки, коли неправильність судового рішення, що набрало законної сили, обумовлена існуванням таких обставин, які не були відомі суду на момент його винесення та які самі по собі або разом з уже встановленими фактичними даними, ставлять під сумнів його законність, обґрунтованість та справедливість, як такого, що не відповідає об'єктивній дійсності. Саме з'ясування наявності таких обставин потребує окремої перевірки або досудового розслідування, тоді як їх встановлення здійснюється в судовому порядку.

За таких умов і виникла необхідність в існуванні ще однієї форми провадження по перевірці судових рішень – перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами.

Нововиявленими обставинами визнаються: 1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок; 2) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 3) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Виключними обставинами визнаються: 1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; 3) встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення. Такі обставини повинні бути встановлені вироком суду, що набрав законної сили. Обставини, що стосуються зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, у разі неможливості ухвалення вироку можуть бути підтверджені постановою або ухвалою про закриття кримінального провадження, ухвалою про застосування примусових заходів медичного характеру.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається.

Отже, ознаками цих обставин є: 1) вони були невідомі суду з причин, від нього не залежних; 2) мають суттєве значення для справи; 3) існували в об'єктивній дійсності до винесення судового рішення; 4) їх неможливо було врахувати під час провадження у справі і винесенні рішення у зв'язку з невідомістю їх суду та зацікавленим особам.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин. Заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі вчинення суддею злочину, внаслідок якого ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення, подається до суду тієї інстанції, суддею якого він був.

Заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом подається до Верховного Суду для її розгляду у складі Великої Палати.

Суб'єктами права на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами є учасники судового провадження, які оскаржують основне судове рішення, а також ухвали, у яких вирішуються питання під час фактичного виконання рішення суду, за умови набрання ними законної сили.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом трьох місяців після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини.

Перегляд за нововиявленими обставинами виправдувального вироку допускається лише протягом передбачених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

За наявності обставин, які підтверджують вчинення особою більш тяжкого кримінального правопорушення, ніж те, за яке вона була засуджена, судове рішення може бути переглянута за нововиявленими обставинами протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення. За наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами строками не обмежено.

Заяву про перегляд судового рішення за виключними обставинами може бути подано:

1) з підстави, встановлення Конституційним Судом України неконституційності, конституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, - протягом тридцяти днів із дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України;

2) з підстави, встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, - особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, не пізніше тридцяти днів із дня, коли така особа дізналася або могла дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного;

3) з підстави, встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судові рішення, - протягом тридцяти днів із дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили. У разі неможливості ухвалення вироку суду заяву може бути подано протягом тридцяти днів із дня встановлення відповідною ухвалою або постановою суду цих обставин.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами подається в письмовій формі.

У заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами зазначаються: найменування суду, до якого подається заява про перегляд; прізвище, ім'я, по батькові (найменування), поштова адреса особи, яка подає заяву, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими або виключними обставинами подається заява; обставини, що могли вплинути на судові рішення, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою, під час судового розгляду; обґрунтування з посиланням на обставини, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин, та зміст вимог особи, яка подає заяву, до суду; клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву, - у разі подання заяви про перегляд судового рішення з підстави, встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; клопотання про поновлення строку подання заяви; перелік документів та інших матеріалів, які додаються.

Заява підписується особою, яка її подає. Якщо заяву подає захисник, представник потерпілого, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження. До заяви додаються копії заяви в кількості, необхідній для їх надіслання сторонам кримінального провадження та іншим учасникам судового провадження. Ця вимога не поширюється на особу, яка тримається під вартою.

Особа, яка подає заяву, має право додати до неї документи або копії документів, які мають значення для кримінального провадження і не були відомі на час ухвалення судового рішення.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, що надійшла до суду, передається судді, колегії суддів, які визначаються у порядку, встановленому ст. 35 КПК. Не пізніше наступного дня після надходження заяви до суду суддя перевіряє її відповідність вимогам до

змісту, передбаченого ст. 462 КПК і вирішує питання про відкриття кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами. До заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, яка не оформлена відповідно до вимог, встановлених ст. 462 КПК, застосовуються правила ч. 3 ст. 429 КПК. Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами повертається, якщо особа не усунула недоліки заяви, яку залишено без руху, в установлений строк; її подала особа, яка не має права подавати заяву; вона подана після закінчення строку звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Отже, коли заява про перегляд судового рішення не відповідає вимогам ст. 462 КПК, то суддя встановивши, що заяву подано без додержання вимог, постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, в якій й зазначаються недоліки заяви, спосіб їх усунення і встановлюється строк, достатній для усунення недоліків. Копія ухвали про залишення заяви без руху невідкладно надсилається особі, що звернулася з такою заявою, разом із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами й усіма доданими до неї матеріалами.

Копія ухвали невідкладно надсилається особі, яка її подала, разом із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами й усіма доданими до неї матеріалами.

Відкривши кримінальне провадження за нововиявленими або виключними обставинами, суддя надсилає учасникам судового провадження копії ухвали про відкриття провадження, заяви про перегляд і призначає дату, час та місце судового засідання, про що повідомляє зазначених осіб.

Особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, має право відмовитися від заяви до початку судового розгляду. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває кримінальне провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про що постановляє ухвалу.

Особа, яка відмовилася від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, не має права повторно звертатися до суду з такою самою заявою з тих самих підстав.

Відповідно до ст. 466 КПК заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами розглядається судом протягом двох місяців з дня її надходження згідно з правилами, передбаченими КПК для кримінального провадження в суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд.

Учасники судового провадження повідомляються про дату, час та місце розгляду заяви. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви і перегляду судового рішення.

Суд своєю ухвалою має право зупинити виконання судового рішення, яке переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, до закінчення перегляду.

Суд має право не досліджувати докази щодо обставин, що встановлені в судовому рішенні, яке переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, якщо вони не оспорюються.

За наслідками розгляду кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами суд має право:

1) постановити скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу;

2) залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами без задоволення.

При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції.

Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами може бути оскаржене в порядку передбаченому КПК для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цьому кримінальному провадженні.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Поняття, завдання, основні інститути кримінального процесу

1. Поняття кримінального провадження. Завдання кримінального провадження.
2. Диференціація форм кримінального провадження України.
3. Кримінально-процесуальні функції.
4. Форми фіксування кримінального провадження.
5. Система кримінального процесу України. Поняття стадії кримінального процесу. Загальна характеристика стадій кримінального провадження України.
6. Поняття та система засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу).

Теми рефератів/ презентацій

- Кримінально-процесуальні акти, їх види.
- Загальна характеристика стадії досудового розслідування.
- Система галузевих принципів кримінального процесу.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 05.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Аленін Ю.П. Щодо доцільності відновлення стадії початку (порушення) кримінального провадження. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру* (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): матеріали міжнар. наук.-практ. конф (м. Одеса, 21 травня 2021 р.). Одеса: Видавничий дім “Гельветика”. С. 277-280.
6. Бойко О. Справедливість як категорія кримінального процесуального права. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 31-37. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2020/5.pdf
7. Волошина В.К. Щодо окремих аспектів реалізації принципу пропорційності під час застосування запобіжних заходів в кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2019. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>

8. Волошина В.К. Прокурор як суб'єкт забезпечення принципу розумності строків у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. 2019. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-3-2019-1.pdf>
9. Волошина В.К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практиці ЄСПЛ. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 225-229.
10. Волошина В.К. Верховенство права та законність як принципи кримінального провадження в розрізі практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 250-255.
9. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Практика Європейського суду з прав людини. 2-ге видання. 2019. 555 с. URL: <https://rm.coe.int/-/168094fdfd>
12. Мурзановська А.В. Визначення завдань кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.)* / відп. ред. Ю.П. Аленін. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 21-23.
13. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2018. 192 с.
14. Мурзановська А.В., Пожар В.Г. Медіація в кримінальному процесі: досвід України та Польщі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 51. С. 141-145. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/30.pdf>
15. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
16. Пожар В.Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2* / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 297-300.
17. Пожар В.Г. Деякі аспекти проблематики закриття кримінального провадження в контексті дотримання розумних строків кримінального провадження. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.)* / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. 704 с. С. 298-301.
18. Слінько С.В. Доктринальні положення кримінального процесу України. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 85-89.
19. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.

20. Сіроткіна М. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні як одна з компромісних форм вирішення правового конфлікту. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 166-171. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2020/25.pdf
21. Торбас О. Сутність і суб'єкти суддівського розсуду в кримінальному процесі України. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 65-69. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2020/5.pdf
22. Шилін Д.В., Волошина В.К. Дотримання принципу законності під час проведення обшуку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 485-489. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/129.pdf

Тема 2. Кримінальні процесуальні функції, поняття, види.

1. Кримінальні процесуальні функції: поняття, види.
2. Поняття і види обвинувачення. Поняття, зміст обвинувачення в процесуальному сенсі – функції обвинувачення (кримінального переслідування). Види обвинувачення в процесуальному сенсі. Обвинувачення у матеріально-правовому сенсі.
3. Функція розслідування.
4. Поняття та зміст кримінальної процесуальної функції захисту. Суб'єкти, що здійснюють процесуальну функцію захисту у кримінальному провадженні України. Види захисту.
5. Функція вирішення кримінальної справи (функція здійснення правосуддя): поняття, зміст, суб'єкти.
6. Інші кримінальні процесуальні функції.

Теми рефератів/ презентацій

- Функція захисту, поняття та суб'єкти
- Функція обвинувачення, поняття та суб'єкти.
- Функція здійснення правосуддя, суб'єкти, зміст

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 05.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
6. Гринюк В.О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія. Київ : Правова єдність : Алерта, 2016. 358 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.

Тема 3. Суб'єкти кримінального провадження

1. Поняття суб'єктів кримінального провадження. Співвідношення понять "суб'єкти кримінального провадження", "сторони кримінального провадження", "учасники кримінального провадження", "учасники судового провадження".
2. Класифікація суб'єктів кримінального провадження.
3. Суд як орган правосуддя у кримінальних справах. Слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження.
4. Прокурор в кримінальному провадженні, його завдання і повноваження.
5. Орган досудового розслідування. Слідчий органу досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування.
6. Оперативні підрозділи, їх завдання та повноваження.
7. Потерпілий, його права та обов'язки. Представник потерпілого. Законний представник потерпілого.
8. Кримінально-процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), виправданого, засудженого. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого.
9. Захисник як учасник кримінального провадження. Обов'язкова участь захисника. Права та обов'язки захисника.
10. Інші учасники кримінального провадження: загальна характеристика.

Теми рефератів/ презентацій

- Процесуальне становище прокурора в досудовому провадженні.
- Процесуальне становище прокурора в суді 1 інстанції.
- Процесуальний порядок залучення, відмови та заміни захисника.
- Види відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

8. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
10. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 05.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
12. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
13. Закон України «Про прокуратуру» (зі змінами та доповненнями в ред. від 11.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
14. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. (зі змінами та доповненнями в ред. від 16.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
15. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2012 р. в ред. від 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
16. Закон України «Про Службу безпеки України» № 2229-XII від 25 березня 1992 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 24.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
17. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 2135-XII від 18 лютого 1992 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
18. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (зі змінами та доповненнями в ред. від 24.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>
19. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» (зі змінами та доповненнями в ред. від 24.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>
20. Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 2 липня 2015 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
21. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 10.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
22. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII від 12 листопада 2015 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
23. Закон України «Про бюро економічної безпеки України» № 1150-IX від 28 січня 2021 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу

- України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>
25. Аркуша Л.І., Стародубов С.В., Стоянов М.М., Торбас О.О., Шилін Д.В. Бюро економічної безпеки України: перспективи та ризики. *Право і суспільство*. 2020. № 6. Ч. 2. С. 172-177. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_2/28.pdf
26. Дем'янчук В. А. Заявлення відводу слідчому / В. А. Дем'янчук, Г. В. Денісова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 37(3). С. 94-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37%283%29_24
27. Демура М.І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: монографія. Харків: Право, 2018. 224 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/438/3_Procesualne_stanovische_poterpilogo_vnutr_i.pdf
28. Денісова Г.В. Недопустимість повторної участі судді у кримінальному провадженні як підстава для його самовідводу та відводу / Г. В. Денісова, В. П. Денісов. *Судова апеляція*. 2016. № 3. С. 46-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2016_3_6
29. Дьомін Ю.М. Окремі питання участі прокурора в суді за новим КПК України. Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1238
30. Дудич А.В. Експерт як учасник кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 253 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7807/Дисертація%20Дудич%20А.В..pdf?sequence=2&isAllowed=y>
31. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 228 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7956/Кіпер%20О.О..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
32. Колодчин В.В. Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: Харків: ТОВ "Оберіг", 2016. 228 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11981/1/Tumanians_Kolodchin_mon_2016.pdf
33. Кочура О.О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження: монографія / О.О.Кочура; за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків: Панов, 2015. 280 с.
34. Кравченко Н.С. Суб'єкти доказування цивільного позову в кримінальному провадженні України: монографія / Н.С. Кравченко, Д.П. Письменний. Київ: Вид. центр «Кафедра», 2016. 216 с.
35. Кримчук С.Г. Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київ, 2020. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17677/1/Дисертація_Кримчук.pdf

- 36.Кучинська О.П. Особливості процесуального статусу юридичних осіб у кримінальному процесі України: теорія та практика: монографія / О.П. Кучинська, С.В. Толокольніков. Київ: Алерта, 2017. 168 с.
- 37.Лоскутова М.С. Окремі питання спеціалізації судді у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2017. Вип. 45. Том 2. С. 113-118.
- 38.Маслюк О.В. Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення): дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2017. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1807/dismaslyukov.pdf>
- 39.Назаров В., Смалюк Т. Інститут третьої особи у кримінальному провадженні: становлення та законодавчі трансформації. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 70-77. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2021/8.pdf
- 40.Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
- 41.Пожар В.Г. Щодо термінологічного визначення категорії «суб'єкти кримінального провадження» та його співвідношення з суміжними поняттями. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (16-17 травня 2013 р.). Т.2. / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса: Фенікс, 2013. С. 467-469.*
- 42.Пожар В.Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 126-131. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zaYF15EAAA AJ&citation_for_view=zaYF15EAAA AJ:d1gkVwhDpl0C
- 43.Пожар В.Г. Щодо правової природи представництва прокурором інтересів осіб або держави у кримінальному провадженні. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 / Відп. ред.. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 369-371.*
- 44.Пономаренко А.В Сучасний стан захисту свідків в Україні. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 218-223.
- 45.Пономаренко А. В. Процесуальні гарантії забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального провадження. *Наука і правоохорона*. 2018. № 2. С. 248-255.
- 46.Сиза Н.П. Правосуддя як основна кримінально-процесуальна функція. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 55-61.
- 47.Шило О.Г. Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні: теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства. *Право України*. 2018. № 3. С. 79–91.
- 48.Янкова Л.Ю. Організація і тактика кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження: дис. ... к.ю.н. Одеса, 2021. URL:

<http://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Disertatsiya-YAnkovoyi-L.YU.pdf>

Тема 4. Докази і доказування в кримінальному провадженні

1. Поняття доказів та доказування в кримінальному процесі.
2. Предмет доказування у кримінальному провадженні.
3. Поняття належності доказів. Допустимість доказів, критерії допустимості.
4. Способи збирання і перевірки доказів. Оцінка доказів.
5. Суб'єкти процесу доказування, їх класифікація. Обов'язок та тягар доказування.
6. Поняття та система джерел доказів (видів доказів) та їх характеристика.
7. Особливості доказування в провадженнях щодо проступків.

Теми рефератів/ презентацій

- Використання даних, одержаних оперативним шляхом, в доказуванні.
- Показання підозрюваного, обвинуваченого, їх предмет, види, значення.
- Протоколи процесуальних дій та додатки до них як джерела доказів, особливості оцінки.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. 504 с.
5. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>
6. Компанець Є.М. Поняття доказування в кримінальному провадженні: ретроспективно-прогресивний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 52. С. 110-114. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc52/27.pdf>
7. Крет Г.Р. Стандарти доказування у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування. *Вісник*

- кримінального судочинства. 2018. № 4. С.43-53. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_kret.pdf
8. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Випуск 4 (29) Том 1. С. 178-182. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-1_2019/37.pdf
  9. Крет Г.Р. Імплементация стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальне процесуальне законодавство України і практику національних судів. Право і суспільство. 2019. № 2. С. 215-220. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_1/38.pdf
  10. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
  11. Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. URL: http://pap.in.ua/2_2017/53.pdf
  12. Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2017. № 11. С.137-143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_11_21.
  13. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
  14. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12538/1/Panova_2016.pdf
  15. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_10_14/Pogoretskyi_10_14/
  16. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «достатня підстава». *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31-42. URL:https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf
  17. Пожар В.Г. Початок кримінального провадження та забезпечення допустимості отриманих доказів на цьому етапі. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 250-252.
  18. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 23 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Avtoref_Slusarchyk_.pdf
  19. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7009/Степаненко%20А.С..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

20. Степаненко А.С. Теорія та практика застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» Європейським судом з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 184-191. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_4_28.
21. Шилін Д.В. Загальні питання використання преюдиції в кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. Том 4 № 88. С. 157-165. URL: <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/884>
22. Шилін Д.В. Щодо питань пов'язаних з виготовленням копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них під час відкриття матеріалів іншій стороні. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д. ю. н., професора Аленіна Юрія Павловича)* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса : Юридична література, 2017. С. 223-226.
23. Шилін Д.В. Співвідношення преюдицій та загальновідомих фактів. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 / Відп. ред.. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 371-372.

Тема 5. Заходи забезпечення кримінального провадження (кримінально-процесуального примусу)

1. Поняття, види заходів забезпечення кримінального провадження (кримінального процесуального примусу).

2. Заходи забезпечення кримінального провадження, які не відносяться до запобіжних заходів (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик; привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна).

3. Поняття, система та види запобіжних заходів.

4. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.

5. Порядок обрання запобіжних заходів. Зміна запобіжного заходу.

6. Неізоляційні запобіжні заходи (особисте зобов'язання, особиста порука, застава).

7. Ізоляційні запобіжні заходи (домашній арешт, тримання під вартою, затримання особи). Застосування електронних засобів контролю.

Теми рефератів/ презентацій

- Домашній арешт як запобіжний засіб: особливості застосування.
- Тримання під вартою: строки і порядок застосування.
- Затримання особи: поняття, строки та види.

**Рекомендовані
нормативно-правові джерела та наукова література**

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 05.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Аленін Ю. П. Заходи кримінально-процесуального примусу. *Кримінально-процесуальне право України*. Харків: Одиссей, 2009. С. 325-329.
6. Андрушко О.В. Система юридичної відповідальності за правопорушення в кримінальному процесі. Наукові праці НУ ОЮА. С. 17-26. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom23/4.pdf>
7. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5958/Дисертація%20Агакерімов%20О.Н..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
8. Арланова Р.Д. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 147-149. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2017/39.pdf
9. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2014. 250 с.
10. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
11. Гловюк І.В. Пропорційність та механізм кримінально-процесуального регулювання: теорія і практика. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 11-48. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
12. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса 2017. 237 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9117/Завтур%20В.А..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
13. Калиновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування.

- Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/42.pdf>
14. Карпенко В.М. Професійна правнича допомога свідку під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 51. С. 158-162. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/34.pdf>
15. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7954/Мурзановська%20А.В..pdf?sequence=4&isAllowed=y>
16. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
17. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: Алерта, 2017. 548 с.

Тема 6. Досудове розслідування

1. Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків. Початок досудового розслідування. Єдиний реєстр досудових розслідувань.
2. Підслідність, її види. Строки досудового розслідування, їх продовження.
3. Поняття, види та система слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні.
4. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
5. Суб'єкти прийняття рішення про проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.
6. Повідомлення про підозру.
7. Зупинення досудового розслідування: підстави та порядок. Відновлення досудового розслідування.
8. Форми закінчення досудового розслідування.

Теми рефератів/ презентацій

- Загальні умови досудового розслідування.
- Суб'єкти і порядок прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
- Обвинувальний акт: поняття, структура, зміст і значення.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 05.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджені Наказом Генерального прокурора 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n11>
6. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 16.02.2018 № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
7. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяви повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджена наказом МВС № 1377 від 06.11.2015, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>
8. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>
9. Аленін Ю.П. Напрями удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 656-679. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y*
10. Аленін Ю.П. Процесуальні особливості виробництва слідствених дій. Одеса, 2002. 264 с.
11. Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відповід. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. С. 680-702. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y*
12. Атаманов О. Зміна повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.

2020. Том 114. № 1. С. 37-52. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1187>
13. Головка Б.Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 91-98. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/091-098-2017-5-14-.pdf>
  14. Гринюк В.О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 1. С. 20-25. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/301076.pdf>
  15. Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13226/249-254.pdf>
  16. Дрозд В.Г. Розгляд клопотань під час досудового розслідування: дискусійні аспекти. URL: http://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2019_3/12.pdf
  17. Крет Г.Р. Контроль за вчиненням злочину: нормативне закріплення та практика проведення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 51. С. 132-136. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/28.pdf>
  18. Литвичук О.І. Електронні докази. Обшук. Частина 1. Х.: Фактор, 2020. 80 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ПДФ_%20Electronni%20Dokazy%20Obshuk%20Part1.pdf
  19. Павлишин А.А., Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні Львів : Видавництво ТзОВ «Колір ПРО», 2018. 292 с.
  20. Пожар В.Г. Деякі новели та проблеми інституту зупинення кримінального провадження у новому КПК України. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т.* К.: Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 2. С. 301-304.
  21. Пожар В.Г. Початок кримінального провадження та забезпечення допустимості отриманих доказів на цьому етапі. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян.* Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 250-252.
  22. Салматов О.В. Розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 141-144. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3561/Стаття%20Розмежування%20огляду.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
  23. Сергєєва Д.Б., Старенький О.С. Слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: до

- визначення поняття. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 81-89. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Sergeeva_Starenkyi.pdf
24. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія право. 2017. Випуск 42. С. 238-241.
25. Слюсарчук Х.Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: Contra Spem Spero! *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 314-322. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/49.pdf
26. Туманянц А.Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та його значення за новим КПК України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12169/1/Tumanync_168-172.pdf
27. Торбас О.О. *Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України*: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7335/torbas_o_o_formi_zakinchennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_k.pdf?sequence=1&isAllowed=y
28. Торбас О. Застосування розсуду прокурором у процесі надання доручень та вказівок щодо проведення слідчих дій. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С.88-92. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2020/14.pdf
29. Шкеблей В.А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 4. С. 110-114. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14886/Shkelebei_Sposoby_ta_poriadok_vruchennia_pysmovoho_povidomlennia_pro_pidozru.pdf?sequence=1&isAllowed=y
30. Шилін Д.В. Деякі проблемні питання проведення обшуку. *Правове життя сучасної України : у 2 т.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 17 травня 2019 року) / відп.ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 341-344.
31. Шилін Д.В. Щодо тимчасово вилученого майна під час обшуку. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру: у т. 2 матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 21 травня 2021 року) / за загальною С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 316-319.

Тема 7. Порядок підготовчого судового засідання
Тема 8. Судове провадження у суді першої інстанції

Заняття 1

1. Поняття і види підсудності кримінальних справ судам першої інстанції.
2. Поняття, значення стадії підготовчого судового провадження. Порядок підготовчого судового засідання.
3. Питання, які вирішуються у підготовчому судовому засіданні. Рішення, що приймаються судом у підготовчому судовому засіданні.

4. Поняття, завдання стадії судового розгляду. Зміст і значення загальних положень судового розгляду.

5. Учасники судового провадження. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

6. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення. Відмова від підтримання державного обвинувачення.

Теми рефератів/презентацій

- Порядок підготовчого судового засідання, суб'єкти, які беруть у ньому участь.
- Рішення про затвердження угоди або про відмову в затвердженні угоди та повернення кримінального провадження прокурору для продовження досудового розслідування: підстави і порядок ухвалення.
- Повноваження головуєчого в судовому засіданні. Права і обов'язки членів суду. Запасний суддя.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). URL: https://apladm.dn.court.gov.ua/userfiles/dovidnik_st6.pdf
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
6. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
7. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 1 півріччя 2021 року (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_22.07.2021.pdf
8. Аленін Ю.П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник / Ю.П. Аленін, В.Г. Пожар, Гловюк ; НУ "ОЮА". Одеса : Фенікс, 2012. 138 с.
9. Антощак Д.І. Суть та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного

- університету. 2017. № 28. С. 127-130. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc28/33.pdf>
10. Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Вісник Чернівецького факультету НУ "ОЮА"*: збірник наукових статей. Чернівці. 2015. № 4. С. 306-314.
  11. Дьомін Ю.М. Окремі питання участі прокурора в суді за новим КПК України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1238
  12. Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції. URL: https://radako.com.ua/sites/default/files/docs/mp_sudove.pdf
  13. Єні О., Матієк Л. Досудова доповідь у судовому кримінальному провадженні. *Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України*. 2017. № 2. С. 42-50.
  14. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської Конвенції з прав людини. Посібник для юристів. 2-ге видання підготовлене Довидасом Віткаусом. Рада Європи. 2018. 190 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyvyy-sud-ECHR_UKR.pdf
  15. Канюка І.М. Реалізація принципу процесуальної економії у судовому провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (10). С. 242-245.
  16. Колодчин В.В. Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: Харків: ТОВ "Оберіг", 2016. 228 с.
  17. Кучер О.В. Змагальність сторін у кримінальному процесі: проблемні аспекти здійснення захисту під час судового провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 63-69.
  18. Корецька В.В. Межі судового розгляду. *Наше право*. 2020. № 3. С. 99-104.
  19. Коровайко О.І. Міжнародні стандарти кримінального судочинства в судовому провадженні України: монографія. Х.: Панов, 2016. 492 с.
  20. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
  21. Лукашкіна Т.В. Деякі зауваження до Закону України "Про пробацію" та внесених у зв'язку з ним доповнень до КПК України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: мат. Всеукр. конф., присв. до 70-річчя Ю.П. Аленіна*. Одеса, 2017. С. 81-88.
  22. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.
  23. Мурзановська А.В. Визначення завдань кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін*. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 21-23.
  24. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Вид. дім "Гельветика", 2018. 192 с.

25. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
26. Повноваження прокурора щодо визначення меж судового розгляду: матеріали круглого столу (22 листопада 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 120 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17360/1/Lapkin_64-67.pdf
27. Пожар В.Г. Недоліки правової регламентації інституту підсудності у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д. ю. н., професора Аленіна Юрія Павловича) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]*. Одеса : Юридична література, 2017. С. 243-246.
28. Судове провадження: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Аленін Ю.П., Гловюк І.В., Габлей Н.Г., Мудрак І.В., Мурзановська А.В. Одеса, 2020. 147 с. URL: dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12523. DOI 10.32837/11300.12523
29. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
30. Степанов С.В. Європейські стандарти права на справедливий суд та їх імплементація у національне законодавство України: конституційно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 214 с.
31. Ракіпова І.В., Пожар В.Г. Щодо окремих питань комунікації потерпілого в судовому розгляді в першій інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 2. С. С. 96-101. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2021/21.pdf
32. Черненко А.П., Шиян А.Г. Про право сторони захисту на дослідження і використання матеріалів досудового розслідування під час судового розгляду в суді першої інстанції. *Юридичний науковий журнал*. 2020. № 3. С. 431-434. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/106.pdf
33. Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Автореферат-14.pdf>
34. Шило О.Г. Проблемні питання нормативного регулювання складання досудової доповіді в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: мат. Всеукр. конф., присв. до 70-річчя Ю.П. Аленіна*. Одеса, 2017. С. 27-29.
35. Шилін Д.В. Відсутність технічного носія інформації, на якому зафіксовано судове провадження в суді першої інстанції, як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.)*

У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 303-306.

36. Шминдрук О.Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України : автор. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. : Акад. адвокатури Укр., 2016. 20 с.

37. Яновська О.Г. Забезпечення дотримання розумних строків на стадії підготовчого провадження. *Вісн. крим. судочинства*. 2016. № 1. С. 64-69.

Заняття 2

1. Процедура судового розгляду. Елементи судового розгляду: підготовча частина, судове слідство, судові дебати, останнє слово обвинуваченого, ухвалення та проголошення судового рішення.

2. Підготовча частина судового засідання. Питання, що вирішуються в підготовчій частині судового засідання.

3. Поняття, значення судового слідства (з'ясування обставин та перевірки їх доказами). Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження.

4. Порядок проведення судово-слідчих дій із дослідження доказів.

5. Ухвалення та проголошення судового рішення. Види судових рішень. Поняття, значення, види вироків суду. Зміст вироку суду.

6. Провадження в суді присяжних як особливий порядок провадження в суді першої інстанції.

Теми рефератів/ презентацій

- Спрочене провадження щодо кримінальних проступків.
- Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження.
- Порядок проведення допитів в судовому розгляді.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). URL: https://apladm.dn.court.gov.ua/userfiles/dovidnik_st6.pdf
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
6. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики

- Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
7. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) 2011 р. «Верховенство права». URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
  8. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р.
  9. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 04.04.2013 р.
  10. Аленін Ю.П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник / Ю.П. Аленін, В.Г. Пожар, Гловюк ; НУ "ОЮА". Одеса : Фенікс, 2012. 138 с.
  11. Антощак Д.І. Суть та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 28. С. 127-130. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc28/33.pdf>
  12. Гринюк В.О. Проблеми зміни обвинувачення прокурором під час судового розгляду. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 2. С. 203-206. URL: http://pap.in.ua/2_2016/62.pdf
  13. Гуртієва Л.М. Види судових рішень суду першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса, 2018. С. 888-913.
  14. Гуртієва Л.М. Правова природа та поняття судового рішення у кримінальному провадженні України. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 116-121.
  15. Дьомін Ю.М. Окремі питання участі прокурора в суді за новим КПК України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1238
  16. Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції. URL: https://radako.com.ua/sites/default/files/docs/mp_sudove.pdf
  17. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської Конвенції з прав людини. Посібник для юристів. 2-ге видання підготовлене Довидасом Віткаусом. Рада Європи. 2018. 190 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf
  18. Коваль О.М. Право особи на виправдання у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.
  19. Колодчин В.В. Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: Харків: ТОВ "Оберіг", 2016. 228 с.
  20. Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.

- 21.Кобернюк, В.М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 20 с.
- 22.Корецька В.В. Межі судового розгляду. Наше право. 2020. № 3. С. 99-104.
- 23.Коровайко О.І. Міжнародні стандарти кримінального судочинства в судовому провадженні України: монографія. Х.: Панов, 2016. 492 с.
- 24.Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
- 25.Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.
- 26.Мурзановська А.В. Визначення завдань кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін.* Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 21-23.
- 27.Мурзановська А.В. Окрема думка судді в кримінальному провадженні України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.).* Одеса : Фенікс 2013. С. 349-351.
- 28.Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року: монографія. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2018. 192 с.
- 29.Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
- 30.Повноваження прокурора щодо визначення меж судового розгляду: матеріали круглого столу (22 листопада 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 120 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17360/1/Lapkin_64-67.pdf
- 31.Пожар В.Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 297-300.
- 32.Ракіпова І.В., Пожар В.Г. Щодо окремих питань комунікації потерпілого в судовому розгляді в першій інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2021. № 2. С. С. 96-101. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2021/21.pdf
- 33.Судове провадження: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Аленін Ю.П., Гловюк І.В., Габлей Н.Г., Мудрак І.В., Мурзановська А.В. Одеса, 2020. 147 с. URL: dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12523. DOI 10.32837/11300.12523

34. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 2018. 792 с.
35. Черненко А.П., Шиян А.Г. Про право сторони захисту на дослідження і використання матеріалів досудового розслідування під час судового розгляду в суді першої інстанції. *Юридичний науковий журнал*. 2020. № 3. С. 431-434. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/106.pdf
36. Шилін Д.В. Відсутність технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції, як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 303-306.

Тема 9. Перегляд судових рішень в апеляційному порядку

1. Форми перевірки судових рішень у кримінальному судочинстві: загальна характеристика та види.
2. Поняття, значення та загальні положення апеляційного провадження.
3. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Суб'єкти права на подання апеляційних скарг.
4. Строки та порядок апеляційного оскарження.
5. Підготовка до апеляційного розгляду. Порядок апеляційного розгляду.
6. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.
7. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги. Судові рішення суду апеляційної інстанції.

Теми рефератів/ презентацій

- Прийняття апеляційної скарги судом апеляційної інстанції. Залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або відмова відкриття провадження.
- Письмове апеляційне провадження.
- Вирок суду апеляційної інстанції: підстави ухвалення, структура і зміст.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651->

- 17.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
  5. Інформаційний лист ВССУ «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21.11.2012 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/2012_rik.html
  6. Безпала В.В. Істотні порушення вимог кримінального процесуального закону як підстава для скасування чи зміни судового рішення: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Київ, 2020. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16970/4/dysert_bezpala.pdf
  7. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... д.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2016. URL: <https://rd.ua/storage/lessons/567/903Бобечко%20Н.Р.%20Апеляційне%20та%20Окасаційне%20провадження%20у%20кримінальному%20провадженні%20України..pdf>
  8. Бобечко Н.Р. Збирання та дослідження доказів у стадії апеляційного провадження згідно КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. №2 (19). URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/27>
  9. Бобечко Н.Р. Оцінка доказів судом апеляційної інстанції у кримінальному провадженні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. №3 (20). URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/709>
  10. Бобечко Н.Р. Перевірка правильності встановлення обставин кримінального провадження як умова ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. *Судова апеляція*. 2013. №2 (31). URL: <http://www.apcourtkiev.gov.ua/apcourtkiev/uk/publish/article/96439>
  11. Гусаров В.М. Особливості процесуального положення потерпілого при перегляді судових рішень в апеляційному порядку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 1. Том 4. С. 93-97.
  12. Кашка О.С. Повноваження суду апеляційної інстанції в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Київ. Нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014.
  13. Котубей, І.І. Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 23 с.
  14. Кулянда М.І. Особливості апеляційного провадження в порядку судового контролю в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Львів, 2021. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/11680/arefmukanovkulyanda.pdf>
  15. Легких В.В. Процесуальні аспекти залучення експерта судом апеляційної інстанції у кримінальному судочинстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 3. С. 90-96.

16. Мірошников І.Ю. Неповнота судового розгляду як підстава до скасування або зміни судового рішення. *Юрист України*. 2015. № 3-4. С. 78-81.
17. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
18. Пожар В.Г. Щодо новел практики апеляційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)* відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видав. дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 330-333.
19. Савенко М.Є. Апеляційне оскарження та перегляд ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування: дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Харків, 2020. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Savenko/d_Savenko.pdf
20. Ракіпова І.В., Пожар В.Г. Специфіка комунікації потерпілого в апеляційному та касаційному провадженні: окремі проблеми. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 217-225. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/4_2021/31.pdf
21. Шилін Д.В. Відсутність технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції, як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.)* У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 303-306.

Тема 10. Виконання судових рішень у кримінальних справах. Перегляд судових рішень в касаційному порядку.

1. Поняття, значення стадії виконання судових рішень у кримінальних справах.
2. Набрання судовим рішенням законної сили. Звернення судового рішення до виконання. Відстрочка виконання вироку.
3. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень у кримінальних справах. Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.
4. Поняття, значення та загальні положення касаційного провадження. Суд, якій переглядає справи у касаційному порядку, склад суду.
5. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Суб'єкти права на подання касаційних скарг. Строки касаційного оскарження.
6. Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду. Порядок касаційного розгляду.
7. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції.
8. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги. Ухвала суду касаційної інстанції, її зміст.

Теми рефератів:

- Питання, які вирішуються судом після виконання вироку, порядок їх розгляду.
- Вимоги до касаційної скарги. Залишення касаційної скарги без руху або її повернення. Заперечення на касаційну скаргу.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
5. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львів., 2016. 498 с.
6. Габлей Н.Г. Деякі аспекти участі засудженого у касаційному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 1 (6). 2015. С. 169-173.
7. Габлей Н.Г. Права засудженого під час оскарження вироку в касаційному провадженні. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 35. Частина 1. Том 3. 2015. С. 94-97.
8. Дільна З.Ф. Особливості доказування в стадії виконання судових рішень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2012. Вип. 20. Ч. II. Т. 3.
9. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підручник. К : «Істина», 2014. 432 с. URL: [https:// vk.com/doc38021322_337985732?hash=0d05b640435c817d08&dl](https://vk.com/doc38021322_337985732?hash=0d05b640435c817d08&dl)
10. Мединська Л.В. Окремі аспекти кримінального провадження в суді касаційної інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 1 (4). С. 261–271.
11. Легких К.В. Кримінальний процесуальний кодекс України: письмове касаційне провадження. *Часопис Академії Адвокатури України*. №16(3). 2012. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-3/12lkvpkp.pdf>
12. Литвин Н. Функція захисту за новим КПК України та її реалізація на стадії виконання вироку. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIX звітної науково-практичної конференції. 7-8 лютого 2013 р.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013.
13. Нор В., Бобечко Н. Мотивованність судових рішень з питань передачі кримінального провадження на розгляд об'єднаної та Великої палат

Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. *Право України*. 2019. № 9. С. 117-133.

14. Ракіпова І.В., Пожар В.Г. Специфіка комунікації потерпілого в апеляційному та касаційному провадженні: окремі проблеми. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 217-225. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/4_2021/31.pdf
15. Шилін Д.В. Відсутність технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції, як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 303-306.

Тема 11. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами

1. Поняття та підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
2. Суб'єкти, строки, порядок подання заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Зміст заяви.
3. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.
4. Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Теми рефератів:

- Нововиявлені обставини як підстави для перегляду судових рішень, що набрали законної сили.
- Виключні обставини як підстави для перегляду судових рішень, що набрали законної сили.

Рекомендовані

нормативно-правові джерела та наукова література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями в ред. від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Беднарська В.М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 20 с.
6. Бобечко Н.Р. Суть, завдання, значення та процесуальні особливості провадження за нововиявленими обставинами за КПК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 196-200.
7. Дроздов О.М. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами в кримінальному судочинстві за європейськими стандартами. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 860-888.
8. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. К.: Алерта, 2014. 488 с.
9. Мурзановська А.В. Окремі методологічні аспекти дослідження провадження за нововиявленими або виключними обставинами. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 90-99. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2020/13.pdf
10. Пшеничний І.І. Здобутки та прорахунки нормативно-правового регулювання інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 507-513.
11. Фігурський В. Окремі проблемні питання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 185-190.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Поняття кримінального провадження. Завдання кримінального провадження.
2. Диференціація форм кримінального провадження України.
3. Кримінальні процесуальні функції.
4. Форми фіксування кримінального провадження.
5. Система кримінального процесу України. Поняття стадії кримінального процесу.
6. Загальна характеристика стадій кримінального провадження України.
7. Поняття та система засад кримінального провадження (принципів кримінального процесу).
8. Поняття суб'єктів кримінального провадження. Співвідношення понять "суб'єкти кримінального провадження", "сторони кримінального провадження", "учасники кримінального провадження", "учасники судового провадження".
9. Суд як орган правосуддя у кримінальних справах.
10. Слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження.
11. Прокурор в кримінальному провадженні, його завдання і повноваження.
12. Орган досудового розслідування. Керівник органу досудового розслідування.
13. Слідчий органу досудового розслідування: завдання та повноваження.
14. Процесуальний статус керівник органу дізнання та дізнавача.
15. Оперативні підрозділи.
16. Потерпілий, його права та обов'язки. Представник потерпілого. Законний представник потерпілого.
17. Кримінальний процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого.
18. Захисник як учасник кримінального провадження. Обов'язкова участь захисника. Права та обов'язки захисника.
19. Представник юридичної особи, щодо якого ведеться кримінальне провадження.
20. Інші учасники кримінального провадження: загальна характеристика.
21. Доказування: поняття та види.
22. Предмет доказування у кримінальному провадженні: поняття та структура.
23. Докази в кримінальному процесі: поняття та види.
24. Поняття належності доказів. Допустимість доказів, критерії допустимості.
25. Способи збирання і перевірки доказів.
26. Суб'єкти процесу доказування, їх класифікація. Обов'язок та тягар доказування.
27. Показання як джерело доказів, їх види, предмет і значення.
28. Речові докази, поняття, види, порядок залучення до справи.
29. Документи як джерела доказів. Види документів. Збирання, перевірка і

- оцінка документів.
30. Висновок експерта як джерело доказів. Підстави для проведення експертизи. Види експертиз.
  31. Поняття, види заходів забезпечення кримінального провадження (кримінального процесуального примусу).
  32. Особливості доказування при здійсненні дізнання.
  33. Заходи забезпечення кримінального провадження, які не є запобіжними заходами.
  34. Поняття, система та види запобіжних заходів.
  35. Підстави застосування запобіжних заходів і обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.
  36. Порядок обрання запобіжних заходів. Зміна запобіжного заходу.
  37. Неізоляційні запобіжні заходи (особисте зобов'язання, особиста порука, застава).
  38. Домашній арешт як ізоляційний запобіжний захід.
  39. Тримання під вартою: умови, порядок застосування та строки.
  40. Затримання особи як тимчасовий запобіжний захід.
  41. Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків. Початок досудового розслідування. Єдиний реєстр досудових розслідувань.
  42. Підслідність, її види.
  43. Строки досудового розслідування, їх продовження.
  44. Спеціальне досудове розслідування, його особливості.
  45. Поняття, види та система слідчих (розшукових) дій як основного способу збирання доказів у досудовому провадженні.
  46. Допити у кримінальному провадженні: поняття, види, порядок проведення.
  47. Пред'явлення для впізнання: поняття, види, порядок проведення.
  48. Обшук: поняття, види, порядок проведення.
  49. Огляд: поняття, види, порядок проведення.
  50. Слідчий експеримент та освідування особи.
  51. Поняття та система негласних слідчих (розшукових) дій.
  52. Підстави та умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій.
  53. Суб'єкти прийняття рішення про проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.
  54. Повідомлення про підозру.
  55. Зупинення досудового розслідування: підстави та порядок. Відновлення досудового розслідування.
  56. Форми закінчення досудового розслідування.
  57. Обвинувальний акт: поняття, значення, структура.
  58. Постанова про закриття кримінального провадження: підстави та порядок прийняття.
  59. Поняття і види підсудності кримінальних справ судам першої інстанції.
  60. Поняття, значення стадії підготовчого судового провадження. Порядок підготовчого судового засідання.
  61. Питання, які вирішуються у підготовчому судовому засіданні. Рішення, що приймаються судом у підготовчому судовому засіданні.
  62. Поняття, завдання стадії судового розгляду. Зміст і значення загальних

- положень судового розгляду.
63. Учасники судового провадження. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.
  64. Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення та початок провадження щодо юридичної особи. Відмова від підтримання державного обвинувачення.
  65. Процедура судового розгляду. Елементи судового розгляду: підготовча частина, судове слідство, судові дебати, останнє слово обвинуваченого, ухвалення та проголошення судового рішення.
  66. Підготовча частина судового засідання. Питання, що вирішуються в підготовчій частині судового засідання.
  67. Поняття, значення судового слідства (з'ясування обставин та перевірки їх доказами). Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження.
  68. Порядок проведення судово-слідчих дій із дослідження доказів.
  69. Ухвалення та проголошення судового рішення. Види судових рішень.
  70. Поняття, значення, види вироків суду. Зміст вироку суду.
  71. Провадження в суді присяжних як особливий порядок провадження в суді першої інстанції.
  72. Поняття, значення та загальні положення апеляційного провадження.
  73. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.
  74. Суб'єкти права на подання апеляційних скарг.
  75. Строки та порядок апеляційного оскарження.
  76. Підготовка до апеляційного розгляду. Порядок апеляційного розгляду.
  77. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.
  78. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги. Судові рішення суду апеляційної інстанції.
  79. Поняття, значення стадії виконання судових рішень у кримінальних справах.
  80. Набрання судовим рішенням законної сили. Звернення судового рішення до виконання. Відстрочка виконання вироку.
  81. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень у кримінальних справах. Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.
  82. Поняття, значення та загальні положення касаційного провадження. Суди, які переглядають справи у касаційному порядку, склад суду.
  83. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Суб'єкти права на подання касаційних скарг. Строки касаційного оскарження.
  84. Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду. Порядок касаційного розгляду.
  85. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції.
  86. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги. Ухвала суду касаційної інстанції, її зміст.

87. Поняття, значення і підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
88. Суб'єкти, порядок та строки звернення із заявами про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Вимоги до заяви про перегляд судового рішення.
89. Порядок відкриття та здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.
90. Судові рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ.....	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ.....	5
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	175
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ.....	202

*Юрій Павлович АЛЕНІН, Вадим Георгійович ПОЖАР,
Денис Вікторович ШИЛІН, Владлена Костянтинівна ВОЛОШИНА,
Аліна Владиславівна МУРЗАНОВСЬКА, Віктор Андрійович ЗАВТУР*

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник
для студентів Юридичного фахового коледжу

Серія: Навчально-методичні посібники

Електронне видання

Підписано до друку 15.07.2022.
Ум-друк. арк. 24,36. Зам. № 2207-07.

Видано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com